

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Γλωσσικές αναπαραστάσεις και περιγραφές παιδιών και νηπίων
κατά την περίοδο της πανδημίας στη δημόσια σφαίρα
(μέσα μαζικής ενημέρωσης)**

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Μαρίνα Παπαδοπούλου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

Ιωάννινα, 2023

Η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υποβάλλονται πραγματοποιείται σύμφωνα με τα οριζόμενα στις διατάξεις του Ν.4624/19 και του Κανονισμού (ΕΕ)2016/2019. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων συλλέγει και επεξεργάζεται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποκλειστικά στο πλαίσιο της υλοποίησης του σκοπού της παρούσας διαδικασίας. Για το χρονικό διάστημα που τα προσωπικά δεδομένα θα παραμείνουν στη διάθεση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων το υποκείμενο έχει τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του σύμφωνα με τους όρους του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 2016/679 (Ε.Ε.) και τα οριζόμενα στα άρθρα 34 και 35 Ν. 4624/2019. Υπεύθυνη Προσωπικών Δεδομένων του Ιδρύματος είναι η κα. Σταυρούλα Σταθαρά (email: dpo@uoi.gr).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

**Γλωσσικές αναπαραστάσεις και περιγραφές παιδιών και νηπίων κατά
την περίοδο της πανδημίας στη δημόσια σφαίρα**

(μέσα μαζικής ενημέρωσης)

Μαρίνα Παπαδοπούλου

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

- 1. Νικολέττα Τσιτσανούδη-
Μαλλίδη, Καθηγήτρια
Γλωσσολογίας και Ελληνικής
Γλώσσας, Π.Τ.Ν. Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων**
- 2. Μαριάννα Σπανάκη, Επίκουρη
Καθηγήτρια Παιδικής
Λογοτεχνίας, Π.Τ.Ν.
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**
- 3. Πανταζής Μάντζιος, Επίκουρος
Καθηγητής Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας, ΠΤΝ
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Ιωάννινα, 2023

Στον φίλο μου, Γιώργο.

Ευχαριστίες

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο «Γλωσσικές απεικονίσεις και περιγραφές των παιδιών και των νηπίων κατά την περίοδο της πανδημίας στη δημόσια σφαίρα (μέσα μαζικής ενημέρωσης)», είναι αποτέλεσμα μίας εξέχουσας συνεργασίας και συμπόρευσης στα *ακαδημαϊκά μονοπάτια*, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία», που διεξάγεται από το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και αποτελεί μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος.

Πρωτίστως θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα Καθηγήτρια Γλωσσολογίας και Ελληνικής Γλώσσας, του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κ. Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, η οποία με την ανεξάντλητη ενθάρρυνση, τη θετικότητα της και την υπομονετική της καθοδήγηση, συνέβαλε με καθοριστικό τρόπο στην πρόοδο και εκπόνηση της εργασίας αυτής βοηθώντας και ενισχύοντας έμπρακτα μέσω της βαθιάς γνώσης και εμπειρίας της. Οι επιστημονικές μας συναντήσεις κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, κατά τη διεξαγωγή και οργάνωση του «Μικρού Θερινού», αλλά και του «Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου, Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ.», συνετέλεσαν στην πρόσληψη και μετάδοση γνώσης και στη δημιουργία προσωπικών στόχων με το όνειρο μίας ακαδημαϊκής επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Εκφράζονται, επίσης, θερμές ευχαριστίες στα μέλη της τριμελούς επιτροπής, την Επίκουρη Καθηγήτρια κ. Μαριάννα Σπανάκη και τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Πανταζή Μάντζιο για τη συνεισφορά τους στην αξιολόγηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον σύντροφό μου, Δημήτρη και στην οικογένειά μου, για την αμέριστη στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Κλείνοντας, μνημονεύω τη φράση της κ. Νικολέττας Τσιτσανούδη-Μαλλίδη που αναφέρει συχνά στα μαθήματα της στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων: *«ως δάσκαλοι, είμαστε καταδικασμένοι να είμαστε αισιόδοξοι».*

Περίληψη

Η πανδημία *Covid-19*, άλλαξε δραστικά τον τρόπο αλληλεπίδρασης των ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας, αλλά και της ιδιωτικής ζωής. Επακόλουθο αυτών των αλλαγών ήταν να επηρεαστούν η γλώσσα και η επικοινωνία, καθώς οι επιπτώσεις της πανδημίας επέδρασαν στη δομή της γλώσσας, με εισαγωγή νέων όρων - λέξεων και επανοηματοδοτήσεις, αλλά και στον τρόπο επικοινωνίας, κατανόησης και αντίδρασης στα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για την προστασία από τον ιό. Η εργασία δίδει έμφαση στον ρόλο που διαδραμάτισε η γλώσσα στη διαμόρφωση των μηνυμάτων για τη δημόσια υγεία, τις πολιτικές και τα υγειονομικά μέτρα που πάρθηκαν, αλλά και στον ρόλο με τον οποίο η γλώσσα χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει συναισθήματα, να μεταφέρει τις πληροφορίες και να οικοδομήσει έννοιες όπως η *ατομική και κοινωνική ευθύνη* κατά τη διάρκεια αυτής της παγκόσμιας κρίσης.

Συγκεκριμένα, στην εργασία αυτή μελετώνται οι γλωσσικές περιγραφές και αναπαραστάσεις των παιδιών και των νηπίων κατά την περίοδο της πανδημίας στη δημόσια σφαίρα (μέσα μαζικής ενημέρωσης: ηλεκτρονικές ιστοσελίδες παραδοσιακών- συμβατικών, αλλά και σύγχρονων- συμμετοχικών μέσων μετάδοσης της πληροφορίας), υπό το πρίσμα της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου. Σκοπός της εργασίας είναι η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο οι γλωσσικές επιλογές επηρεάζουν τη μορφή της γλώσσας, την επικοινωνία και κατά συνέπεια τη θέση των παιδιών και των νηπίων στο *κοινωνικό γίνεσθαι*, υπογραμμίζοντας ότι η γλώσσα αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για τη διαμόρφωση των πρακτικών λόγου και των ιδεολογικών και εξουσιαστικών τους παραμέτρων.

Λέξεις – Κλειδιά

Γλωσσικές αναπαραστάσεις, παιδιά, πανδημία, μέσα μαζικής ενημέρωσης

Linguistic representations and descriptions of children and infants during the pandemic in public sphere

(mass media)

Marina Papadopoulou

Abstract

The Covid-19 pandemic has drastically changed the way people interact with each other at every level of public and private life. A consequence of these changes was to affect language and communication, as the effects of the pandemic had a considerable impact on the structure of language, with the introduction of new terms and words and connotations, and the way of communicating, understanding as well as reacting to the measures that had to be taken. The paper emphasizes the role that language played in shaping public health messages, policies, health measures taken, and the role in which language was used to express emotions, convey information and build concepts such as individual and social responsibility during this global crisis.

Specifically, at the heart of this paper lies the study of the linguistic descriptions and representations of children and infants in the public sphere (media: online websites of traditional-conventional and modern media) during the pandemic, using *Critical Discourse Analysis* as a method of analysis. The aim of the paper is to highlight the way in which linguistic choices influence the form of language, communication and consequently the position of children and infants in the social world, thus indicating that language was a powerful tool for the shaping of discourse practices and their ideological as well as power parameters.

Keywords

linguistic representations, pandemic, children, media

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη	5
Abstract.....	6
1.Εισαγωγή	9
.....	11
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	11
Θεωρητικό-εννοιολογικό πλαίσιο	11
2. Η γλώσσα ως μηχανισμός αναπαράστασης	12
2.1. Ο όρος γλώσσα	12
2.1.1. Η έννοια της γλωσσικής περιγραφής/αναπαράστασης	14
2.2. Η γλώσσα και η μεταφορική χρήση της	16
2.3. Η ιδεολογική λειτουργία της γλώσσας.....	18
3.Η έννοια της δημόσια σφαίρας	20
3.1. Μία απόπειρα ορισμού της δημόσιας σφαίρας.....	21
3.2. Ο δημόσιος λόγος (πολιτική, μέσα κοινωνικής δικτύωσης).....	23
3.2.1. Ο πολιτικός λόγος.....	25
3.2.2. Ο λόγος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.....	26
4. Ο δημοσιογραφικός λόγος	27
4.1. Ορισμός της έννοιας.....	28
4.2. Είδη του δημοσιογραφικού λόγου	29
4.3. Χαρακτηριστικά και λειτουργίες του λόγου των μέσων μαζικής ενημέρωσης	30
4.3.1. Κοινωνική εξουσία και ιδεολογική διαμόρφωση των μέσων μαζικής ενημέρωσης ...	33
4.3.2. Ο μεταφορικός λόγος ως «πεμπουσία» των μέσων μαζικής ενημέρωσης	35
4.4. Δημοσιογραφία και πανδημία	36
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	38
Μεθοδολογία έρευνας	38
5. Υπόθεση εργασίας.....	39
5.1. Ερευνητικά ερωτήματα	40
5.2. Μεθοδολογική προσέγγιση - <i>Η Κριτική Ανάλυση Λόγου (Critical Discourse Analysis)</i>	41
5.2.1. Κριτήρια και τρόπος επιλογής δείγματος	42
5.2.2. Στάση εικονικής ευμένειας και φοβογλώσσα	44
6. Τα ερευνητικά δεδομένα και ο συνοπτικός σχολιασμός τους.....	46
6.1. Ρηματικές και ονοματικές δομές	46
6.1.1. Ρηματικές φράσεις	46
6.1.2. Επιρρήματα	47

6.1.3. Ονοματικές φράσεις.....	47
6.1.3.1. Το στοιχείο της πληροφορικότητας.....	47
6.1.3.2. Επαναλήψεις.....	48
6.2. Λεξιλογικό επίπεδο.....	49
6.2.1. Χρήση λέξεων και φράσεων από την καθημερινή λαϊκή γλώσσα	49
6.2.2. Χρήση στερεοτυπικών και εκφοβιστικών λέξεων και φράσεων μέσω κοινών μεταφορών.	50
6.3. Σημασιολογικό επίπεδο – Ιδεολογική επιβάρυνση.....	51
7. Ευρύτερη συζήτηση δεδομένων.....	55
7.1. Η δυναμική του φόβου και η στάση εικονικής ευμένειας.....	55
7.1.2. Ο ιδεολογικός σκόπελος.....	57
7.1.3. Η δραματικότητα του μεταφορικού λόγου	58
7.2. Η σκοπιμότητα των πρακτικών και η κοινωνική διαμόρφωση.....	59
7.3 Τα «παιδιά της πανδημίας»: η νέα γενιά παιδιών μετά την πανδημία;.....	60
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ	62
Συμπεράσματα και προτάσεις.....	62
8. Γενικά συμπεράσματα	63
8.1. Η ανάγκη καλλιέργειας του κριτικού γραμματισμού των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην εκπαίδευση.....	65
8.2. Η ανάγκη για ευρύτερο αναστοχασμό στη δημόσια σφαίρα	67
Βιβλιογραφία	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	80

1.Εισαγωγή

Τον Δεκέμβριο του 2019, ανιχνεύτηκε στην Κίνα για πρώτη φορά από τους επιστήμονες ο ιός *SARS-COV-2*. Η γρήγορη εξάπλωση του ιού ώθησε τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας τον Ιανουάριο του 2020, να κηρύξει κατάσταση έκτακτης ανάγκης διεθνούς εμβέλειας και τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου κήρυξε τη λεγόμενη πανδημία *Covid-19*. Κατά τη διάρκεια εξάπλωσής της σε ολόκληρο τον κόσμο η πανδημία επηρέασε εκατομμύρια ανθρώπους προκαλώντας, εκτός από επιπτώσεις στην υγεία και την οικονομία, αλλαγές και στην καθημερινή ζωή των ατόμων. Ως εκ τούτου, οι επιπτώσεις του ιού *Covid-19* έλαβαν θέση ως εκτεταμένης σημασίας θέμα και έγιναν αντικείμενο ευρύτατης επιστημονικής μελέτης, αλλά και παγκόσμιας πολιτικής διαμάχης.

Στη δίνη της πανδημίας, οι κοινωνίες κλήθηκαν να λάβουν δράση για την προστασία της δημόσιας υγείας, θέτοντας σε εφαρμογή μέτρα περιορισμού και επιστρατεύοντας τους πολίτες να επιδείξουν την πρέπουσα προσοχή και συνέπεια, με απώτερο σκοπό την πρόληψη εξάπλωσης του ιού. Παράλληλα με αυτό, οι οικονομίες διανύουν μία δύσκολη περίοδο, με οικονομικές και εργασιακές αστάθειες και αναταραχές. Σε αυτό το πλαίσιο, η γλώσσα επηρεάζεται άμεσα, δεδομένου του καταγισμού νέων όρων-λέξεων που έκαναν την εμφάνισή τους.

Αν και το περιεχόμενο των νέων αυτών όρων αφορά κυρίως τους τομείς της ιατρικής, της βιολογίας και της επιδημιολογίας, είναι χαρακτηριστικό ότι το φαινόμενο εξαπλώνεται στην ευρύτερη κοινωνία. Λέξεις όπως *κρούσμα*, *ανοσία της αγέλης*, *κοινωνική απομόνωση* κ.ά., εντάχθηκαν στο καθημερινό λεξιλόγιο της κοινωνίας. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι κάτι ανάλογο παρατηρήθηκε και με την οικονομική/τραπεζική κρίση στην Ελλάδα το 2009 με τη δυναμική εισροή λέξεων όπως *μνημόνιο*, *spread*, *κόκκινα δάνεια* κ.ά.. Συνεπώς, εκδηλώθηκε έντονο ενδιαφέρον για τη γλωσσολογική παρατήρηση των απεικονίσεων της υγειονομικής κρίσης. Άλλωστε, οι επιπτώσεις της πανδημίας επέδρασαν στην επικοινωνία, δίνοντας χώρο στην ιδεολογική γλώσσα και τις λειτουργίες της. Όλα τα παραπάνω βρήκαν γόνιμο έδαφος στον δημοσιογραφικό λόγο, ο οποίος κινούμενος στο πλαίσιο των δεσμεύσεων που καθορίζονται από διάφορους παράγοντες, διαιωνίζει και καλλιεργεί ρητά και άρρητα στερεοτυπικές συμπεριφορές και προκαταλήψεις σχετικές με τις κοινωνικές διακρίσεις και τον ρατσισμό, οι οποίες υφίστανται ή λανθάνουν στην κυρίαρχη ομάδα (Χατζησαββίδης, 2000).

Η παρούσα εργασία έχει ως αφετηρία της μια σειρά πρόσφατων δημοσιευμένων κειμένων, που προέρχονται από το πεδίο του δημοσιογραφικού λόγου και σχετίζονται με τον τρόπο που

αναπαραστάθηκαν οι επιπτώσεις στα παιδιά και τα νήπια κατά την περίοδο της πανδημίας. Χωρίζεται σε τρία κύρια μέρη και επιχειρεί να αναδείξει από τη μία τις αλλαγές στη δομή και τη μορφή της γλώσσας και από την άλλη τους ιδεολογικούς συμβολισμούς που χρησιμοποιήθηκαν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και οι οποίοι συνδέθηκαν με τη λαϊκότερη γλώσσα, τη *στάση εικονικής ευμένειας* (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2006, 2020) και τη *φοβογλώσσα* (Πρεβελάκης & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2022), έννοιες οι οποίες με τη σειρά τους χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία αποκωδικοποίησης του δημοσιογραφικού λόγου. Στόχος αυτών των γλωσσικών επιλογών, είναι αφενός η διαμόρφωση εξουσιαστικών σχέσεων μεταξύ πομπών και αποδεκτών του δημόσιου λόγου και αφετέρου η κατασκευή της *κοινής γνώμης*, η οποία θα τηρούσε στάση συναίνεσης και αποδοχής απέναντι στα μέτρα που επιβλήθηκαν. Τελικώς, ιδιαίτερος σημαντικό θεωρείται το ερώτημα, με ποιον τρόπο αυτές οι γλωσσικές στρατηγικές επηρέασαν τον ρόλο των παιδιών και των νηπίων στην κοινωνία και ποια είναι τα μέτρα και οι προτάσεις οι οποίες θα εξασφαλίσουν μία ορθότερη και ασφαλέστερη στάση της κοινωνίας απέναντι στις προαναφερθείσες στρατηγικές λόγου των δημοσιογράφων.

Αρχικά, στο πρώτο μέρος εντοπίζεται η θεωρητική προσέγγιση των όρων *γλώσσα* και *γλωσσικές αναπαραστάσεις*, των ειδών του δημόσιου λόγου (πολιτικός λόγος και λόγος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) καθώς και μία οριοθέτηση της έννοιας της *δημόσιας σφαίρας*. Ακόμη, γίνεται εκτενής αναφορά στις λειτουργίες του δημοσιογραφικού λόγου δίνοντας έμφαση στην ιδεολογική και εξουσιαστική του λειτουργία, καθώς πάνω σε αυτές στηρίζεται και η πλειονότητα των εκτιθέμενων απόψεων και ισχυρισμών.

Στο δεύτερο μέρος, το ερευνητικό, προσδιορίζεται το αντικείμενο της έρευνας και τα κριτήρια επιλογής των δεδομένων. Παρουσιάζονται τα δεδομένα και αναλύονται με βάση τις αρχές της *Κριτικής Ανάλυσης Λόγου*. Έπειτα, ακολουθεί η συζήτηση των δεδομένων.

Το τρίτο μέρος παρουσιάζει τα συμπεράσματα της εργασίας, τα οποία αφορούν τις γλωσσικές χρήσεις σε δημοσιογραφικά κείμενα κατά την περίοδο της πανδημίας στα μέσα ενημέρωσης (ηλεκτρονικός τύπος, διαδίκτυο) και την πρόταση για ανάγκη καλλιέργειας του *κριτικού γραμματισμού* των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην εκπαίδευση.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Θεωρητικό-εννοιολογικό πλαίσιο

2. Η γλώσσα ως μηχανισμός αναπαράστασης

2.1. Ο όρος γλώσσα

Ο ορισμός της γλώσσας αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί ένα σκόπελο λόγω της πολυπλοκότητας των χαρακτηριστικών της. Οι γλωσσολόγοι κατά καιρούς προσπάθησαν να αποσαφηνίσουν τον όρο, παρόλα αυτά δεν υπάρχει σύμπνοια ως προς έναν ενιαίο ορισμό της.

Σύμφωνα με τον Chomsky (1975: 4,36), η γλώσσα αναφέρεται στην μελέτη ενός *νοητικού οργάνου*, εννοώντας τον ανθρώπινο λόγο, και τον προσδιορίζει ως *προϊόν* της ανθρώπινης νόησης, που γεννάται και αναπαράγεται μέσω διαδικασιών, οι οποίες δεν ορίζονται στο πλαίσιο της ανθρώπινης βούλησης ή συνείδησης. Είναι δηλαδή μία αυθόρμητη ικανότητα του ανθρώπου, η οποία φαίνεται να πηγάζει από την ίδια τη σύσταση του ανθρώπινου νου. Ο Saussure (1979: 99-104), όρισε τη γλώσσα ως *σύστημα γλωσσικών σημείων* που εξωτερικεύουν μία ιδέα. Ως *γλωσσικό σημείο* εννοείται η σχέση μεταξύ ήχου και ιδέας. Ο ήχος είναι το *σημαίνον*, η ιδέα είναι το *σημαινόμενο*. Επίσης, ο Saussure υποστηρίζει πως αυτή η σχέση μεταξύ ήχου και ιδέας είναι αυθαίρετη: αυτό σημαίνει πως η προφορά της λέξης δημιουργήθηκε με έναν αυθαίρετο τρόπο και δεν είναι αυτή που επιβάλλει τη σημασία της. Συνεχίζοντας στο έργο του, κάνει τη διάκριση ανάμεσα στην *ομιλία* (*langage*), τη *γλώσσα* (*langue*) και τον *λόγο* (*parole*). Ως ομιλία θεωρείται το γενικό φαινόμενο της ικανότητας των ανθρώπων να επικοινωνούν, ως γλώσσα εννοείται η κοινή γλώσσα των ομιλητών μιας κοινωνίας και τέλος, λόγος είναι η ατομική ικανότητα του εκάστοτε ομιλητή, οι εκφράσεις και εκφάνσεις της γλώσσας που χρησιμοποιεί.

Η πολυπλοκότητα της γλώσσας αφορά τις διαστάσεις της, που δεν επιτρέπουν τον ορισμό της ως ένα στείο σύστημα σημείων, αλλά *απλώνονται* πέρα από τον κλάδο της γλωσσολογίας στους κλάδους της ψυχολογίας και την κοινωνιολογίας (Φραγκουδάκη, 1987: 9). Έτσι, διαφαίνεται ο κοινωνικός χαρακτήρας της γλώσσας.

Ο Sapir (1921: 8), κατά τη συσχέτιση της γλώσσας με την κοινωνία, επισημαίνει πως η γλώσσα δεν είναι μια ενστικτώδης (και αυθόρμητη) λειτουργία, αλλά προέρχεται από την ανθρώπινη ανάγκη για την επικοινωνία ιδεών, συναισθημάτων και επιθυμιών μέσω εκούσια παραγόμενων συμβόλων και θεωρείται ένα *πολιτιστικό-κοινωνικό προϊόν* (ό.π.: 214). Η ανάγκη των ανθρώπων να επικοινωνήσουν μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας δημιούργησε το σημειωτικό σύστημα που λέγεται γλώσσα, την οποία χρησιμοποιούν οι άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή σε δεδομένες συνθήκες και περιβάλλοντα (Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 2011: 19). Η

ταύτιση της γλώσσας με την *εν γένει* ανάγκη του ανθρώπου να επικοινωνήσει την καθιστά αναφαίρετο τμήμα της κοινωνίας και του πολιτισμού.

Αυτή η εξομίωση της γλώσσας με την κοινωνία ενισχύεται και από τις μετέπειτα προσπάθειες ορισμού της, κατά τις οποίες η γλώσσα θεωρείται ένα σύστημα φωνητικών συμβόλων μέσω των οποίων τα μέλη μιας κοινωνίας επικοινωνούν, αλλά η επικοινωνία πραγματοποιείται υπό πολιτισμικούς όρους (Trager, 1949: 5), δηλαδή επιτυγχάνεται ο συγκερασμός τόσο της επικοινωνίας όσο και της πολιτισμικής αλληλεπίδρασης, γεγονός που καθιστά τη γλώσσα ένα πολυσχιδές *κοινωνικό εργαλείο*. Οι Ντίνας και Γρίβα (2017: 26-27) τονίζουν τον ρόλο της γλώσσας στην οικοδόμηση, στη διαμόρφωση και στην αναδιαμόρφωση της καθημερινότητας των πολιτισμικών ομάδων, κάτι που ως συνέπεια αποκαλύπτει την πολιτισμική ταυτότητα της ομάδας και τα πρότυπα συμπεριφοράς της και συμπληρώνουν, πως η γλώσσα των ομάδων ασκεί με τη σειρά της επιρροή στις κοινωνικές και πολιτισμικές αναπαραστάσεις εννοώντας τις αξίες, τα έθιμα κ.λπ.. Σε αλληλεξάρτηση με αυτό, οι πεποιθήσεις, οι αξίες και τα πιστεύω μίας συγκεκριμένης ομάδας είναι αντίστοιχα και τα στοιχεία που καθορίζουν και τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται η γλώσσα (Corbett, 2003: 19). Η αμοιβαία συνύπαρξη και αλληλεπίδραση της γλώσσας και του τρόπου με τον οποίο την χρησιμοποιούμε, αποτελεί *κρηπίδα* για τη μελέτη και την ανάδειξη του ρόλου και των λειτουργιών της στην κοινωνία.

Η έκθεση της UNESCO (2009: 12) αναφέρει πως η γλώσσα είναι *διαμεσολαβητής* ανάμεσα στις εμπειρίες μας, τα πνευματικά και πολιτισμικά περιβάλλοντά μας, στις αξίες, στους κοινωνικούς κώδικες και στην αίσθηση του *ανήκειν*, σε συλλογικό αλλά και προσωπικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η γλώσσα πέρα από μέσο επικοινωνίας αντιπροσωπεύει τις μορφές της πολιτιστικής έκφρασης, τους φορείς της ταυτότητας, τις αξίες και κοσμοθεωρίες.

Ο ενεργητικός χαρακτήρας της γλώσσας, όπως παρουσιάζεται από τον Μπαμπινιώτη (2002: 427), όπου γλώσσα είναι «ο κατά ομάδες, κυρίως σε έθνη, καθιερωμένος κώδικας επικοινωνίας, που συνίσταται στην απόδοση συγκεκριμένων σημασιών με λέξεις και εκφράσεις, τόσο ως εσωτερικό οργανωμένο γραμματικό, συντακτικό και λεξιλογικό σύστημα, ως “λόγος”, όσο και ως πράξη, εφαρμογή», φέρει στην επιφάνεια επιμέρους χαρακτηριστικά που αναφέρονται στη λειτουργία της. Εφόσον λοιπόν συνδέεται με την κοινωνία, αποτελεί *καθρέφτη* της και δε νοείται ως ένα απλό γλωσσικό σύστημα με σκοπό μόνο την επιτυχία της επικοινωνίας σε επιφανειακό-χρειώδες επίπεδο (για θέματα που αφορούν τη διαβίωση). Αντίθετα, ορίζεται ως *συγκροτημένος μηχανισμός δημιουργίας και μετάδοσης νοημάτων*, ιδεών και απόψεων, που προάγει στοιχεία του ίδιου του πολιτισμού και του τρόπου με τον οποίο

χρησιμοποιείται η γλώσσα, με σκοπό την ανάδειξη κοινωνικών και πολιτισμικών θεμάτων (Μήτσης, 2017: 61).

Στο πλαίσιο της μελέτης της στενής σχέσης της γλώσσας και της ελευθερίας, ο Μιχάλης (2022: 204), ορίζει τη γλώσσα ως ένα δομικό σύστημα αλληλεξαρτώμενων στοιχείων και δομών και ως όργανο σκέψης και κώδικα επικοινωνίας, που κατά συνέπεια κατασκευάζει και δημιουργεί νοήματα και αποτελεί ενδείκτη διάφορων ταυτοτήτων των ατόμων (εννοώντας εθνικών, κοινωνικών, εθνοτικών κ.λπ.). Στη συνέχεια παραθέτει και αναλύει τα καθολικά χαρακτηριστικά της γλώσσας, που ως δομικό σύστημα τη διακρίνουν: η *δημιουργικότητα (creativity)*, η *ελευθερία σχηματισμού κάθε γλωσσικής μορφής (openendedness)*, η *ανεξαρτησία του λόγου από ερεθίσματα (stimulus freedom)* και η *συμβατικότητα (arbitrariness)*. Ως όργανο σκέψης και κώδικας επικοινωνίας, που σχετίζεται με τις ταυτότητες των ομιλητών και εξαιτίας της ελευθερίας που χαρακτηρίζει τους φυσικούς ομιλητές, η γλώσσα διαθέτει μηχανισμούς που περιορίζουν τη γλωσσική ελευθερία για να μην συνιστά *επικοινωνιακή ασυδοσία* (ό.π.: 208). Οι μηχανισμοί αυτοί είναι οι καθολικές αρχές της κάθε γλώσσας, οι κανόνες της, οι κοινωνικοσημειωτικές παραδόσεις της, οι επικοινωνιακές και κοινωνικοπολιτισμικές συμβάσεις της γλωσσικής κοινότητας και η δυνατότητα επεξεργασίας των γλωσσικών εκφωνημάτων από τους μετέχοντες σε μία επικοινωνιακή περίσταση¹.

2.1.1. Η έννοια της γλωσσικής περιγραφής/αναπαράστασης

Η επιστήμη της γλώσσας ασχολείται με τις γλωσσικές δομές και τον τρόπο με τον οποίο αυτές χρησιμοποιούνται. Η μελέτη τους έχει βασιστεί στον κοινωνικό και ιδεολογικό τους ρόλο, εφόσον αποδεχτούμε πως η γλώσσα δεν είναι μόνο ένα μέσο εξιστόρησης της πραγματικότητας και ως αναπαραστατικό σύστημα, το οποίο το διακρίνει η οικονομία, η αποτελεσματικότητα και η επηρεαστική του δύναμη, ανεγείρει και αναπαράγει τα γεγονότα και τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2017: 306, και της ίδιας, 2020: 38).

Σύμφωνα με τη Γιαλαμούκη (2008: 10), η *γλωσσική αναπαράσταση* δεν αφορά την αντικειμενική αναπαραγωγή ενός γλωσσικού συμβάντος, αλλά την «καταγραφή του τρόπου με τον οποίον αυτό το γλωσσικό συμβάν προσλαμβάνεται και αφομοιώνεται από τον/την ομιλητή/τρια», κάτι που στοιχειοθετεί το συμβάν ως ένα κοινωνικό γεγονός καθιστώντας τις

---

¹ Αναλυτικά στο Μιχάλης (2022).

γλωσσικές επιλογές εξαρτώμενες από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και τους στόχους που καλούνται να εξυπηρετήσουν σε αυτό.

Η δυνατότητα της γλώσσας, ως μέσο κατασκευής νοημάτων για να επιτελεί συγκεκριμένες λειτουργίες, (οι οποίες συνδέονται και καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το επικοινωνιακό και το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο ανιχνεύεται) φέρει στην επιφάνεια συγκεκριμένες γραμματικές και λεξιλογικές δομές, οι οποίες είναι «κατασκευασμένες και δομημένες σε αλληλεξάρτηση, με βάση τη μορφή και τον ρόλο των γλωσσικών μεταλειτουργιών στη δημιουργία νοήματος σε επικοινωνιακό και κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο» (Μιχάλης, 2022: 211-2012). Οι μεταλειτουργίες αυτές σύμφωνα με τον Μιχάλη (ό.π.), ο οποίος βασίζεται στο έργο του Halliday², είναι οι εξής: η αναπαραστατική λειτουργία³, η διαπροσωπική λειτουργία⁴ και η κειμενική λειτουργία⁵. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των μεταλειτουργιών είναι πως δύνανται να χρησιμοποιηθούν για τη δήλωση μίας συγκεκριμένης σημασίας και σε κάθε εκφώνημα είναι δυνατό «να συνυπάρχουν και να είναι ενεργές και οι τρεις μεταλειτουργίες, καθώς κάθε εκφώνημα μπορεί να δηλώνει σχέσεις μεταξύ των ομιλητών, στάσεις του πομπού και ταυτόχρονα συγκεκριμένες εμπειρίες και καταστάσεις ή δράσεις, οι οποίες αναδεικνύονται μέσα από επιλεγμένες κειμενικές σχέσεις και από την προβολή δεδομένων πληροφοριών έναντι άλλων» (ό.π.).

Συνεπώς, η έννοια της γλώσσας ως *σύμβολο ή αναπαράσταση ιδεών* επέτρεψε τη μελέτη της σε ένα βαθύτερο εννοιολογικό επίπεδο και όχι ως μία απλή απεικόνιση ή αντανάκλαση της πραγματικότητας. Η γλωσσική αναπαράσταση ενός γεγονότος ή θέματος είναι συστατικό του πολιτισμού μας και αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τόσο τον εαυτό μας όσο και τον κόσμο γύρω μας (Fursich, 2010: 115).

Σύμφωνα με τον Hall, η αναπαράσταση είναι η διαδικασία με την οποία τα μέλη ενός πολιτισμού χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να παράξουν νόημα (2003: 61). Στο ίδιο έργο προσθέτει πως στη γλώσσα χρησιμοποιούμε σημεία και σύμβολα -είτε πρόκειται για ήχους, γραπτές λέξεις, ηλεκτρονικά παραγόμενες εικόνες, μουσικές νότες, ακόμη και αντικείμενα-

---

² Halliday, M.A.K. 1994. *Introduction to Functional Grammar*, 2nd ed. London: Edward Arnold.

³ Η οποία συνδέεται με το πεδίο και αφορά τη δυνατότητα δήλωσης και ταξινόμησης των εννοιών, των αντικειμένων, των δράσεων, των ιδιοτήτων, των πνευματικών ενεργειών, των συναισθημάτων και τις συνδέσεις αυτών (Μιχάλης, 2022: 211).

⁴ Η οποία συνδέεται με τις σχέσεις μεταξύ πομπού και δέκτη και με τη δήλωση της βεβαιότητας, της πιθανότητας, της δυνατότητας, της αξιολόγησης και της επιδοκμασίας, των στάσεων και της νοοτροπίας των ομιλητών (ό.π.).

⁵ Η οποία αναφέρεται στη διαφοροποίηση και την προβολή των πληροφοριών, στη δήλωση του γνωστού και του νέου, στη λειτουργική προοπτική κάθε εκφώνηματος, στη συνοχή του και στους δεικτικούς και αναφορικούς μηχανισμούς του (ό.π.).

για να αναπαραστήσουμε σε άλλους ανθρώπους τις έννοιες, τις ιδέες και τα συναισθήματά μας (ό.π.: 1).

Επιπρόσθετα, συμπεραίνεται ότι αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας και του πολιτισμού. Συνδέεται με τον τρόπο ζωής της και τις αξίες που την καθορίζουν σχετικά με το σωστό και το λάθος, το αποδεκτό και το μη αποδεκτό, το όμορφο και το άσχημο (Ντίνας & Γρίβα, 2017: 28). Έτσι δύναται να υποστηριχθεί πως το νόημα μπορεί να κατασκευαστεί, καθώς η θέαση και αντίληψη της πραγματικότητας είναι υποκειμενική και διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο.

Η γλώσσα της αναπαράστασης είναι ένας μηχανισμός, που πέραν της χρήσης της στο καθημερινό επίπεδο του διαπροσωπικού λόγου, εμφανίζεται σε πληθώρα στο δημόσιο λόγο, σε τομείς της πολιτικής, της οικονομίας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η υποκειμενική της ιδιότητα και τα συμβολικά της στοιχεία αποκτούν μεγαλύτερη δύναμη, όταν εκφράζεται στο δημόσιο λόγο. Σύμφωνα με τον Θεοδωρόπουλο (2022: 14), η πραγματικότητα που μεταφέρουν οι πομποί τροφοδοτεί τους δέκτες κάτω από ένα πλαίσιο στο οποίο συχνά το μήνυμα μεταδίδεται αυτούσιο, καθώς δεν δέχεται επεξεργασία, λόγω άγνοιας και παράλληλου ενδιαφέροντος των δεκτών.

Οι λέξεις είναι φορείς σημασιών, που δεν κινούνται αυτόνομα και ανεξάρτητα, αλλά εντάσσονται σε πεδία και υποσυστήματα που ιεραρχούνται με ποικίλους τρόπους και σε διάφορους βαθμούς στο γλωσσικό σύστημα και εξαρτώνται από τα διάφορα περιβάλλοντα στα οποία εντάσσονται (Μήτσης, 2017: 58,71). Οι γλωσσικές περιγραφές είναι, εν κατακλείδι, ένα συνεκτικό σύστημα νοημάτων. Όλα τα γλωσσικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται (π.χ. οι μεταφορές, οι εικόνες, οι παρομοιώσεις) αναπαριστούν μια πραγματικότητα και, ως εκ τούτου, μπορούν να αποτελέσουν καθολικές δηλώσεις για την πραγματικότητα αυτή.

2.2. Η γλώσσα και η μεταφορική χρήση της

Μία από τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης γλώσσας είναι η μεταφορική χρήση της. Η μεταφορά θεωρείται παραδοσιακά ως σύγκριση μεταξύ δύο όρων, δηλαδή του όρου-στόχου και του βασικού όρου. Ο Αριστοτέλης⁶ ορίζει τη μεταφοράς ως «η μετάθεση και εφαρμογή σε ένα πράγμα του ονόματος που ανήκει σε ένα άλλο πράγμα» (1457b, 6-7), δέχεται δηλαδή ότι η φύση της μεταφοράς είναι «ενδογλωσσική» και αργότερα εστιάζει στην απολεκτική της

---

⁶ Παράθεση από Πολίτης (2017).

λειτουργία και τη συγκινησιακή επίδραση που ασκεί στο ακροατήριο ενός ρήτορα (1404b, 34-37).

Σύμφωνα με το Cambridge Dictionary⁷ μεταφορά είναι «μια έκφραση, που συναντάται συχνά στη λογοτεχνία, η οποία περιγράφει ένα πρόσωπο ή αντικείμενο αναφερόμενη σε κάτι που θεωρείται ότι έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με το εν λόγω πρόσωπο ή αντικείμενο». Αυτή την άποψη στηρίζει και ο Saeed (2017: 33), ότι δηλαδή η μεταφορά είναι ένα σχήμα λόγου, το οποίο ο ομιλητής χρησιμοποιεί, όταν θέλει να εκφράσει το νόημα όχι με την κυριολεκτική του σημασία, αλλά αλλάζοντας τη σημασία των λέξεων και παισιώνοντάς τες στο μήνυμα που επιθυμεί να επικοινωνήσει.

Η μεταφορική χρήση της γλώσσας δεν αποτελεί κάποιο σπάνιο γλωσσικό μηχανισμό που βρίσκουμε μόνο σε λογοτεχνικά κείμενα, ούτε χρησιμοποιείται μόνο από άτομα με ιδιαίτερο ταλέντο, αλλά έχει εντυφώσει στη ζωή των ανθρώπων (Kovecses, 2002: 8), στο καθημερινό επικοινωνιακό τους τοπίο. Μπορεί οι μεταφορές να επιτελούν ως λογοτεχνικό σχήμα μια αισθητική λειτουργία, αλλά λειτουργούν και ως ένα μέσο «υποδόριας πειθούς» αποσαφηνίζοντας το σύνθετο μέσω του απλού, το άγνωστο μέσω του οικείου και το καινοφανές μέσω του γνώριμου (Πολίτης, 2017: 390). Επιπλέον, οι Lakoff & Johnson (1980: 4), ενισχύουν την άποψη αυτή αναφέροντας πως η μεταφορά είναι διάχυτη σε όλες τις διαστάσεις της ζωής του ανθρώπου, καθώς δεν αφορά μόνο τη γλώσσα, αλλά τη σκέψη και την πράξη.

Τέλος, ο Saffer (2005: 4) ορίζει τη μεταφορά ως «μια γλωσσική, οπτική ή ακουστική κατασκευή στην οποία ένα πράγμα, η αναφερόμενη ως πηγή, παραπέμπει σε ένα άλλο, το υποκείμενο ή τον στόχο». Μέσω αυτής της επικοινωνιακής στρατηγικής της μεταφοράς εμφανίζεται ο ρόλος της υποκειμενικότητας και της προσωπικής ιδεολογίας του χρήστη της, καθώς και οι έννοιες που διαμορφώνουν τις σκέψεις μας επηρεάζουν την αντίληψή μας για τον κόσμο (Γαβριηλίδου, 2017: 275).

Ως εκ τούτου, η εκτεταμένη και έντονη χρήση της μεταφοράς είναι ένα βασικό στοιχείο της επικοινωνιακής γλώσσας, το οποίο λειτουργεί ως εργαλείο ‘αιχμής’, επιδρώντας καθοριστικά στη διαδικασία της επικοινωνίας. Αυτό σημαίνει πως ο μεταφορικός λόγος κατά τη διάρκεια της χρήσης του για τη μετάδοση κάποιου μηνύματος ή την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ πομπού-δέκτη, μπορεί να επηρεάσει την ουσία του μηνύματος ή της πληροφορίας, να

---

⁷ <https://dictionary.cambridge.org>

προσδιορίζει και να υποβάλλει συγκεκριμένες απόψεις, τρόπους αντίληψης και θέασης των πραγμάτων και να πλαισιώσει διάφορες πολιτικές, οικονομικές και παντός είδους σκοπιμότητες. Έτσι, η σημασία της μεταφοράς νοείται εν μέρει ως τρόπος έκφρασης μιας προκαταρκτικής κατανόησης του θέματος που προκαλεί μια συναισθηματική αντίδραση, εξαιτίας του ότι η επιδραστική λειτουργία του μεταφορικού λόγου έγκειται στον τρόπο με τον οποίο αυτή (ενν. η μεταφορά) συνάδει συχνά με τις ιδέες και τα βιώματα των ανθρώπων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2012β: 166-167), αλλά λόγω της ετεροκινησίας της, που μπορεί να επιφέρει οικονομικές, ψυχολογικές και κοινωνικές συνέπειες, επεκτείνεται πέρα από την ατομική νόηση, στον τομέα της κοινωνίας και του πολιτισμού (Zinken et al., 2008: 243).

Τέλος, οι μεταφορές είναι γλωσσικά εργαλεία δεν αναπαράγουν απλώς τη σκέψη, αλλά την καθοδηγούν και τη διαμορφώνουν. Μέσω των μεταφορών προσδιορίζονται οι τρόποι αντίληψης της πραγματικότητας και κατασκευάζονται ιδέες που οδηγούν σε συγκεκριμένες κοινωνικές δράσεις. Έτσι, οι μεταφορές συμβάλλουν στη δημιουργία και καθοδήγηση της κοινωνικής πραγματικότητας. (Γαβριηλίδου, 2017: 283). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι μεταφορές καθορίζονται από την προσωπική ιδεολογία του χρήστη τους, και ως εκ τούτου η υποκειμενικότητα παίζει σημαντικό ρόλο στην επικοινωνιακή στρατηγική τους. Αυτό συνακόλουθα ενισχύει τη δύναμη της μεταφοράς να κάνει ενοποιητικές τις εμπειρίες. Υπό αυτή την έννοια οι μεταφορές μπορεί να είναι *αυτοεκπληρούμενες προφητείες* (Lakoff & Johnson, 1980: 223).

Συνεπώς, χρήζει πολυδιάστατης ερμηνείας αναλογιζόμενοι, εάν τελικά το μέγεθος και η ένταση του μεταφορικού λόγου ετεροκαθορίζονται ή αν είναι αυτά που καθορίζουν κοινωνικά πρότυπα (Kovecses, 1999: 167).

2.3. Η ιδεολογική λειτουργία της γλώσσας

Η γλώσσα ως *κοινωνικό φαινόμενο* δεν μπορεί να ξεφύγει από την επιρροή της ιδεολογίας, καθώς αποτελεί εργαλείο επικοινωνίας, αλλά και *εργαλείο κοινωνικής αλληλεπίδρασης*, το οποίο επιτρέπει σε ένα άτομο να συναναστρέφεται με την κοινωνία καθώς και να αναπτύσσει και να διατηρήσει τη σχέση του με τα μέλη της.

Η ιδεολογική εκφορά των ατόμων μίας κοινωνίας σχετίζεται με τις γλωσσικές αναπαραστάσεις, που «ερμηνεύουν τη διατομή της γλώσσας και των ανθρώπων σε έναν κοινωνικό κόσμο» (Woolard, 1998: 3). Η γλωσσική πολιτική μίας κοινωνίας δεν αποτελείται

μόνο από αποφάσεις «παρμένες με διαφάνεια, ρητές, επίσημα γραμμένες αλλά, και από τις σιωπηρές, άγραφες, κρυφές, de facto, λαϊκές και ανεπίσημες ιδέες και υποθέσεις» σχετικά με τη γλώσσα σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα (Schiffman, 2006: 11). Δεδομένου ότι οι γλωσσικές ιδεολογίες δεν αφορούν απλώς τη γλώσσα, αλλά είναι ηθικά και πολιτικά φορτισμένες αναπαραστάσεις, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να κατανοηθούν, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την κοινωνία, γιατί πρώτον οι ιδεολογίες αυτές αναπαράγονται συχνά μέσω της μαζικής επικοινωνίας και, δεύτερον, η ίδια κοινωνία εκφράζεται μέσω της ιδεολογικής γλώσσας.

Η πλήρης κατανόηση των γλωσσικών αυτών φαινομένων είναι αδύνατη δίχως τη γνώση και την ανάλυση των κοινωνικών συνθηκών παραγωγής τους και των κοινωνικών επικοινωνιακών κανόνων, καθώς εμπεριέχουν κάποια χαρακτηριστικά, που φέρουν επιπτώσεις, γιατί τα λανθάνοντα ιδεολογικά μηνύματα που μεταδίδουν, υπερκαλύπτουν το ρητό και σαφές μήνυμα επιβάλλοντας τη σιωπή των δεκτών και κατά συνέπεια την έλλειψη κριτικής (Φραγκουδάκη, 1987: 154). Σύμφωνα και με την Τσιτσανούδη - Μαλλίδη (2021β: 48), η γλώσσα και οι χρήσεις της έχουν ένα βαθύ εννοιολογικό περιεχόμενο, γιατί «μεταφέρουν μηνύματα, (επανα)νοηματοδοτούν καταστάσεις, υπονοούν ή σημαδεύονται από τα κοινωνικά συμφραζόμενα και συγκείμενα, αποδυναμώνουν ή ενισχύουν στερεότυπα, επηρεάζουν, ρυθμίζουν και κανονίζουν συμπεριφορές και στάσεις». Η κατανόησή τους φαίνεται να είναι ένα δυσμενές εγχείρημα, καθώς εναποτίθεται σε υποκειμενικές κρίσεις σχετικά με έννοιες όπως η ηθική, η πολιτική ορθότητα, η αισθητική κλπ..

Ο ορισμός της ιδεολογίας ως ένα σύνολο ιδεών, απόψεων και κοινωνικών πεποιθήσεων περιγράφει την έκταση της επιρροής της ιδεολογίας στη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών γενικότερα. Η γλώσσα, ως εκ τούτου, μετατρέπεται στο κύριο εργαλείο για την υλοποίηση των ιδεολογικών τους στόχων. Φαίνεται ξεκάθαρα πόσο σχετίζονται η ιδεολογία και η γλώσσα και πόσο ισχυρή είναι η αμοιβαία επιρροή τους. Στην πραγματικότητα οι δομές του λόγου γίνονται το κύριο εργαλείο της ανάπτυξης και της διατήρησης της ιδεολογίας στο εσωτερικό μιας γλώσσας (Munishi, 2018:131).

Επιπλέον, μια σημαντική εστίαση είναι αυτή στη γλωσσική εξουσία, η οποία περιλαμβάνει και τους τομείς της πολιτικής και κοινωνικής εξουσίας. Σύμφωνα με την Woolard (2002: 3) οι γλωσσικές ιδεολογίες εμφανίζονται όχι μόνο ως νοητικές κατασκευές και σε λεκτικοποιήσεις, αλλά και σε ενσωματωμένες πρακτικές και διαθέσεις, αλλά και επικοινωνιακές και πολιτικές

πρακτικές που δημιουργούν κοινωνικά πλαίσια χρήσης και επηρεάζουν σημαντικά την δομή της γλώσσας.

Η πολιτική υπαγωγή της ιδεολογίας στη γλώσσα δεν είναι διαφανής και άμεσα αναγνώσιμη, αλλά αντίθετα πρέπει να ανιχνεύεται μέσα στα πολιτισμικά και κοινωνικά πεδία στα οποία συνυπάρχει μια δεδομένη στιγμή. Ο Ponzio (1978: 58) τονίζει, ότι κάθε γλωσσικό μήνυμα είναι ιδεολογικά φορτισμένο, τόσο από τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνεται και από το νόημα που παραθέτει, όσο και από τον τρόπο που το νόημα γίνεται αντιληπτό. Συνεπώς, η ιδεολογία επηρεάζει τη διαμόρφωση του γλωσσικού μηνύματος, που αντανακλά μια συγκεκριμένη οπτική και κοσμοθεωρία του ατόμου ή της ομάδας που την εκφέρει.

Συμπερασματικά, η ιδεολογική επιρροή ασκείται σε πολλαπλά επίπεδα της γλώσσας, τόσο στην επικοινωνία, τόσο στην πολιτική και κοινωνική εξουσία, δεδομένου φυσικά ότι ο λόγος⁸ είναι το κύριο εργαλείο επικοινωνίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης και δεν μπορεί να παραμείνει εκτός της επιρροής της ιδεολογίας. Η πλαisiώση της επικοινωνίας ως σκόπιμης κοινωνικής δράσης οδήγησε στο να αναγνωριστεί ένας ουσιαστικός ρόλος για τη δράση του ομιλητή κάτι που αναμφισβήτητα υπήρξε μια από τις πιο ισχυρές διαπιστώσεις, καθώς καθιστά τις ιδεολογίες της γλώσσας αναπόφευκτα σχετικές με την εξήγηση τόσο των γλωσσικών όσο και των κοινωνικών φαινομένων (Woodlard, 2020: 4).

Τέλος, η γλωσσική σύσταση της κοινωνίας είναι, σύμφωνα με τον Fairclough (1992: 65-66), το αποτέλεσμα ιστορικά και κοινωνικά καθορισμένων δομών και πρακτικών, οι οποίες διαμορφώνονται στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνικής διαμάχης μεταξύ διαφορετικών ομάδων για την κατάκτηση ή διατήρηση της εξουσίας και έχουν πραγματικές, υλικές συνέπειες στην καθημερινή ζωή των κοινωνικών υποκειμένων.

3.Η έννοια της δημόσια σφαίρας

---

⁸ Φραγκουδάκη (1987: 155-181).

3.1. Μία απόπειρα ορισμού της δημόσιας σφαίρας

Η έννοια της δημόσιας σφαίρας εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο έργο *Ο δομικός μετασχηματισμός της δημόσιας σφαίρας* του Habermas⁹, όπου ανέπτυξε την βασική έννοια της *δημόσιας σφαίρας*, η οποία αναδείχθηκε στην Ευρώπη τον 18ο αιώνα και αποτέλεσε έναν ανοιχτό χώρο για όλους τους πολίτες, όπου θα μπορούσαν να συζητήσουν κριτικά (όπως πίστευε ο ίδιος, αυτό ήταν το βασικό χαρακτηριστικό της δημόσιας σφαίρας), ως ένα ελεύθερο κοινό, με σκοπό να εκφράσουν και να ανταλλάξουν απόψεις, ιδέες και γνώσεις, χωρίς τον φόβο της εξουσίας στα μέσα ενημέρωσης. Οι απόψεις των πολιτών που συμμετέχουν σε αυτόν τον διάλογο έχουν ορθολογικό χαρακτήρα, διακατέχονται από έντονη επιχειρηματολογία και είναι απαλλαγμένες από οποιαδήποτε προκατάληψη ή ιδεολογία. Οι πολίτες δεν ενεργούν για λογαριασμό τρίτων και ιδιωτικών συμφερόντων, αλλά ασχολούνται με θέματα γενικού ενδιαφέροντος που υπόκεινται στη δημόσια κοινωνική ζωή. Επιπλέον, η δημόσια σφαίρα δεν είναι υπό τον έλεγχο της εκάστοτε εξουσίας, αλλά ένας αυτόνομος μηχανισμός. Αναδύεται, λοιπόν, μέσα από αυτή τη διαδικασία, αυτό που ονομάζουμε *κοινή γνώμη* και ρόλος της είναι να ελέγχει τις δραστηριότητες του κράτους και της εξουσίας, κατέχοντας έναν διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ αυτού και της κοινωνίας.

Η δημόσια σφαίρα για να γίνει κατανοητή πρέπει να την αντιληφθεί κανείς ως έναν ιδεατό χώρο, όπου συντελούνται η κοινή διαχείριση του συνόλου των δημοσίων υποθέσεων, η ρύθμιση με έννομο τρόπο του συνόλου των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων οι οποίες διαμορφώνονται στην πολιτική ζωή, αλλά και η δίκαιη και έλλογη επίλυση των εκάστοτε συγκρούσεων που προκύπτουν (Μανιτάκης, 2001:60).

Όλο αυτό το εγχείρημα που παρουσίασε ο Habermas φαίνεται ιδανικό και σύμφωνα με τα λεγόμενά του η δημόσια σφαίρα «συνδέει ή και βασίζεται στην αρχή της δημόσιας πληροφόρησης, η οποία κατακτήθηκε διαχρονικά από τους πολίτες με αγώνες ενάντια στα μοναρχικά καθεστώτα και οδήγησε στην εγκαθίδρυση δημοκρατικών κρατών» (Habermas, 1973: 351). Στην πράξη όμως, όπως διαπίστωσε και ο ίδιος, η δημόσια σφαίρα εκφυλίστηκε, εξαιτίας της εμπορικής ανάπτυξης των μέσων ενημέρωσης που δημιούργησαν ένα παθητικό κοινό με τάσεις υπερκατανάλωσης. Έτσι, η δημόσια σφαίρα έχασε τον ιδανικό της χαρακτήρα και τον ρόλο της, ως ένα μέρος ανάπτυξης δημόσια προσανατολισμένης σκέψης, με κριτικό

---

⁹ Το έργο του Habermas, μεταφράστηκε στην αγγλική γλώσσα από τον Thomas Burger με τη βοήθεια του Frederick Lawrence, με τίτλο *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* (1989), Polity Press. Στο κείμενο της παρούσας εργασίας για τον ορισμό της δημόσιας σφαίρας, σύμφωνα με τον Habermas, οι πληροφορίες αντλήθηκαν από το μεταφρασμένο στα αγγλικά έργο και όχι από το πρωτότυπο.

υπόβαθρο που θα εξέφραζε την κοινή γνώμη. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί όμως, πως σε έναν κόσμο που συνεχώς αλλάζει και που οι σύγχρονες κοινωνίες είναι ταχέως εξελισσόμενες και προηγμένες, το μοντέλο του Habermas μετασχηματίζεται κάπως αυτόματα, καθώς τις αντιλήψεις γύρω από τον ορισμό του ακολουθούν η άνθιση των νέων τεχνολογιών και η παγκοσμιοποίηση.

Αν αναρωτηθούμε, τί είναι η δημόσια σφαίρα σήμερα, σίγουρα οι απαντήσεις θα διαφέρουν. Πάντως, η απάντηση στο ερώτημα, γιατί χρειάζεται να ορίσουμε τη δημόσια σφαίρα σε σύγχρονο επίπεδο, είναι επειδή επιτρέπει τη σύνδεση της διαδικασίας λήψης πολιτικών αποφάσεων με τη διαδικασία διαμόρφωσης της κοινής γνώμης (Χρυσανθόπουλος, 2013: 706). Η σημασία της δημόσια σφαίρας, έγκειται στην επίδραση της, στη γενικότερη στάση των ανθρώπων απέναντι στα θέματα της δημόσιας ζωής, τόσο στην κοινωνική, όσο και στην πολιτική συμμετοχή τους, ως μέλη μίας κοινότητας. Η δημόσια σφαίρα αποτελεί ένα αναλυτικό εργαλείο, που μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τη σχέση μεταξύ των μέσων ενημέρωσης και της δημοκρατίας (Iosifidis, 2011: 2).

Βέβαια, οι περιορισμοί της έννοιας της δημόσιας σφαίρας του Habermas μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως ο ορισμός της δεν πρέπει να πλαισιώνεται από αναχρονιστικούς και αμετάκλητους όρους, αλλά να συμφωνεί με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής της.

Στη σύγχρονη εποχή, λοιπόν, οι νέες τεχνολογίες, το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θεωρούνται ότι έχουν τη δυνατότητα να διευρύνουν τη δημόσια σφαίρα, καθώς δημιουργούν ένα πεδίο στο οποίο οι πολίτες αλληλοεπιδρούν και συνδιαλέγονται τόσο σε τοπικό, διεθνές αλλά και παγκόσμιο επίπεδο για τα κοινά θέματα και ζητήματα. Η δημόσια σφαίρα υπό αυτές τις συνθήκες έχει μετατραπεί σε μια πολυεπίπεδη σφαίρα των διαδικτυακών και κοινωνικών δικτύων που αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στην εμπλοκή και κινητοποίηση των πολιτών και στη διαμόρφωση του λόγου εντός του οποίου πραγματοποιείται η ορθολογική συζήτηση (Iosifidis, 2011: 1). Σε αυτή την κατεύθυνση τα μέσα ενημέρωσης θα πρέπει να διευκολύνουν τη διαδικασία της ορθολογικής επιχειρηματολογίας παρέχοντας ένα πλαίσιο δημόσιου διαλόγου, το οποίο είναι απαραίτητο για τη διαμόρφωση ελεύθερης και βασισμένης στη λογική κοινής γνώμης (ό.π.: 4).

Παρόλα αυτά, η ύπαρξη της δημόσιας σφαίρας του διαδικτύου τείνει να θεωρείται ως ένας χώρος αμφισβήτησης, όπου οι εταιρικές και κρατικές δυνάμεις προσπαθούν με διάφορους τρόπους να τον ελέγξουν και να κυριαρχήσουν» (Bo'do et al, 2019). Όπως αναφέρει η Murru (2009: 143), «στο πλαίσιο του διαδικτύου ο καθένας μπορεί δυνητικά να αναλάβει το ρόλο του

ομιλητή χωρίς πρακτικά κανένα κόστος, πολλαπλασιάζοντας έτσι την πηγή ειδήσεων και απελευθερώνοντας τη ροή της επικοινωνίας και της πληροφόρησης από κάθε είδους σύστημα ελέγχου (οικονομικού ή πολιτικού)».

Εν κατακλείδι, η δημόσια σφαίρα στη σύγχρονη εποχή νοείται ως ένας χώρος που η ταχεία εξέλιξη της τεχνολογίας οδηγεί στην ευρεία και άμεση μετάδοση της πληροφορίας και η εξάπλωση της συζήτησης γύρω από την πληροφορία γίνεται σε ένα ευρύ κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, που αγγίζει τα όρια της οικουμενικότητας. Όλοι, ανεξαιρέτως (σε αντίθεση με την δημόσια σφαίρα του Habermas) έχουν πρόσβαση και λόγο στα θέματα της δημόσιας σφαίρας, αλληλοεπιδρούν, επηρεάζουν και επηρεάζονται, κινητοποιούνται ή εφησυχάζουν στα πλαίσια της ελευθερίας του λόγου.

3.2. Ο δημόσιος λόγος (πολιτική, μέσα κοινωνικής δικτύωσης)

Κατά τη Φραγκουδάκη, λόγος είναι «η ανθρώπινη ικανότητα επικοινωνίας με τον λεκτικό συμβολισμό, χαρακτηριστικό του ανθρώπου κοινωνικό, παγκόσμιο και αναλλοίωτο». Ο κοινωνικός του χαρακτήρας αποδίδεται στην άμεση σχέση του ανθρώπου με την κοινωνία, παγκόσμιος γιατί σε όλες τις κοινωνίες «υπάρχει, συνυπάρχει η ικανότητα του συμβολισμού, ο λόγος» και αναλλοίωτος γιατί είναι αναπόσπαστο κομμάτι κάθε κοινωνίας, καθώς δεν «υπήρξε, ούτε μπορεί να υπάρξει κοινωνική ομάδα δίχως το λόγο» (Φραγκουδάκη, 1987:13).

Ο κάθε λόγος, δηλαδή, όπως υποστηρίζει και ο Kress (1989: 7), είναι μια συστηματικά οργανωμένη ομάδα εν δυνάμει δηλώσεων, μέσω των οποίων λεκτικοποιούνται τα νοήματα ενός θεσμού. Ο λόγος περιλαμβάνει «όλες τις μορφές προφορικής αλληλεπίδρασης, επίσημες και ανεπίσημες, και γραπτά κείμενα όλων των ειδών» (Potter & Wetherell, 1987: 7).

Η Κριτική Ανάλυση του Λόγου ορίζει τον λόγο ως μια μορφή κοινωνικής πρακτικής (Fairclough 1992: 63), μια μορφή δράσης (Van Dijk, 1997β: 8) με την οποία τα κοινωνικά υποκείμενα αλληλοεπιδρούν. Αυτό συνεπάγεται ότι ο λόγος, δεν αποτελεί μόνο μέσο *αναπαράστασης* της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά συνιστά και *μια μορφή δράσης*, «έναν από τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι επενεργούν στην κοινωνική πραγματικότητα και τη διαμορφώνουν» (Γιαλαμπούκη, 2008: 56) και ως μορφή κοινωνικής πρακτικής ο λόγος βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές δομές (Fairclough, 1992: 63-66).

Ως δημόσιος λόγος νοούνται οι ομιλίες, οι δημοσιεύσεις και άλλες δηλώσεις, που γίνονται με σκοπό την επιδίωξη του δημόσιου διαλόγου. Ο δημόσιος διάλογος θεωρείται μία δημόσια πολιτική και διαφέρει από τον ιδιωτικό διάλογο, καθώς δε στοχεύει στην ανάπτυξη ιδιωτικών φιλιών και συμφερόντων, αλλά έχει ως στόχο το κοινό καλό. Σύμφωνα με τον Sellers, αυτή η γραμμή μεταξύ "δημόσιου" και "ιδιωτικού" λόγου μπορεί να είναι δύσκολο να χαραχθεί, επειδή αφορά τον θεμελιώδη καταμερισμό της εξουσίας στο εσωτερικό της κοινωνίας και του κράτους. Ο δημόσιος λόγος ορίζει και περιορίζει τις εξουσίες της κυβέρνησης αλλά και των ατόμων. Ό,τι δεν είναι δημόσιο είναι ιδιωτικό και το αντίστροφο, αλλά είναι ο ίδιος ο δημόσιος λόγος, που πρέπει, τελικά, να καθορίσει τα όρια αυτά (Sellers, 2003: 3).

Ο λόγος ως εργαλείο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επιβολή της εξουσίας και της γνώσης, καθώς και για την αντίσταση και την κριτική. Ο ομιλητής εκφράζει το ιδεολογικό του/της περιεχόμενο στα κείμενα¹⁰, όπως και η γλωσσική μορφή του κειμένου αντικατοπτρίζει αυτή την ιδεολογία (Byram, 2010: 27). Ο Van Dijk (1997) στο έργο «Discourse as structure and process: Discourse studies: A multidisciplinary introduction» αναφέρει ότι ο λόγος είναι μια μορφή χρήσης της γλώσσας. Τα ουσιώδη στοιχεία αυτής της χρήσης τη γλώσσας απαντώνται από τα ερωτήματα: ποιος χρησιμοποιεί τη γλώσσα, πώς, γιατί και πότε; Αποτελεί δηλαδή ένα επικοινωνιακό γεγονός στο οποίο οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα προκειμένου να επικοινωνήσουν ιδέες ή πεποιθήσεις ή να εκφράσουν συναισθήματα (ό.π.: 2). Υπό αυτή την έννοια μελετάται η χρήση της γλώσσας, πώς επηρεάζει τις πεποιθήσεις και την αλληλεπίδραση, ή αντίστροφα, πώς οι πτυχές της δια-δράσης επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο μιλούν οι άνθρωποι, ή πώς οι πεποιθήσεις ελέγχουν τη χρήση της γλώσσας και την αλληλεπίδραση; (ό.π.).

Ως εκ τούτου, ο λόγος χρησιμοποιείται σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας (και της ιδιωτικής) ζωής, καθώς έχει συνδεθεί αμετάκλητα με την ανθρώπινη φύση. Αναφέρονται ενδεικτικά κάποια από τα είδη του δημόσιου λόγου¹¹ και στο κεφάλαιο 4. γίνεται εκτενής αναφορά και ανάλυση του δημοσιογραφικού λόγου, καθώς στη συνέχεια, στο ερευνητικό μέρος της εργασίας, θα μελετηθούν κειμενικά τεμάχια του δημόσιου δημοσιογραφικού λόγου. Παρόλα αυτά, αξίζει να αναφερθούν και λίγα λόγια για τον πολιτικό λόγο και τον λόγο των μέσων

---

¹⁰ «Τα κείμενα είναι επιλεγμένες και οργανωμένες συντακτικές μορφές των οποίων το "περιεχόμενο-δομή" αντανάκλα την ιδεολογική οργάνωση ενός συγκεκριμένου τομέα της κοινωνικής ζωής». Dellinger, B. (1995) Critical Discourse Analysis, Διαθέσιμο στο: https://nanopdf.com/download/critical-discourse_pdf . Προσπελάστηκε στις 16/12/2022.

¹¹ Βλ. 3.2.1. & 3.2.2.

κοινωνικής δικτύωσης, καθώς αποτελούν μεγάλο μέρος του δημόσιου διαλόγου περί των κοινωνικών ζητημάτων.

3.2.1. Ο πολιτικός λόγος

Η χρήση της γλώσσας είναι αναμφισβήτητα ένα σημαντικό στοιχείο της πολιτικής. Ο Fairclough (2006: 1) σημειώνει, ότι μπορεί «να παραποιήσει καθώς και να αναπαραστήσει πραγματικότητες, μπορεί να υφαίνει οράματα και φαντασιώσεις, που μπορούν να εφαρμοστούν για να αλλάξουν τις πραγματικότητες και σε ορισμένες περιπτώσεις να βελτιώσει την ανθρώπινη ευημερία, αλλά μπορεί επίσης να συσκοτίσει ρητορικά τις πραγματικότητες και να τις ερμηνεύσει ιδεολογικά για να εξυπηρετήσει άδικες σχέσεις εξουσίας».

Κάθε πολιτική πράξη προετοιμάζεται, συνοδεύεται, επηρεάζεται και αναπαράγεται από τη γλώσσα (Bayram, 2010: 24). Ο πολιτικός λόγος είναι ένα μέρος της πολιτικής και είναι ιστορικά και πολιτισμικά προσδιορισμένος. Εξυπηρετεί, δηλαδή, διαφορετικές λειτουργίες και σκοπούς σχετικούς με συγκεκριμένες πολιτικές δραστηριότητες, απόψεις, ιδέες και σχέσεις. Ο πολιτικός λόγος συνδέεται με το κοινωνικό έργο της πολιτικής και αφορά θεσμούς, περιστάσεις και ρόλους, όπως το κοινοβούλιο, τα κόμματα, οι βουλευτές, ο πρωθυπουργός, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κτλ.» και έχει συνήθως επιχειρηματολογική μορφή, χωρίς όμως να εκλείπουν οι παραθέσεις περιγραφών και αφηγήσεων (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2008: 26-28). Σύμφωνα με τον Edelman (1977: 123), ο πολιτικός γίνεται επιτυχημένος «χρησιμοποιώντας τις γνώσεις του άτυπης επιρροής». Ο κύριος σκοπός των πολιτικών είναι να πείσουν το ακροατήριό τους για την εγκυρότητα των πολιτικών τους ισχυρισμών. Έτσι, αναδεικνύεται σχεδόν αυτόματα η σχέση του πολιτικού λόγου και της ιδεολογίας.

Η γλώσσα αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο στο πεδίο της πολιτικής, καθώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί ποικιλοτρόπως με σκοπό είτε να επηρεάσει, ή και να χειραγωγήσει το κοινό (Stojan et al, 2019: 70). Σαφέστατα, η δύναμη της γλώσσας αφορά τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται και επιτρέπει στον πομπό να ασκεί εξουσία, να παραβιάζει την θεμελιακή λειτουργία της επικοινωνίας και να «καταστρέφει την πολιτικότητα του λόγου για να παράγει στη θέση του έναν εξουσιαστικό μονόλογο» (Φραγκουδάκη, 1987: 155).

Ο λόγος της εξουσίας, της οποίας κομμάτι είναι ο πολιτικός λόγος, διακατέχεται από κάποια, κυρίως μορφικά χαρακτηριστικά, τα οποία επιτελούν συγκεκριμένες ιδεολογικές στάσεις του εκάστοτε ομιλητή. Το ρητό περιεχόμενο των λεγομένων του ομιλητή συγκαλύπτεται από μορφικές ιδιότητες κάνοντάς το να φαίνεται έγκυρο και νόμιμο ακόμα και αν δεν προκύπτει

από τα ίδια τα λεγόμενα (ό.π.). Αυτό επιτυγχάνεται με τους εξής τρόπους: α) με την χρήση πλεονασμών, έντονων μεταφορών, με τη δεοντολογική διατύπωση, τη συναισθηματική φόρτιση, τη χρήση της λέξεων-αξιών, β) με τις λανθάνουσες αξιολογήσεις των εννοιών, λέξεις με μεγάλη ηθική διάσταση (λαός, έθνος κ.λπ.), γ) χρησιμοποιώντας τις λέξεις παρά το νόημα τους, δ) με την ευφημιστική διατύπωση, που ο πομπός δίνει κύρος στον εαυτό και τα λεγόμενα του, κάνοντας τα αναμφισβήτητα, ε) με επίκληση στην αυθεντία, χωρίς ανάγκη απόδειξης, στ) με την προβολή της θετικής αξίας και την αντιπαράθεση με την αντίθετή της.

Κατά συνέπεια, θα λέγαμε, πως ο πολιτικός-εξουσιαστικός λόγος τείνει να δημιουργεί δέκτες, οι οποίοι παραμένουν σιωπηλοί, απέναντι σε αυτό που ο πομπός τους δίδει ως αυταπόδεικτη αλήθεια. Η έννοια του πολιτικού λόγου στερείται το δικαίωμα της συνομιλίας, δηλαδή του διαλόγου και μετατρέπεται πλήρως σε εξουσιαστικό μονόλογο. Έτσι, η σιωπή του δέκτη γίνεται «υποταγή» (Φραγκουδάκη, ό.π.: 182) και αποσιωπάται κάθε είδος αμφίδρομη επικοινωνίας.

3.2.2. Ο λόγος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Στις μέρες μας, η ψηφιακή εποχή έχει επηρεάσει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούμε. Η τεχνολογία, που είναι συνδεδεμένη στο διαδίκτυο, καθιστά εύκολη την πρόσβαση των χρηστών σε πληροφορίες σε όλο τον κόσμο με κύρια πηγή τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ένα σύγχρονο μέσο επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, που στηρίζεται στην ενεργό συμμετοχή των χρηστών. Οι Kaplan και Haenlein (2010: 61) ορίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ως «ένα σύνολο εφαρμογών που βασίζονται στο διαδίκτυο (...) και επιτρέπουν το σχηματισμό και την ανταλλαγή περιεχομένου που δημιουργείται από χρήστες». Αυτό το περιεχόμενο εμφανίζεται κυρίως γραπτώς, μέσω αναρτήσεων, και αποτελεί ένα μεγάλο γλωσσικό «όγκο», ο οποίος δημιουργείται καθημερινά σε παγκόσμιο επίπεδο και στον οποίο έχουν όλοι πρόσβαση.

Ο συνδυασμός της ανεπίσημης, προσωπικής επικοινωνίας και του μαζικού ακροατηρίου που προσφέρουν τα μέσα επικοινωνίας του διαδικτύου, είναι μια φόρμουλα για ταχείες αλλαγές (Esteron, 2021: 93). Αλλαγές που φυσικά δε θα άφηναν άθικτη και τη γλώσσα. Η μη τυπική γλώσσα, που παρατηρείται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την καθιστά μια κοινωνιόλεκτο, η οποία, όπως κάθε κοινωνική ποικιλία, εξαρτάται από μεταβλητές που συμπίπτουν με τα μακρο-κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών/-τριών (ηλικία, κοινωνική τάξη, φύλο) (Αρχάκης & Κονδύλη, 2011: 92).

Πομποί αλλά και δέκτες των νέων τάσεων αποτελούν οι νέοι, που «αυθόρμητα δημιουργούν και χρησιμοποιούν έναν δικό τους (οικείο) κώδικα επικοινωνίας, μία νεανική αργκό, την ιδιόλεκτο των νέων», η οποία αποτελεί διαφοροποιείται από την καθιερωμένη πρότυπη (standard) γλώσσα σε μορφολογικό, συντακτικό και λεξιλογικό επίπεδο (Μαθιουδάκης, 2019: 217).

Η *γλώσσα των νέων*, αποτελείται από διάφορα χαρακτηριστικά. Η ανανέωση του λεξιλογίου της πραγματοποιείται μέσω διάφορων πρακτικών, όπως η αλλαγή της σημασίας των λέξεων, ο δανεισμός λέξεων από άλλες γλώσσες (κυρίως την αγγλική), ο σχηματισμός νέων λέξεων προσθέτοντας επιθήματα σε ρίζες της ελληνικής, με την τροποποίηση των λέξεων προσθέτοντας επιθήματα ή αλλάζοντας τη σειρά των φθόγγων (Ανδρουτσόπουλος, 2001: 1). Επίσης, ο γραπτός λόγος των νέων χαρακτηρίζεται από έντονα στοιχεία προφορικότητας, η οποία εκφράζεται μέσω της επανάληψης φωνηέντων, σε μία προσπάθεια μίμησης της προφοράς των λέξεων (Lees, 2017: 77).

Η χρήση της *γλώσσας των νέων* έχει προκαλέσει και προκαλεί αντιδράσεις και ατελείωτες συζητήσεις, τόσο στον ακαδημαϊκό χώρο, όσο και στον ευρύτερο εκπαιδευτικό χώρο, για το εάν η χρήση τους «καταστρέφει» ουσιαστικά την ελληνική γλώσσα. Κατά καιρούς έχουν ειπωθεί διάφορες απόψεις σχετικά με αυτό. Άλλωστε, η πολυτροπικότητα και τα χαρακτηριστικά της *γλώσσας των νέων* είναι ένα μεγάλης έκτασης πεδίο, το οποίο επεκτείνεται τόσο στους κλάδους της γλωσσολογίας, όσο και της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας. Σύμφωνα με τον Μαθιουδάκη (2019: 233) οι προκλήσεις της τεχνολογικής εποχής χρήζουν ψυχραιμίας και μίας θετικής στάσης απέναντι στη *γλώσσα των νέων*, αναλογιζόμενοι, πως πρόκειται απλά για μια διαφορετική γραφή της ελληνικής γλώσσας, η οποία βοηθά στην ανανέωση και στον εμπλουτισμό της γλώσσας γενικότερα.

Τέλος, όπως όλες οι γλώσσες έτσι και η γλώσσα των νέων είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο και συνδέεται άμεσα με τον τρόπο που ο άνθρωπος δρα και επικοινωνεί καθημερινά, αποκαλύπτοντας στοιχεία για το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της εποχής.

4. Ο δημοσιογραφικός λόγος

4.1. Ορισμός της έννοιας

Αδιαμφισβήτητα, στις σύγχρονες κοινωνίες του δυτικού κόσμου η μαζική επικοινωνία κυριαρχεί, μεταδίδοντας τις πληροφορίες μέσω του λόγου και της εικόνας. Ο δημοσιογραφικός λόγος αποτελεί ένα από τα είδη του λόγου¹², που καλύπτουν την έννοια της μαζικής επικοινωνίας και κατέχει σημαντικό ρόλο σε αυτή, καθώς επιτελεί κάποιες λειτουργίες που αφορούν την κοινωνία. Οι πληροφορίες, που μεταβιβάζονται μέσω του δημοσιογραφικού λόγου, δύνανται να μεταφέρουν εκτός από την ίδια την πληροφορία και κάποια άρρητα μηνύματα, ιδέες, απόψεις, αλλά και λειτουργίες και ιδιότητες, οι οποίες είναι δύσκολα αναγνωρίσιμες τόσο από τους πομπούς του δημοσιογραφικού λόγου, όσο και από τους δέκτες (Χατζησαββίδης, 2000: 14).

Λόγω της σύνδεσης του δημοσιογραφικού λόγου με τη διαμόρφωση στάσεων και απόψεων μίας κοινωνίας και της επίδρασής του, που μπορεί να σχετίζεται με μηχανισμούς της εξουσίας (πολιτικούς, οικονομικούς κ.ά.), θεωρείται ένα πεδίο το οποίο ανέκαθεν έχρηζε και συνεχίζει να χρήζει διερεύνησης, με σκοπό την επεξεργασία και την καλλιέργεια της κριτικής στάσης απέναντι στις πληροφορίες και στα μηνύματα, ρητά και άρρητα, που διαχέονται από τους πομπούς του δημοσιογραφικού λόγου στους δέκτες.

Ξεκινώντας, το βιβλιογραφικά δύσκολο εγχείρημα οριοθέτησης του δημοσιογραφικού λόγου θεωρείται αναγκαία η επισήμανση του ρόλου της επικοινωνίας, που πραγματώνεται σε αυτόν. Μία επικοινωνία που αρχικά μοιάζει να εισακούει στα απαραίτητα δεδομένα για την πραγμάτωση του επικοινωνιακού συμβάντος (πομπός, δέκτης, επικοινωνιακός διάλογος), δεν εξασφαλίζει όμως τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης, συνομιλίας μεταξύ του πομπού και του δέκτη. Είναι κατά τον Χατζησαββίδη (ό.π.: 23) μία «κατ' επίφασιν» επικοινωνία, κατά την οποία ο δέκτης έχει ελάχιστη, έως καθόλου, δυνατότητα πρόσβασης στο μέσο εκπομπής και ως εκ τούτου ο δημοσιογραφικός λόγος παράγεται και μεταδίδεται από τους «νόμιμα εντεταλμένους» πομπούς του, τους δημοσιογράφους, χωρίς τη συμμετοχή στη διαδικασία των δεκτών, του ακροατηρίου. Βέβαια, η Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2020: 72), εκφράζει την άποψη ότι οι δέκτες του δημοσιογραφικού λόγου, ακόμα και όταν αρνούνται να αναλάβουν τον ρόλο τους σε αυτή την κατ' επίφασιν επικοινωνία ή αρνούνται τη θέση του παραλήπτη, αποτελούν μέρος της διαδικασίας της επικοινωνίας.

---

¹² Άλλα είδη λόγου της μαζικής επικοινωνίας είναι ο πολιτικός, ο διαφημιστικός, ο θεατρικός, ο λογοτεχνικός, κ.ά. (Χατζησαββίδης, 2000: 13).

4.2. Είδη του δημοσιογραφικού λόγου

Ξεκινώντας, αναφορικά με τα είδη του δημοσιογραφικού λόγου θα παρουσιαστεί η κατηγοριοποίηση που προτείνει ο Χατζησαββίδης (2000: 46-52), ο οποίος διακρίνει τα ακόλουθα είδη δημοσιογραφικού λόγου, αρχικά με βάση τα στοιχεία της προφορικότητας και της γραπτότητας:

- 1) *Γραπτός λόγος*: ο λόγος του έντυπου τύπου, με αυστηρή κειμενική δομή, σύνταξη, λόγιο λεξιλόγιο, συμπυκνωμένα νοήματα.
- 2) *Γραπτός εκφερόμενος ως προφορικός*: εκπέμπεται από τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης και διατηρεί όλα τα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου, π.χ. ειδήσεις στην τηλεόραση.
- 3) *Γραπτός που εκφέρεται προφορικά και φαίνεται προφορικός*: ενώ διατηρεί τα χαρακτηριστικά του γραπτού, διανθίζεται από στοιχεία του προφορικού.
- 4) *Γραπτός λόγος που μεταφέρει προφορικό*: διατηρεί όλα ή μερικά από τα στοιχεία του γραπτού λόγου, αλλά στην ουσία αντανακλά μία επικοινωνία σε προφορικό επίπεδο.
- 5) *Γραπτός λόγος που συνοδεύεται από προφορικό*: εμφανίζεται αποκλειστικά στην τηλεόραση, διατηρεί όλα τα στοιχεία του γραπτού λόγου, αλλά συνοδεύεται από προφορική εκφώνηση.
- 6) *Γραπτός λόγος που περιέχει πολλά στοιχεία του προφορικού*: ο δημοσιευμένος στον τύπο δημοσιογραφικός λόγος, περιέχει πολλά στοιχεία από τον προφορικό.
- 7) *Προφορικός λόγος προσχεδιασμένος*: προσχεδιάζεται από τον παραγωγό και στα βασικά του σημεία είναι γραπτός, αλλά εκφωνείται προφορικά.
- 8) *Προφορικός λόγος*: αυθόρμητος λόγος, μη σχεδιασμένος.

Η δεύτερη κατηγοριοποίηση γίνεται με βάση τα μορφολογικά και εννοιολογικά χαρακτηριστικά:

- 1) *Ειδησεογραφικός λόγος*: όπου στόχος είναι η ενημέρωση και η παροχή πληροφοριών για γεγονότα της τρέχουσας επικαιρότητας, περιλαμβάνει τις ειδήσεις που δημοσιεύονται και μεταδίδονται στον έντυπο και στον ηλεκτρονικό τύπο. Εμπεριέχει ως λόγος και τα διάφορα ρεπορτάζ (αθλητικά, καλλιτεχνικά κλπ.). Ως προς τη σύνταξη και το λεξιλόγιο, ο ειδησεογραφικός λόγος προσιδιάζει περισσότερο στον γραπτό λόγο. Τον προσδιορίζει μια ουδετερότητα και μία απόσταση μεταξύ του εκφερόμενου τον λόγο και του παραλήπτη του.

- 2) *Σχολιογραφικός λόγος*: περιέχει μεγάλη ποικιλία από επιμέρους είδη του δημοσιογραφικού λόγου, με έντονα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου (άρθρο), κείμενα με έντονα στοιχεία προφορικότητας (παραπολιτικά), ακόμα και χαρακτηριστικά λογοτεχνικού και επιστημονικού λόγου. Ως προς το ύφος και τα γλωσσικά στοιχεία, κυριαρχεί ο δοκιμιακός χαρακτήρας, ο αποδεικτικός λόγος, οι χαρακτηρισμοί και άμεσα ή έμμεσα ο πειθαναγκαστικός χαρακτήρας των κειμένων.
- 3) *Ο λόγος των τίτλων*: περιλαμβάνει τους τίτλους των δημοσιογραφικών κειμένων στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο. Είναι σύντομα κείμενα, που χαρακτηρίζονται κυρίως από ελλείψεις, στερεοτυπικές εκφράσεις, υπαινικτικότητα, μεταφορές, σλόγκαν κλπ., με τα οποία επιδιώκεται ο δελεασμός του δέκτη.
- 4) *Ο λόγος της συνέντευξης*: στόχος του/της δημοσιογράφου είναι να διατυπώσει ερωτήματα και να πάρει απαντήσεις από άτομα με αυξημένο κύρος, των οποίων ο θεσμικός ρόλος και η εξουσία που κατέχουν τα καθιστούν γνώστες θεμάτων που άπτονται της τρέχουσας επικαιρότητας. Ο λόγος της συνέντευξης εμφανίζει σε μεγάλο βαθμό χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στον προφορικό λόγο, όπως είναι, για παράδειγμα, η ελλειπτικότητα και η επανάληψη.

Τα διάφορα δημοσιογραφικά είδη, όταν τεθούν σε χρήση, αποκτούν κάποια χαρακτηριστικά και επιτελούν και κάποιες λειτουργίες.

4.3. Χαρακτηριστικά και λειτουργίες του λόγου των μέσων μαζικής ενημέρωσης

Εφόσον εντάξουμε τον δημοσιογραφικό λόγο στο θεσμικό πλαίσιο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, αυτόματα δημιουργείται ένας πολυδιάστατος χώρος γλωσσικής χρήσης, ένα επικοινωνιακό πλαίσιο, που μπορεί να διαφέρει ανάλογα τις ιδιαίτερες συνθήκες. Συνθήκες κάτω από τις οποίες ο δημοσιογραφικός λόγος και τα χαρακτηριστικά του ποικίλλουν (Γιαλαμπούκη, 2008: 13).

Οι όροι και οι συνθήκες που διαμορφώνουν τον παραγόμενο και εκπεμπόμενο λόγο των δημοσιογράφων είναι: το είδος της επικοινωνίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ο ρόλος του πομπού, η φύση του μέσου, η διαίσθηση του δέκτη, το θέμα, ο σκοπός, η κανονικότητα της επίσημης κωδικοποιημένης γλώσσας και η αισθητική αντίληψη των εμπλεκόμενων στη διαδικασία της επικοινωνίας (Χατζησαββίδης, 2000: 27).

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά του, ο δημοσιογραφικός λόγος είναι λόγος θεσμικός και δημόσιος. Θεσμικός, γιατί αποτελεί προϊόν συγκεκριμένων θεσμικών (γλωσσικών) πρακτικών και των συμβάσεων που τις διαμορφώνουν και διακατέχεται από συγκεκριμένες επαγγελματικές αρχές, δημόσιος, γιατί παράγεται και μεταδίδεται σε ένα δημόσιο πεδίο και τα θέματα που επεξεργάζεται στοχεύουν στην ενημέρωση του ευρύτερου κοινού και κατά συνέπεια είναι θέματα που το αφορούν. Επίσης, οι σχέσεις που αναπτύσσει με άλλα πεδία της κοινωνικής ζωής, όπως είναι η πολιτική, η οικονομία και η οικογένεια, διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενο των παραγόμενων προϊόντων του (Γιαλαμπούκη, 2008: 9).

Συνεπώς, ο δημοσιογραφικός λόγος ως προς το περιεχόμενο είναι λόγος πληροφοριακός, καθώς στόχος είναι η παροχή αξιόπιστης και έγκυρης ενημέρωσης για τρέχοντα θέματα που αφορούν τον/την πολίτη και ως προς τη μορφή είναι λόγος επίσημος¹³ (Χατζησαββίδης 2000: 36-37). Επιπλέον, ο δημοσιογραφικός λόγος είναι κοινωνικός, με την έννοια ότι, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, (υπο)βοηθά στην ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης (ό.π.: 39), είναι εξουσιαστικός, καθώς συνδέεται, με τους φορείς κάποιας εξουσίας (νομοθετική, δικαστική κ.ά.), πολύ συχνά επικαλείται την αντικειμενικότητα και την αλήθεια και ο παραγωγός του λόγου έχει κάποια πρόσβαση στις πηγές πληροφόρησης και στους μηχανισμούς δημοσιοποίησης των μηνυμάτων (ό.π.: 40), πειθαναγκαστικός, χωρίς απαραίτητα να είναι αυταρχικός και συχνά ιδεολογικά φορτισμένος¹⁴ (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 38, 58). Άλλωστε, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θεωρούνται κατά κοινή παραδοχή η «τέταρτη εξουσία», με αποτέλεσμα ο δημοσιογραφικός λόγος να συγκροτεί ένα εξουσιαστικό εργαλείο στα «χέρια» τους, το οποίο καταχράται την έννοια της νομιμότητας που παράγει αποδοχή (η οποία προσδίδει μαγικές ιδιότητες στη γλώσσα των εξουσιών) και παραβιάζει την επικοινωνία επιβάλλοντας στον δέκτη τη σιωπή (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2006: 40).

Επιπρόσθετα, ο δημοσιογραφικός λόγος διακρίνεται και για τον αξιολογικό του χαρακτήρα και μορφή, καθώς όλες οι γλωσσικές, γραμματικές και συντακτικές επιλογές του δημοσιογράφου λειτουργούν ως διάυλος «για να μεταφέρονται αξιολογήσεις και κρίσεις απέναντι σε πρόσωπα και πράγματα, οι οποίες περιορίζουν τον αποδέκτη, ώστε αυτός να χάνει

---

¹³ Αυτό σημαίνει, ότι, κατά κανόνα, η σύνταξη, το λεξιλόγιο και το γενικότερο ύφος του προσιδιάζουν στον θεσμικό και δημόσιο χαρακτήρα του (Χατζησαββίδης, 2000: 40).

¹⁴ Διατρέχεται από κάποια μορφικά χαρακτηριστικά, τα οποία ορίζουν τον ιδεολογικό λόγο σύμφωνα με τη Φραγκουδάκη (1987). Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2020: 46-55), επισημαίνονται κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές του δημοσιογραφικού και του ιδεολογικού λόγου.

αρκετά από τα περιθώρια που είχε να αμφισβητήσει, όχι μόνο τα ρητά αλλά και τα άρρητα μηνύματα» (Θεοδωρόπουλος, 2019: 17).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά συνθέτουν και τις λειτουργίες του δημοσιογραφικού λόγου. Πρώτη λειτουργία είναι η *λειτουργία της διαμεσολάβησης*, η οποία χαρακτηρίζεται από εννοιολογική ρευστότητα, ως διαδικασία προσφέρει άπειρες δυνατότητες αλλά και περιορισμούς στον διαμεσολαβητή και απαιτεί έναν αποτελεσματικό στη χρήση λόγο, ο οποίος θα λαμβάνει υπόψη όλους τους κοινωνικούς, πολιτικούς κτλ. παράγοντες. Η διαμεσολάβηση πραγματοποιείται σε διάφορα επίπεδα σύμφωνα με τη Γιαλαμπούκη (2008: 12). Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και κατά συνέπεια οι δημοσιογράφοι, διαμεσολαβούν σε πρώτο επίπεδο μεταξύ της κοινωνίας και της πραγματικότητας λειτουργώντας ως φορείς γνώσης και ενημέρωσης. Δεύτερον, διαμεσολαβούν μεταξύ του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου λειτουργώντας ως μηχανισμοί κοινωνικοποίησης. Τρίτον, συνδέουν και φέρνουν σε επαφή το δημόσιο πεδίο των θεσμών (π.χ., πολιτεία, οικονομία, θρησκεία, εκπαίδευση) και το ιδιωτικό πεδίο της καθημερινής ζωής (π.χ., οικογένεια). Τέλος, αποτελούν δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ των διαφημιστικών εταιρειών και των καταναλωτών/τριών. Επιπρόσθετα, μία ακόμα από τις βασικές λειτουργίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι η *ενημερωτική/πληροφοριακή*, με σκοπό την ενημέρωση και πληροφόρηση του κοινού για τα θέματα της επικαιρότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από περιγραφικότητα, φαινομενική αντικειμενικότητα, έμφαση στην ουσία και επιλογή των περιγραφόμενων καταστάσεων (Χατζησαββίδης, 2000: 36).

Λαμβάνοντας υπόψη την κατηγοριοποίηση της Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2020: 60) για τις λειτουργίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης, αναφέρεται, εκτός από τη *λειτουργία της διαμεσολάβησης και την ενημερωτική/πληροφοριακή λειτουργία και η προπαγανδιστική λειτουργία/λειτουργία συναίνεσης*, η οποία μπορεί κατά περίπτωση να μη συμβαδίζει ή και να τορπιλίζει τον ενημερωτικό/πληροφοριακό χαρακτήρα των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Αυτή η λειτουργία τους επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στο κύρος του μέσου, με συνέπεια η επίδρασή του στο κοινό και στη διαμόρφωση και τον έλεγχο της συλλογικής συνείδησης να ελαχιστοποιείται (ό.π.: 61).

Τέλος, ο δημοσιογραφικός λόγος λειτουργεί *διαμορφωτικά, κοινωνικοποιητικά, αλλά και παιδαγωγικά*, καθόσον μαζί με την εκπαίδευση επιδρά στη διαμόρφωση του γλωσσικού

αισθητηρίου των ομιλητών μίας γλώσσας, ενώ παράλληλα διαμορφώνει συνειδήσεις και ιδεολογίες και παιδαγωγεί άμεσα ή έμμεσα τους επικοινωνούμενους¹⁵ (ό.π.: 40).

Εν κατακλείδι, απορρέει η άποψη, πως μέσα από τη διαφορετικότητα της δομής και του χαρακτήρα τους τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ασκούν επιρροές στη γνωστική και κοινωνικοσυναισθηματική αντίληψη των πραγμάτων και καταστάσεων και καλλιεργούν στάσεις και απόψεις «αφήνοντας το αποτύπωμα τους στον τρόπο ζωής των ανθρώπων, τους οποίους κατακλύζουν καθημερινά με χιλιάδες πληροφορίες και γεγονότα» (Δεναζά, 2021: 222). Άλλωστε, η φύση του δημοσιογραφικού λόγου και τα χαρακτηριστικά που τον διέπουν, αποτελούν μέρος του φαινομένου της γλώσσας και των εκάστοτε λειτουργιών τις.

Βέβαια, θεωρείται αναγκαίο να σημειωθεί, πως οι συνεχώς νέες συνθήκες και προκλήσεις της καθημερινής ζωής αναδιαμορφώνουν και επαναπροσδιορίζουν τις λειτουργίες του δημοσιογραφικού λόγου. Επιπλέον, υπάρχουν ερωτήματα και προβληματισμοί για το ποια πραγματικότητα εν τέλει είναι αυτή που μεταδίδεται μέσω των λειτουργιών αυτών.

Ο εξουσιαστικός και συνάμα ιδεολογικός χαρακτήρας της δημοσιογραφίας, ο οποίος έχει μελετηθεί και αναδειχτεί στο πλαίσιο της *Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (Critical Discourse Analysis)*, είναι δύο στοιχεία του που αίρουν και καθαίρουν, αποκτώντας μεγάλη και ευρεία ισχύ και επιρροή, διαμορφώνοντας την ουσία του μεταδιδόμενου μηνύματος, το οποίο μοιάζει να είναι προ-παρασκευασμένο (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 42), και τον τρόπο ενημέρωσης της κοινωνίας.

4.3.1. Κοινωνική εξουσία και ιδεολογική διαμόρφωση των μέσων μαζικής ενημέρωσης

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι μία εξαιρετικά σημαντική σφαίρα κοινωνικής επιρροής (Τζακώστα, 2021: 23), η οποία διαμορφώνει πολιτισμικές αξίες και ταυτότητες και συμβάλλει στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής (McQuail 1994: 78-80). Ο Chomsky (1995), πιστεύει πως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν απεικονίζουν με ακρίβεια την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά τείνουν να την παρουσιάζουν και να την ερμηνεύουν μέσα σε ένα πλαίσιο, που στο μεγαλύτερο μέρος του έχει στηθεί από την εγχώρια εξουσία και σχετίζεται με το οικονομικό κέρδος και την πολιτική επιρροή (Γκότοβος, 1993: 111).

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχασαν την ουσία του ρόλου τους και ενώ δημιουργήθηκαν και σχεδιάστηκαν για να επιτελούν λειτουργίες ενημέρωσης για τα κοινωνικά και πολιτικά θέματα,

---

¹⁵ Για την έννοια του επικοινωνούμενου, βλ. και Πεπονής Αναστάσιος 1974, *Η Μεγάλη Επικοινωνία*, Αθήνα: Ίκαρος.

ελέγχου της εκάστοτε εξουσίας και αλληλεπίδρασης με τους πολίτες για τα προς διαβούλευση θέματα, «καταστρατήγησαν το ρόλο τους, συμπλέοντας με τις οικονομικές ονειρώξεις της τάξης της ελίτ» (Παπάνης, 2012: 202). Έτσι, η εξάρτησή της από οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες καθιστά δύσκολη τη διατήρηση της αυτονομίας της και την αποστασιοποίησή της από ιδεολογικές διεργασίες, οι οποίες συμβάλλουν στην αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων μέσω της διαμόρφωσης μιας συναινετικής οπτικής, η οποία φυσικοποιεί κυρίαρχες πρακτικές (Γιαλαμπούκη, 2008: 46).

Ο δημοσιογραφικός λόγος τάσσεται στην υπηρεσία αυτών των συμφερόντων, ταυτίζοντας τα χαρακτηριστικά του με αυτά της ιδεολογικής γλώσσας. Κοινά μορφολογικά και εννοιολογικά χαρακτηριστικά του δημοσιογραφικού λόγου και της ιδεολογικής γλώσσας, σύμφωνα με την Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2006: 40- 46), αποτελούν οι έννοιες της υπερβολής, ειδικά στον τηλεοπτικά εκφερόμενο δημοσιογραφικό λόγο, καθώς και οι ρητορείες, οι μεγαληγορίες, οι νεολογισμοί κ.ά. και επίσης η χρήση μιας λαϊκότερης γλώσσας, η οποία μπορεί να πειθαναγκάζει τους δέκτες και να τους οδηγεί στη διαμόρφωση της εντύπωσης ότι ο δημοσιογράφος εκπέμπει ορθά μηνύματα και ενδεχομένως να υπηρετεί την καλλιέργεια της *στάσης εικονικής ευμένειας*¹⁶ προς τον αποδέκτη, δηλαδή μέσω της *λαϊκοποίησης* του δημοσιογραφικού λόγου· ο δημοσιογράφος και το μέσο παρουσιάζονται ως φορείς και διαμεσολαβητές των συμφερόντων του ακροατηρίου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την προσπάθεια διαμόρφωσης της κοινής γνώμης και της συναίνεσης από τα μέσα, με σκοπό όμως την εξυπηρέτηση της προπαγάνδας, καθώς ανέκαθεν αποτύπωναν την κοινή γνώμη και ταυτόχρονα μπορούσαν να την παραπληροφορούν (Δεναξά, 2021: 231).

Επιπλέον, οι γρήγοροι ρυθμοί της σύγχρονης ζωής και η άμεση, αβίαστη και καθημερινή επαφή των ατόμων με τις πηγές πληροφόρησης¹⁷, έχουν οδηγήσει στην *υπερπληροφόρηση* λόγω του όγκου των μηνυμάτων που λαμβάνουν και σε συνδυασμό με την ταχεία μετάδοση του μηνύματος που προσφέρουν τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, οδηγούν στη μη διασφάλιση της ποιότητας, της αντικειμενικότητας, της ορθότητας και της αξιολόγησης της εκπεμπόμενης είδησης. «Έτσι, σε ρυθμούς προχειρότητας, η δημοσιογραφική ορθοδοξία βάλλεται, με την είδηση πολλές φορές να διαστρεβλώνεται και να κατασκευάζεται», αλλά και να χάνει την ουσία της (Δεναξά, ό.π.: 234). Όλα αυτά σε συνένωση με την έλλειψη της κριτικής στάσης

---

¹⁶ Πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά που απαρτίζουν την έννοια, αναφέρονται και περιγράφονται στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2020), *Ο δημοσιογραφικός λόγος από τη μεταπολίτευση έως τα «μνημόνια»*, Αθήνα/Washington DC: Gutenberg: Center of Hellenic Studies Harvard University, 79-156.

¹⁷ Εκτός από τα λεγόμενα παραδοσιακά ΜΜΕ, πηγές πληροφόρησης είναι και οι ενημερωτικοί ιστότοποι και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

απέναντι στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, μπορούν να θεωρηθούν πρακτικές, που θα μπορούσε να είναι «έως και επικίνδυνες για τους ίδιους τους ανθρώπους και την κοινότητα στην οποία δρουν ή καλούνται να αναπτυχθούν» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 56).

Ειδικότερα σε περιόδους κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής αλλά και υγειονομικής αστάθειας, ο δημοσιογραφικός λόγος περιγράφει και αναπαριστά, τόσο τα γεγονότα που οδηγούν σε μία κρίση, όσο και τις αντιδράσεις εναντίον της, με τέτοιον τρόπο που οι κοινωνικοί δράστες που εμπλέκονται με αυτήν (ενν. την κρίση), αναπαρίστανται στα κείμενα των μέσων με την αφήγηση και άλλες κειμενικές πρακτικές (Hay, 1996: 254-255). Μία από αυτές τις κειμενικές πρακτικές αποτελεί και η χρήση του *μεταφορικού λόγου*.

4.3.2. Ο μεταφορικός λόγος ως «πεμπτούσια» των μέσων μαζικής ενημέρωσης

Η άοκνη διερεύνηση (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2012α, 2017, 2021γ· Γαβρηλίδου 2017, 2021· Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Σταυρόπουλος, 2021 κ.ά.) των γλωσσικών αναπαραστάσεων, που πλαισιώνουν τη γλώσσα των μέσων μαζικής ενημέρωσης κατά την περίοδο των δέκα (τουλάχιστον) τελευταίων ετών, που την ελληνική κοινωνία μαστιίζουν οι αλληπάλληλες «κρίσεις» (οικονομική/ τραπεζική, προσφυγική) και με αποκορύφωμα την υγειονομική (πανδημία Covid-19), μας οδηγεί στο συμπέρασμα, πως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης καθορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αρθρώνεται ο δημόσιος λόγος και η μεταφορική χρήση της γλώσσας αποτελεί έναν από τους βασικούς γλωσσικούς μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τα ζητήματα της καθημερινότητας. Έτσι, μία έντονη ανάγκη για βαθύτερη ανάλυση της λειτουργίας της γλώσσας ήρθε στην επιφάνεια μέσω κοινωνιογλωσσολογικών και ιδεολογικών παραμέτρων, ως συνέπεια της χρειώδους κατανόησης της «νέας πραγματικότητας», η οποία ως έννοια επιχωριάζει διαρκείς απειλές και κινδύνους. Εδώ η γλώσσα καλείται να αναπροσαρμόζεται με ταχύτητα φωτός, παρακολουθώντας τη δίνη των μεταβολών των καταστάσεων, που λειτουργούν ως κοινωνικά συγκείμενα (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021α).

Οι γλωσσικές χρήσεις μπορούν να αποτελέσουν *διευκολυντή* για την περιγραφή δύσκολων και καίριων ζητημάτων της κοινωνίας (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021γ: 54), όπως για παράδειγμα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, όπου η κατάσταση συνδέθηκε με μία «απειλή», τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ο πολιτικός λόγος αναφέρονταν στην κρίση μέσω λαϊκότερων εκφράσεων, μεταφορών, ομοιοτυπικών διατυπώσεων-«κλίσε», νεολογισμών κλπ. (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2017: 314). Ο μεταφορικός λόγος χρησιμοποιείται επίσης και για να περιγράψει δύσκολες καταστάσεις, όπως η ασθένεια, την οποία οι ασθενείς προσπαθούν

να περιγράψουν μέσω μεταφορικών όρων, καθώς έτσι μπορούν καλύτερα να επικοινωνήσουν την επώδυνη αυτή εμπειρία τους (Λασκαράτου, 2012: 29).

Η Γαβριηλίδου (2017:273) εξετάζει τη χρήση των μεταφορών στο δημόσιο λόγο των δημοσιογράφων και τοποθετεί δύο παραμέτρους σχετικά με τη λειτουργία τους. Η πρώτη παράμετρος αφορά την απρόσκοπτη επικοινωνία μεταξύ πομπού και δέκτη, όπου η χρήση της μεταφοράς βοηθά στην κατανόηση των εννοιών μέσω της επίκλησης στην ανθρώπινη εμπειρία και η δεύτερη παράμετρος αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο η μεταφορά λειτουργεί ως μηχανισμός απόκρυψης συγκεκριμένων πλευρών της πραγματικότητας ως μηχανισμός επικέντρωσης σε ζητήματα. Ευκόλως εννοούμενο είναι κατά αυτή την άποψη, πως η απόκρυψη ή η επικέντρωση σε συγκεκριμένα ζητήματα, εξυπηρετεί τους σκοπούς του εκάστοτε πομπού προωθώντας σαφέστατα ιδεολογικά νοήματα και υπονοήματα. Ως εκ τούτου, η χρήση του μεταφορικού λόγου μπορεί να είναι αποτέλεσμα ενός γενικότερου σχεδιασμού.

Η χρήση του μεταφορικού λόγου έχει χρησιμοποιηθεί για να διευκολύνει την εννοιωματική μετάδοση και επεξήγηση δύσκολων για τα λαϊκά κυρίως στρώματα, συνεπειών των διάφορων κρίσεων, όπως π.χ. η οικονομική, οι οποίες «καταφέρνουν και απεικονίζουν με δραματικό τρόπο τις συνέπειες της κρίσης» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2017: 310). Εν κατακλείδι, ο μεταφορικός λόγος αποτελεί εφελθτήριο για ένα πλαίσιο στο οποίο οι λειτουργίες της γλώσσας φέρουν ιδεολογίες.

4.4. Δημοσιογραφία και πανδημία

Οι λειτουργίες του δημοσιογραφικού λόγου σε σχέση με τις αναπαραστάσεις της πανδημίας στην Ελλάδα και τις συνέπειές της μελετήθηκαν από την έναρξη της υγειονομικής κρίσης και μελετώνται έως σήμερα, τόσο σε ενδο-γλωσσικό, όσο και σε δια-γλωσσικό επίπεδο. Οι συνεχείς διαμάχες σε σχέση με τα μέτρα, ειδικά ως προς την αποτελεσματικότητα της χρήσης μάσκας και τον υποχρεωτικό εμβολιασμό κατά του Covid-19, έγιναν αντικείμενο σύγκρουσης στο οποίο η χρήση της γλώσσας έπαιξε σημαντικό ρόλο, καθότι αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής ζωής.

«Η κοινωνικοποιητική, ιδεολογική και προπαγανδιστική λειτουργία της γλώσσας, συνετέλεσε στη δόμηση της συναίνεσης κατά την περίοδο της υγειονομικής κρίσης, με τη βοήθεια του πολυσήμαντου διαμεσολαβητικού ρόλου των ΜΜΕ και λεκτικοποιήθηκε, μέσω δομικών

σχημάτων και ρηματικών τύπων, αλλά και μέσω ονοματικών φράσεων με τη χρήση ουσιαστικών, επιθετικών προσδιορισμών και διαφόρων φράσεων. Ο λόγος της πανδημίας όφειλε να είναι δραστικός και αποτελεσματικός και για αυτό απαιτούνταν μια επιτηδευμένη χρήση της πλαισίωσης των μέσων. Τα μέσα αναπαράστησαν μια πραγματική απειλή, τον κίνδυνο ραγδαίας εξάπλωσης και μόλυνσης από τον νέο επικίνδυνο ιό, αν πολίτες και κοινωνία συνολικά δεν συντάσσονταν με τη γνώμη των ειδικών επιστημόνων που και στις δύο περιόδους ήταν οι πρωταγωνιστές του μηνιακού χρόνου, στον έντυπο, ηλεκτρονικό και τηλεοπτικό τύπο» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Σταυρόπουλος, 2021: 125-126).

Η εργασία αυτή αποτελεί μέρος της γενικότερης γλωσσολογικής μελέτης και ανάλυσης, που υφίστανται τα κείμενα της δημόσιας σφαίρας, αυτή τη φορά, στοχευμένη στη μελέτη των περιγραφών και των αναπαραστάσεων των παιδιών και των νηπίων.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Μεθοδολογία έρευνας

5. Υπόθεση εργασίας

Η εργασία ξεκινά με την υπόθεση, ότι οι συνέπειες της υγειονομικής κρίσης από την ανίχνευση του πρώτου κρούσματος τον Φεβρουάριο του 2020 έως και σήμερα απεικονίζονται και ευημερούν στις διάφορες μορφές και δομές της γλώσσας, οι οποίες «κατασκεύασαν τον λόγο της πανδημίας και τον λόγο του lockdown, τον οποίο με τη σειρά του διαδέχθηκε ο λόγος της κατασκευής της γλωσσικής και κοινωνικής συναίνεσης» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Σταυρόπουλος, 2021: 113). Οι γλωσσικές απεικονίσεις της πανδημίας επενέργησαν αρνητικά στη συνοχή της κοινότητας δημιουργώντας ένα κλίμα διχασμού και η έμφαση στην ιδεολογική και κοινωνικοποιητική λειτουργία της γλώσσας άσκησε ιδιαίτερη επιρροή στην επικοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο, παράχθηκαν συγκεκριμένες συμβάσεις, όπως η *κοινωνική συμμόρφωση* στο όνομα αδιαμφισβήτητων αξιών, όπως η ασφάλεια, η υγεία, η ευθύνη και ειδικά η *ατομική ευθύνη* (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021γ: 45). Διακρίσεις¹⁸ σε κοινωνικό επίπεδο διαδέχθηκαν η μία την άλλη και οι πολίτες κλήθηκαν να συμμετάσχουν «σε ένα παιγνίδι κατασκευής ενοχών και απόδοσης ευθυνών, στο όνομα της μη τήρησης της προηγουμένως –τεκμηριωμένα ή και αυθαίρετα– εγκατεστημένης ευθύνης» (ό.π.: 61).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι πομποί του δημοσιογραφικού λόγου ιδιοποιούνται συγκεκριμένα συστήματα και πρακτικές, που συνθέτουν τη λεγόμενη *στάση εικονικής ευμένειας*, η οποία αναφέρεται στις γλωσσικές δομές, που δίνουν την ψευδαίσθηση της λαϊκότητας, δηλαδή, ότι αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα του λαού και αποτελούν την πραγματική και αληθινή έκφραση των θέσεων και των απόψεών του (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2012β: 91). Επιπρόσθετα, το στοιχείο του συναισθήματος φαίνεται να κυριαρχεί στο δημοσιογραφικό λόγο, μία τυπική μέθοδος πειθούς- επίκληση στο συναίσθημα, με σκοπό ο δέκτης να μην αξιολογήσει το μήνυμα που προσλαμβάνει αλλά με παθητικό τρόπο να το δεχθεί. Πρέπει εδώ να τονιστεί, πως τέτοιες πρακτικές απέχουν από τις παραδοσιακές αντιλήψεις μετάδοσης ενημερωτικών μηνυμάτων, δεδομένο που αποτελεί και τον πρωταρχικό στόχο του δημοσιογραφικού λόγου (Θεοδωρόπουλος, 2019: 58).

Τέλος, αναμένεται η έντονη και συστηματική χρήση του μεταφορικού λόγου, καθώς όπως προαναφέρθηκε¹⁹, οι μεταφορές αποτελούν γλωσσικά εργαλεία που καθοδηγούν και προσδιορίζουν τη σκέψη, υποβάλλουν συγκεκριμένους τρόπους αντίληψης της

¹⁸ Λ.χ. 'νέοι' / 'ηλικιωμένοι', 'ανίκητοι νέοι' / 'τρωτοί ηλικιωμένοι', 'ανεύθυνοι νέοι' / 'ευάλωτοι ηλικιωμένοι', 'μασκοφόροι' / 'ζεμάσκατοι', 'γυμνιστές', 'υποστηρικτές' (του εμβολίου) / 'αρνητές', 'εμβολιασμένοι' ή 'τσιμπημένοι' / 'ανεμβολίαστοι' κ.ά. (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021: 48-50).

¹⁹ Βλ. 2.2.

πραγματικότητας, συγκεκριμένες ιδέες και κατ'αυτόν τον τρόπο κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα και καθοδηγούν την κοινωνική δράση.

Κι αυτά ακριβώς τα στοιχεία δεν μπορούν παρά να οδηγήσουν στο συμπέρασμα, πως η γλώσσα της πανδημίας κατήυθνε τον τρόπο που αναπαραστάθηκαν τα παιδιά και τα νήπια, ως μέλη αυτής της διχασμένης κοινωνίας, η οποία υπέστη αλλεπάλληλες κατηγοριοποιήσεις και διαιρέσεις. Οι αναπαραστάσεις αυτές έχουν σοβαρές συνέπειες, τόσο για τις γλωσσικές δομές, όσο και για τις κοινωνικές σχέσεις, τις οποίες δεν αναπαριστούν απλά, αλλά τις διαμορφώνουν κιόλας (Woolard, 2020: 4).

Στόχος της εργασίας είναι να διερευνήσει, να καταγράψει και να προσεγγίσει με γνωσιακό και κοινωνικό ενδιαφέρον τις γλωσσικές περιγραφές και αναπαραστάσεις των παιδιών και των νηπίων κατά τη διάρκεια της πανδημίας στο δημόσιο λόγο, από το ξέσπασμα της υγειονομικής κρίσης τον Μάρτιο του 2020 μέχρι και τον Μάρτιο του 2023 και με μία *κριτική ματιά*, να προβεί σε μια ανάλυση των ευρημάτων και των συνεπαγωγών τους. Η αναγνώριση των γλωσσικών πρακτικών και λειτουργιών, που χρησιμοποιούν οι παραγωγοί του δημόσιου λόγου, επιτρέπει την αναγνώριση της επίδρασής τους στη διαμόρφωση του νοήματος και της *κοινής γνώμης*, όσον αφορά στα θέματα που απασχολούν την κοινωνία και τις πολιτικές προτεραιότητες (Γαβριηλίδου & Μητσιακή, 2021: 202). Τέλος, στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διαπίστωση, πως η χρήση της γλώσσας αποτέλεσε *σύνεργο*, λεκτικοποιώντας τις επιπτώσεις της πανδημίας και επέφερε -οδυνηρές σε κάποιες περιπτώσεις- συνέπειες τόσο στο σύνολο της κοινωνίας, όσο και σε ατομικό επίπεδο.

5.1. Ερευνητικά ερωτήματα

Λαμβάνοντας υπόψη τη διαλεκτική σχέση γλώσσας-κοινωνίας²⁰, μία σειρά από ερωτήματα σχετικά με τις γλωσσικές περιγραφές και απεικονίσεις των παιδιών και των νηπίων κατά την περίοδο της πανδημίας αναδύθηκαν και εξαιτίας της ιδεολογικής και εξουσιαστικής διάστασης του δημοσιογραφικού λόγου²¹ κρίνεται απαραίτητη η μελέτη των κειμένων του.

Τα ερωτήματα συνοψίζονται ως εξής:

- Πώς αποτυπώνονται στη γλώσσα οι περιγραφές για τα παιδιά ως μέλη της κοινωνίας (τρόποι γλωσσικής/γραμματικής εκφοράς, π.χ. φράσεις, λέξεις, ρήματα κλπ.);

---

²⁰ Βλ. 2.1. & 2.1.1.

²¹ Βλ. 4.3.1.

- Ποιες πρακτικές του λόγου χρησιμοποιούνται;
- Αποτελούν οι πρακτικές αυτές, εκ μέρους των πομπών, μία συγκεκριμένη μέθοδο κατασκευής της πραγματικότητας;
- Ποιος είναι ο ιδεολογικός και εξουσιαστικός στόχος που υπόκειται σε αυτές τις επιλογές;
- Πώς επηρεάζουν αυτές οι επιλογές τη γλώσσα, την επικοινωνία και κατά συνέπεια τη θέση των παιδιών στο κοινωνικό γίγνεσθαι;

5.2. Μεθοδολογική προσέγγιση - Η Κριτική Ανάλυση Λόγου (*Critical Discourse Analysis*)

Η ερευνητική προσέγγιση και η ανάλυση των κειμενικών τεμαχίων βασίζεται στις αρχές της *Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (Critical Discourse Analysis)*, η οποία αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο ελέγχου των τρόπων με τους οποίους οι κοινωνικοπολιτισμικές και ιδεολογικές πρακτικές βρίσκουν ανταπόκριση στη γλώσσα (Γεωργακοπούλου – Γούτσος, 1999: 25).

Ως μέθοδος εστιάζει στην κοινωνική μελέτη της γλώσσας, η οποία είναι οργανωμένη και δομημένη από ιδεολογικούς παράγοντες και εξαρτάται από το εκάστοτε κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο (Fairclough, 2003). Μελετά, δηλαδή τη σύνδεση κοινωνίας και ιδεολογίας, συνδυάζοντας τη *μικρο-ανάλυση* των κειμενικών τεμαχίων με τη *μακρο-ανάλυση* των κοινωνικών δομών και σχέσεων εξουσίας με τις οποίες εμπλέκονται τα υπό ανάλυση κείμενα (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2021γ: 48). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η γλώσσα δύναται να καταστεί διάυλος μεταφοράς μηνυμάτων, απόψεων, ιδεολογιών, να καλλιεργεί στάσεις, απόψεις και να διαιώνίζει στερεότυπα, καθώς οι ίδιες οι λέξεις εσωκλείουν ένα εντεταμένο εννοιολογικό πλαίσιο.

Ως πρακτική, σύμφωνα με τον Van Dijk (2001), η *Κριτική Ανάλυση Λόγου* είναι μια *κριτική προοπτική*, που συναντάται σε όλους τους επιμέρους κλάδους των σπουδών του λόγου²², και αποτελεί, όχι μία απλή θεωρία ή μέθοδο, αλλά έναν συγκεκριμένο τρόπο προσέγγισης των κειμένων, μία προσέγγιση με *άποψη* (ό.π.: 467). Αυτό εκρέει από το γεγονός, ότι επικεντρώνεται κυρίως στη μελέτη των δομών του λόγου εντός του κοινωνικού και πολιτικού τους πλαισίου με μία διεπιστημονική διάθεση, τις οποίες προσπαθεί, όχι απλά να περιγράψει, αλλά να εξηγήσει περιστοιχίζοντάς τες με την έννοια της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και την

²² Όπως η γραμματική, η ανάλυση συνομιλίας, η πραγματολογία του λόγου, η ρητορική, η υφολογία, η αφηγηματική ανάλυση, η ανάλυση επιχειρηματολογίας, η ανάλυση του λόγου και η σημειολογία, η κοινωνιογλωσσολογία κ.ά. (van Dijk, 2015: 466).

ίδια τη δομή της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα «εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους οι διαρθρώσεις του λόγου θεσπίζουν, επιβεβαιώνουν, νομιμοποιούν, αναπαράγουν ή αμφισβητούν τις σχέσεις εξουσίας σε μία κοινωνία» (ό.π.).

Επιπρόσθετα, η *Κριτική Ανάλυση Λόγου* επικεντρώνεται σε εκείνες τις μορφές λόγου με τη μεγαλύτερη επιρροή, για παράδειγμα, σε αυτές της πολιτικής και των μέσων ενημέρωσης, καθώς στα σχετιζόμενα με αυτούς τους θεσμούς κείμενα εντοπίζονται τα περισσότερα ζητήματα εξουσίας και κοινωνικής ανισότητας (Στάμου, 2014: 151-152). Άλλωστε, ο δημόσιος λόγος είναι άμεσα συνυφασμένος με την έννοια της ιδεολογίας και της εξουσίας²³, λόγω της ιδεολογικής διαμόρφωσης των κειμένων του, που παγιώνουν ή αναπαράγουν τις σχέσεις εξουσίας (Δούκα, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 166).

5.2.1. Κριτήρια και τρόπος επιλογής δείγματος

Τα κριτήρια, με τα οποία συγκεντρώθηκε το ερευνητικό υλικό, οργανώθηκαν στη βάση της γενικής αρχής, ότι οφείλουμε να αναζητήσουμε υλικό, όχι μόνον από τα παλαιά και παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης και μετάδοσης πληροφορίας, αλλά και από τα πλέον σύγχρονα και ταχέως εξελισσόμενα. Ειδικότερα, πρόκειται για δημοσιοποιημένα κείμενα στον ηλεκτρονικό τύπο αλλά και το διαδίκτυο, τα οποία επιλέχθηκαν με βάση πρώτον την υψηλή επισκεψιμότητά τους, υπό την άποψη ότι διαθέτουν εντονότερη επιδραστική λειτουργία στο κοινό και δεύτερον, επελέγησαν μέσα τα οποία έχουν πανελλαδική εμβέλεια και απολαμβάνουν την άμεση αναγνώριση από το κοινό. Ωστόσο, δεν αποκλείστηκαν και περιφερειακά έντυπα μέσα, δεδομένου ότι αφ' ης στιγμής τα περιεχόμενά τους αναρτώνται στο διαδίκτυο, μπορούν να διαβαστούν από διαφορετικά γεωγραφικά σημεία και επομένως μπορούν τρόπον τινά να θεωρηθούν *πανελλαδικά* (Μανδαλίδης, 2022)²⁴.

Εντούτοις, κειμενικά τεμάχια δεν αντλήθηκαν μόνον από τον παραδοσιακό- συμβατικό τύπο, αλλά και από τον εναλλακτικό και συμμετοχικό, δηλαδή από τα μοντέρνα και σύγχρονα μέσα μετάδοσης της πληροφορίας. Ως τέτοια αναγνωρίζουμε τις ποικίλες ενημερωτικές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο (*sites*) από τα οποία αντλήθηκε το υλικό.

Συγκεκριμένα η καταγραφή του υλικού ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2022 και τερματίστηκε τον Μάρτιο του 2023 και συλλέχθηκαν συνολικά 154 δημοσιευμένα κείμενα περιόδου Μαρτίου 2020- Μαρτίου 2023, εκ των οποίων στην εργασία παρατίθενται τα 75 από αυτά,

---

²³ Βλ. 3.2.

²⁴ Βλ. και <https://summerschool.ac.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/8o-perilipseis-eisigiseon.pdf>

καθώς πολλά αποτελούσαν αναδιατυπώσεις του ίδιου περιεχομένου. Τα δείγματα προέρχονταν από τις εξής δεξαμενές δεδομένων:

- i. Άρθρα δημοσιογράφων στο ηλεκτρονικό τύπο/διαδίκτυο
- ii. Τίτλοι εφημερίδων και άρθρων στον ηλεκτρονικό τύπο/ διαδίκτυο

Ειδικότερα, τα κείμενα αυτά προέρχονται από τα ακόλουθα μέσα, 22 στο σύνολο τους:

1. www.tanea.gr
2. www.avgi.gr
3. www.efsyn.gr
4. www.naftemporiki.gr
5. www.in.gr
6. www.iefimerida.gr
7. www.parapolitika.gr
8. www.kathimerini.gr
9. www.ethnos.gr
10. www.protothema.gr
11. www.tovima.gr
12. www.real.gr
13. www.news247.gr
14. www.lifo.gr
15. www.eleftherostypos.gr
16. www.thetoc.gr
17. www.agon.gr
18. www.larissanet.gr
19. www.patris.gt
20. www.makthes.gr
21. www.makeleio.gr
22. www.voria.gr

Τα μέσα, από τα οποία αντλήθηκε το υλικό, αποτελούν κυρίως ιστοσελίδες ιστορικών μέσων ενημέρωσης, τα οποία έχουν την έδρα τους στην Αθήνα, αλλά και στις περιφέρειες. Επιπλέον, μεταξύ των πηγών άντλησης δεδομένων παρουσιάζονται και ποικίλες σύγχρονες ενημερωτικές ιστοσελίδες, που καλύπτουν διάφορα θέματα, όπως πολιτική, οικονομία, υγεία, αθλητισμό και πολιτιστικά θέματα.

Πρωτίστως, τα δεδομένα που παρουσιάζονται, κατηγοριοποιούνται βάσει της μορφής τους, με σκοπό να διερευνηθούν οι προτιμήσεις των ρηματικών απεικονίσεων και των ονοματικών δομών. Σε λεξιλογικό επίπεδο, αναζητούνται λέξεις και φράσεις από την απλή καθημερινή γλώσσα ή και τη λεγόμενη λαϊκότροπη γλώσσα, από τη λεγόμενη *φοβογλώσσα*²⁵ και από τη μεταφορική χρήση της γλώσσας. Σε σημασιολογικό επίπεδο προσεγγίστηκαν τα δεδομένα με βάση τον ιδεολογικό αντίκτυπο των αναπαραστάσεων, καθώς και τις υποβόσκουσες λειτουργίες της ιδεολογικής γλώσσας.

Επιπλέον, προκύπτει σαφώς ότι οι αναπαραστάσεις που μελετήθηκαν από τα δημόσια κείμενα, εστιάζουν σε τρία κυρίως θέματα: στον κίνδυνο του ιού *Covid-19* για τα παιδιά και τα νήπια, στις καταστροφικές συνέπειές του και στην αποκαλούμενη γενιά της πανδημίας (όπως αυτή οριοθετήθηκε και περιγράφηκε από τα μέσα ενημέρωσης που εξετάστηκαν σε αυτή την εργασία), η οποία εκτός του ότι απέκτησε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ως συνέπεια των αναγκαστικών μέτρων που επιβλήθηκαν, οδήγησε τρόπον τινά και στην εξάπλωση του ιού. Η πανδημία αντιμετωπίστηκε ως μία *επώδυνη κατάσταση*, η οποία επρόκειτο να απειλήσει με διάφορους τρόπους και να φέρει σαρωτικές συνέπειες και αλλαγές στην ήδη διαμορφωμένη κοινωνική πραγματικότητα.

Τέλος, η ανάλυση των αναπαραστάσεων πραγματοποιήθηκε υπό τη σκοπιά της *στάσης εικονικής ευμένειας* και της *φοβογλώσσας*, στις οποίες κυριάρχησε ως μέσο ο μεταφορικός λόγος, όπως αυτό αποκαλύφτηκε ευθύς αμέσως, μετά την πρώτη διερεύνηση των κειμενικών τεμαχίων.

5.2.2. Στάση εικονικής ευμένειας και φοβογλώσσα

Αδρομερώς, σύμφωνα με τη *στάση εικονικής ευμένειας*, οι γλωσσικές δομές του δημοσιογραφικού λόγου αποτελούν λαϊκόμορφες κατασκευές, που φαίνεται να υιοθετούν το καθημερινό γλωσσικό ρεπερτόριο των πολιτών, του λαού, με σκοπό να παρουσιάζονται αυτές σκόπιμα ευμενείς και προσιτές (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 81). Ως εκ τούτου, το μεταδιδόμενο μήνυμα, το οποίο εκπέμπεται από τον δημοσιογράφο (ο οποίος εμφανίζεται ως *ο άνθρωπος της διπλανής πόρτας*), φέρεται ως ορθό, διότι μοιάζει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα, τις στάσεις και θέσεις της κοινωνίας (ό.π.: 83). Επιπλέον, κατά τη *στάση εικονικής ευμένειας*, ο σύγχρονος δημοσιογραφικός λόγος εμφανίζεται να αποστασιοποιείται από τον δημόσιο και επίσημο ρόλο του και συχνά φέρεται να υιοθετεί στρατηγικές, προκειμένου να εκμηδενίσει την απόσταση εξουσίας και δεκτών, αποσκοπώντας στην

---

²⁵ Βλ. Πρεβελάκης & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2022).

έκφραση συναισθημάτων αλληλεγγύης, οικειότητας και συνενοχής προς/με το κοινό του, αλλά και πιθανότατα στην αμφισβήτηση της ιεραρχίας και της κυριαρχίας της λογικής πάνω στο συναίσθημα (ό.π.: 108).²⁶

Παράλληλα, γίνεται ορατή μια μάλλον στοχευμένη εγκαθίδρυση της *γλώσσας του φόβου/φοβογλώσσας* υπό το πρίσμα ενός εκφοβιστικού κλίματος. Σύμφωνα με τους Πρεβελάκη & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2022: 42), ο νεολογισμός *φοβογλώσσα*, αφορά συγκεκριμένους γλωσσικούς όρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται για την αποδοτική άσκηση εξουσίας και ελέγχου των πληθυσμιακών ομάδων, στο όνομα θεμελιωδών και μη διαπραγματεύσιμων αγαθών, όπως η ζωή, η ελευθερία, η ειρήνη, η προστασία του έθνους, το δικαίωμα στην εργασία κ.ά.. Η γλώσσα αυτή κατά τη διάρκεια των κρίσεων και στην προσπάθειά της να αναπαραστήσει τις εκάστοτε κοινωνικές πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, χειραγώγησε την *κοινή γνώμη* αλλά και χειραγωγήθηκε, επιφέροντας λεξιλογικές αλλαγές (επανοηματοδοτήσεις και συζεύξεις λέξεων), εξαιτίας της λεγόμενης *κανονικότητας* ή *νέας κανονικότητας* (ό.π.: 40,42). Υιοθετώντας, λοιπόν, την έννοια της *φοβογλώσσας* στη συνέχεια αναφέρονται και τα ειδικά χαρακτηριστικά της, όπως αυτά αναφέρονται στο βιβλίο «*Φοβογλώσσα*».

Αρχικά, η γλώσσα του φόβου *απαρτίζεται* από χαρακτηριστικά τα οποία συνθέτουν τον εξουσιαστικό λόγο, δηλαδή είναι πλεονάζουσα, αξιολογική, με στοιχεία δραματικότητας και ενίοτε συνθηματολογική, αλλά τη διακρίνει και το χαρακτηριστικό της ελαστικότητας και ευελιξίας, καθώς έχει τη δυνατότητα να μεταβάλλεται και να προσαρμόζεται αναλογικά με τις υπάρχουσες καταστάσεις, αλλά και με το πολιτικοοικονομικό υπόβαθρο των δεκτών της (ό.π.). Επιπρόσθετα, ενσωματώνει με ταχύτητα τις νέες λεξικές μονάδες, χαρακτηρίζεται από μετατρεψιμότητα, στηρίζεται σε αναθεωρήσεις και επαναδιαπραγματεύσεις της νοηματοδότησης λέξεων και φράσεων (οι οποίες μέχρι προ λίγου είχαν άλλο περιεχόμενο)²⁷.

Ως εκ τούτου και δεδομένων των λειτουργιών του δημοσιογραφικού λόγου²⁸, η υιοθέτηση τέτοιων τεχνικών δεν μπορεί να είναι απρογραμμάτιστη, αφού, εφόσον εγκατασταθεί μία

---

²⁶ Η Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2020: 83) υποστηρίζει, πως αυτού του είδους η δημοσιογραφική γλώσσα, ακολούθησε ή παρακολούθησε από το 1974 και μετά τη γλώσσα της πολιτικής εξουσίας. Με τη χρήση μίας τέτοιας λαϊκότερης γλώσσας, οι εκπρόσωποι της εξουσίας αποκτούν τη δυνατότητα να εξαντλούν την προοδευτικότητά τους στις λέξεις και όχι στα λόγια, προσφέροντας με τη μορφή τις πολιτικές ιδιότητες που σε άλλη περίπτωση θα έπρεπε να τις διασφαλίσουν με το περιεχόμενο των λεγομένων τους.

²⁷ Η επανοηματοδότηση των λέξεων, δηλαδή η αυθαίρετη χρήση των σημαινόντων και των μορφών για να αναπαραστήσουν τα σημαινόμενα, οδηγεί σε μία επαναδιαμόρφωση των ιδεών και των σημασιών, που όμως απεικονίζονται με τις ίδιες ηχητικές μορφές, τις ίδιες ακουστικές εικόνες. Συναντάται κυρίως σε «πολεμικές» φάσεις της ιστορίας της ανθρωπότητας (Πρεβελάκης & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη: 2022: 44-45).

²⁸ Βλ. 4.3.

συνθήκη φόβου, η οποία αναγκάζει τον δέκτη σε μία παθητική στάση, ο δημοσιογράφος δύναται με άνεση να μεταδώσει και να πείσει τον δέκτη για την ορθότητα και την ασφάλεια των λεγομένων του.

6. Τα ερευνητικά δεδομένα και ο συνοπτικός σχολιασμός τους

6.1. Ρηματικές και ονοματικές δομές

Η μελέτη των απεικονίσεων στη δημοσιογραφική γλώσσα της πανδημίας σχετικά με τα παιδιά και τα νήπια επικεντρώνεται σε διάφορα λεκτικά σχήματα, όπως οι ρηματικοί τύποι και οι ονοματικές φράσεις που περιέχουν ουσιαστικά και επίθετα. Συγκεκριμένα, στην ανάλυση που έπεται, γίνεται εξέταση των γραμματικών και των σημασιολογικών δομών μέσα από τις οποίες πραγματώνεται το ζήτημα της πανδημίας.

6.1.1. Ρηματικές φράσεις

Όσον αφορά τις ρηματικές φράσεις, μία διαπίστωση μετά τη μελέτη των δεδομένων, αποτελεί η *έλλειψη του ρηματικού τύπου*, μία πρακτική η οποία συναντάται συχνά στα δημόσια κείμενα και η οποία ομόγνωμα με την Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2012α: 158), αποδίδεται σε διάφορους λόγους, όπως για παράδειγμα η ταχύτητα μετάδοσης του μηνύματος, η *σλογκανοποίηση* του κειμένου και η δημιουργία ενός αυθόρμητου και οικείου καθημερινού λόγου μεταξύ πομπών και δεκτών. Ακολουθούν ορισμένα παραδείγματα:

- (1) *-Τα πιο αδικημένα παιδιά της πανδημίας. (παραλείπεται το «είναι»)*
- (2) *-Δυσάρεστα συμπεράσματα για τις επιπτώσεις της πανδημίας στους μαθητές. (παραλείπεται το «είναι»)*
- (3) *-Ψυχική ζημία στα παιδιά. (παραλείπεται το «επέφερε η πανδημία»)*
- (4) *-Πιο μεταδοτικά τα παιδιά. (παραλείπεται το «είναι»)*
- (5) *-Σοβαρός κίνδυνος για τα παιδιά. (παραλείπεται το «υπάρχει»)*
- (6) *-Ανησυχία για τις νοσηλείες των παιδιών. (παραλείπεται το «υπάρχει»)*
- (7) *-Παιδιά στη δίνη της ανέχειας. (παραλείπεται το «ζουν»)*
- (8) *-Με κατάθλιψη 1 στα 6 παιδιά. (παραλείπεται το «είναι»).*
- (9) *-Μεγάλο θύμα τα παιδιά. (παραλείπεται το «είναι»).*

Εντούτοις, παρατηρείται και η χρήση *ρημάτων παθητικής φωνής*, τα οποία υποδηλώνουν την πρόθεση και τη σκοπιμότητα των ενεργειών του ιού, στοχεύοντας στην ιδεολογική-εξουσιαστική χρήση του λόγου, με σκοπό αφενός την απόκρυψη των δρώντων προσώπων και των υπευθύνων για τα δυσάρεστα συμβάντα (Πολίτης, 2001)²⁹ και αφετέρου την κατασκευή εκφοβιστικού κλίματος και τη μεταφορά διάχυτου σημασιολογικού φορτίου, το οποίο δύναται να παρουσιάσει το μήνυμα συναισθηματικά εντονότερο:

- (10) -*Αυξάνεται η διασπορά στα παιδιά.*
- (11) -*Μια γενιά απειλείται.*
- (12) -*Ποια παιδιά απειλούνται.*
- (13) -*Αποκαλύπτονται οι συνέπειες στα παιδιά.*

6.1.2. Επιρρήματα

Επίσης παρατηρείται χρήση επιρρηματικών προσδιορισμών. Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί τονίζουν το μέγεθος του περιγραφόμενου περιεχομένου και χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με σημεία στίξης (κυρίως το θαυμαστικό) και φέρνουν στο προσκήνιο συστατικά της καινούργιας πληροφορίας (ό.π.):

- (14) - *Έτσι χτυπά ο Covid τα παιδιά (...) πιο μεταδοτικά!*

6.1.3. Ονοματικές φράσεις

Με τη χρήση των ονοματικών δομών, οι συνέπειες της πανδημίας εμφανίζονται να *απειλούν* την κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα λέξεις όπως *συναγερμός*, *καμπανάκι*, *θύμα*, *κίνδυνος* κ.ά., χρησιμοποιούνται για να εγείρουν το αίσθημα του φόβου και της επικινδυνότητας της κατάστασης:

- (15) -*«Καμπανάκι» - Ποια παιδιά απειλούνται από σοβαρή Covid-19 – Οι παράγοντες κινδύνου.*
- (16) -*...βάζει στόχο τα παιδιά- Συναγερμός στη Β. Ελλάδα.*
- (17) -*Μεγάλο θύμα τα παιδιά.*

6.1.3.1. Το στοιχείο της πληροφορικότητας

Ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία πολλών επιθέτων, η οποία ωφελεί την *πληροφορικότητα*. Η *πληροφορικότητα*³⁰ του κειμένου, σύμφωνα με την Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2012α: 159), μπορεί να εξυπηρετείται με τη χρήση πολλών επιθέτων, που αναφέρονται στις ιδιότητες και τα

²⁹ https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b10/index.html

³⁰ Όρος που εισήγαγε ο Beaugrande (1980: 103).

χαρακτηριστικά του προς συζήτηση θέματος, την ποιότητα δηλαδή της παρεχόμενης γνώσης.
Η πληροφορικότητα μπορεί να υποστηριχθεί σε ποικίλες εκφάνσεις:

A. Με τη διατάραξη της συνεκτικότητας του κειμένου:

- (18) *-Τί είναι τα...παιδιά φαντάσματα.*
- (19) *-77% αύξηση ψυχιατρικών περιστατικών σε παιδιά.*
- (20) *-39 εκατομμύρια παιδιά χρήζουν άμεσης βοήθειας.*
- (21) *-47 εκατομμύρια ορφανά άφησε πίσω της η πανδημία.*

B. Με τη χρήση αξιολογικών³¹ και μη επιθέτων:

- (22) *-Ευάλωτη η γενιά της πανδημίας.*
- (23) *-Ορφανά άφησε πίσω της η πανδημία. (ενν. παιδιά)*
- (24) *-Απείθαρχα, αδιάφορα.....παιδιά.*
- (25) *-Αδικημένα παιδιά.*
- (26) *-Καταστροφικές οι συνέπειες της πανδημίας για τα παιδιά.*
- (27) *-«Ανεπανόρθωτες απώλειες» σε παιδιά.*
- (28) *-«Κρίσιμος» Οκτώβριος για τα παιδιά.*
- (29) *-«Αβέβαιος» Οκτώβριος και τα παιδιά που θα νοσήσουν.*
- (30) *-Δυσάρεστα συμπεράσματα για τις επιπτώσεις της πανδημίας στους μαθητές.*

Γ. Με τη χρήση ενεστώτα χρόνου για την ισχυροποίηση του μηνύματος:

- (31) *-Η πανδημία βάζει στόχο τα παιδιά.*
- (32) *-Το νέο κύμα «χτυπά» τα παιδιά.*
- (33) *-Τα παιδιά οδηγούν την πανδημία.*
- (34) *-Τα παιδιά οδηγούν το 6^ο «κύμα».*
- (35) *-Με ποιες διαταραχές παλεύει 1 στα 4 παιδιά.*

6.1.3.2. Επαναλήψεις

Στα δεδομένα παρατηρήθηκε η επανάληψη ενός ονοματικού όρου της πρότασης, κάτι το οποίο θεωρείται επικοινωνιακά μη παραδεκτό στον καθημερινό λόγο, παρόλα αυτά το παράδειγμα που ακολουθεί μαρτυρεί το ενδιαφέρον του δημιουργού να τονίσει το θέμα του υποχρεωτικού

---

³¹ Κατά τους Kebrat - Orecchioni, (2006, σπ. αναφ. στο Τσιτσανούδη - Μαλλίδη, 2012α: 159), «Αξιολογικά ονομάζονται τα επίθετα που χρησιμοποιούνται θετικά ή αρνητικά, ανάλογα με τη κρίση που ο χρήστης τους επιθυμεί να αποδώσει στο αντικείμενο που περιγράφει».

εμβολιασμού και συνεπακόλουθα να ταχθεί μάλλον μέσω υπόρρητα εκφρασμένης ιδεολογίας, υπέρ του:

(36) *-Τα ανεμβολίαστα παιδιά, οι ανεμβολίαστοι παρατείνουν την πανδημία.*

6.2. Λεξιλογικό επίπεδο

Η γλώσσα κατασκευάζει κοινωνικές συνθήκες και κατά συνέπεια η επιλογή των λέξεων εξετάστηκε με ιδιαίτερη προσοχή, καθώς δεδομένων των λειτουργιών του δημοσιογραφικού λόγου, καθετί άλλο παρά απρομελέτητη μοιάζει η επιλογή αυτή.

6.2.1. Χρήση λέξεων και φράσεων από την καθημερινή λαϊκή γλώσσα

Η *στάση εικονικής ευμένειας*³² αφορά την έντεχνη προσπάθεια των φορέων του δημοσιογραφικού και του πολιτικού λόγου μέσω γλωσσικών επιλογών, να παρουσιάζονται ως οικεία πρόσωπα, τα οποία ομιλούν προς τους πολίτες και για τους πολίτες και εκφράζουν ή και εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους, αλλά στην ουσία διαβιβάζουν υπόρρητα μηνύματα και ιδεολογίες μέσω λαϊκότροπων λέξεων και εκφράσεων και *χαμηλών γλωσσικών ποικιλιών*. Ακολουθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα:

(37) *-Ορφάνια, και η στήριξη παιδιών που έχασαν γονιό* (χρήση της λέξης «ορφάνια», η οποία είναι συνδεδεμένη με τραυματικές εμπειρίες και μπορεί να φέρει στην επιφάνεια μνήμες και οικεία συναισθήματα)

(38) *-Χαμός με τα κρούσματα στα παιδιά.*

(39) *-Στον αέρα αγορά εργασίας, εκπαίδευση, ψυχική ευεξία, ανθρώπινα δικαιώματα.*

(40) *-Οι νέοι άνθρωποι πληρώνουν βαρύ τίμημα λόγω της πανδημίας.*

(41) *-Βραδιά «κόλαση» στον νοσοκομείο Παίδων.*

(42) *-Στα «φόρτε» της η πανδημία, βάζει στόχο τα παιδιά.*

(43) *-Στο «κόκκινο» η αγωνία για τα παιδιά.*

(44) *-Χαροπαλεύει στη ΜΕΘ 2,5 ετών κοριτσάκι με κορονοϊό.*

(45) *-Το «σημάδι» που άφησε η πανδημία στα παιδιά.*

Βραχέως, η χρήση των διαλεκτικών ποικιλιών και των κάθετων παραλλαγών δύναται να αποκαλύψει μία διάθεση παραφθοράς της επίσημης κοινής γλώσσας. Αυτές οι *παραποιήσεις* και *εκτροπές* από τον «καθωσπρεπισμό της επίσημης νόρμας εξυπηρετούν λανθάνοντες και

---

³² Η οποία έχει αναγνωρισθεί και καθοριστεί στο πλαίσιο ποικίλων επικοινωνιακών περιστάσεων, οι οποίες αφορούν τον τηλεοπτικώς εκφερόμενο δημοσιογραφικό λόγο (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2006). Βλ. και 5.2.2.

πάντως άρρητους αντιεξουσιαστικούς σκοπούς και για αυτό τον λόγο είναι δυνατό να καθιστούν το μήνυμα λαοφιλές» (ό.π.: 165).

6.2.2. Χρήση στερεοτυπικών και εκφοβιστικών λέξεων και φράσεων μέσω κοινών μεταφορών.

Παρατηρήθηκε πως πολλές από τις φράσεις και λέξεις που απαρτίζουν τα δεδομένα, παρουσιάστηκαν από τους δημιουργούς τους ως σχήμα λόγου, μεταφορικά, με σκοπό να διαβιβάσουν μηνύματα και απόψεις στο αναγνωστικό κοινό. Ως εκ τούτου, υπήρξε μία ποικιλία προελεύσεων των λέξεων/φράσεων αυτών, εκτός της θεματικής την οποία αφορούσαν, οι οποίες εγκαθίδρυσαν παράλληλα με την ιδεολογική λειτουργία του μεταφορικού λόγου ένα κλίμα εκφοβισμού. Η χρήση του μεταφορικού λόγου στα δεδομένα διευκολύνει την εννοιματική μετάδοση (Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999: 26-27) του μηνύματος και συγκεκριμένα των συνεπειών της πανδημίας στα παιδιά και στα νήπια και ενισχύει το αίσθημα του φόβου με σκοπό την παθητικοποίηση του αποδέκτη. Αναλυτικά:

-Λέξεις και φράσεις με «πολεμικό» χαρακτήρα:

- (46) *-Τα παιδιά «σιωπηρά θύματα» της πανδημίας.*
- (47) *-Η πανδημία αποτέλεσε «νάρκη» στην ψυχική υγεία των παιδιών.*
- (48) *-Επέφερε «ζημίες» και «ανεπανόρθωτες...απώλειες».*
- (49) *-Η γενιά του Covid στο ναρκοπέδιο της χαμένης ελπίδας.*
- (50) *-Ολέθριες οι επιπτώσεις της πανδημίας για τα δικαιώματα του παιδιού.*
- (51) *-Μεγάλο θύμα τα παιδιά.*
- (52) *-Τα παιδιά θύματα της πανδημίας.*
- (53) *-Παιδιά-αόρατα θύματα της πανδημίας.*

Η πανδημία προσωποποιείται και με τη χρήση ενός πολεμικού λεξιλογίου, γίνεται ο *αόρατος εχθρός* που φέρει *καταστροφικές συνέπειες*, βάζοντας στόχο τα παιδιά και τα νήπια, τα οποία απεικονίζονται ως τα *μεγάλα, αόρατα, σιωπηλά θύματα*.

-Λέξεις-φράσεις που παραπέμπουν σε (ψυχική) διαταραχή:

- (54) *-Σοβαρό «πλήγμα» στην ψυχική υγεία των παιδιών.*
- (55) *-Η πανδημία «διαλύει» τον ψυχισμό των παιδιών.*
- (56) *-Αύξηση των συμπτωμάτων προβλημάτων ψυχικής υγείας, προβλημάτων συμπεριφοράς, συναισθηματικών διαταραχών και διάσπασης προσοχής.*
- (57) *-Χαμηλές νοητικές επιδόσεις τα παιδιά που γεννήθηκαν στην πανδημία.*

- (58) -«Καμπανάκι» για τις επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών.
 (59) -Σημαντικές επιπτώσεις στη ψυχική υγεία των παιδιών.
 (60) -Η πανδημία «πλήττει» την ψυχολογία των παιδιών.

-Λέξεις-φράσεις που συγκροτούν έμφοβα περιβάλλοντα:

- (61) -«Σφουγγάρια» φόβων και θλίψεων τα παιδιά.
 (62) -Σαρώνει η πανδημία στα σχολεία- Στο «κόκκινο» η αγωνία.
 (63) -Τα παιδιά στο «στόχαστρο» της πανδημίας.
 (64) -Κινδυνεύουν από σοβαρή νόσο τα παιδιά. «Καμπανάκι» παιδιάτρων.
 (65) -«Ghost children». Τί είναι τα παιδιά φαντάσματα;
 (66) -«Κόβουν τα φτερά», σε μαθητές.
 (67) -Συναγερμός για το σύνδρομο MIS-C.

Αξίζει να αναφερθεί η εμφάνιση ορισμένων λέξεων όπως *ασφυξία*, *θυμός*, *μοναξιά*, *στρες*, *εφιάλτης*, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν την ψυχική κατάσταση των παιδιών και των νηπίων, καθώς με τη χρήση έντονα φορτισμένων λέξεων και ζωντών απεικονιστικών ουσιαστικών επιτυγχάνεται η παραστατικότητα στην περιγραφή των επιπτώσεων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 169):

- (68) -*Στρες*, *θυμός* και *μοναξιά* στα παιδιά.
 (69) -*Ασφυξία* και *θυμός*: Τα παιδιά, οι έφηβοι και η πανδημία.
 (70) -*Εφιάλτης* στους διαδρόμους των νοσοκομείων για παιδιά.

Τα παραπάνω παραδείγματα συνθέτουν τη γλώσσα του φόβου, η οποία, κατά τους Πρεβελάκη και Τσιτσανούδη, αφορά συγκεκριμένους γλωσσικούς όρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται για την αποδοτική άσκηση εξουσίας και ελέγχου των πληθυσμιακών ομάδων, στο όνομα θεμελιωδών και μη διαπραγματεύσιμων αγαθών, όπως η ζωή, η ελευθερία, η ειρήνη, η προστασία του έθνους, το δικαίωμα στην εργασία κ.ά..³³

6.3. Σημασιολογικό επίπεδο – Ιδεολογική επιβάρυνση

Σε σημασιολογικό επίπεδο, τα δεδομένα κινήθηκαν αρχικά με μία σαφή επίδραση από την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα. Σύμφωνα με την *Κριτική Ανάλυση Λόγου*, η οποία αποτελεί και τη μέθοδο προσέγγισης και ανάλυσης των κειμενικών τεμαχίων, τα δημόσια

³³ Βλ. 5.2.2.

κείμενα είναι μεθοδικά οργανωμένα κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να εξυπηρετούν τα εκάστοτε κοινωνικά, πολιτικά ή και οικονομικά συμφέροντα, διαβιβάζοντας απόρρητες ιδεολογίες. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη, στα δεδομένα που ακολουθούν αποκαλύπτεται ακριβώς αυτή η επίδραση της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας:

(71) *-Η γενιά του Λεξ, του iPhone και της πανδημίας (μέσα στην πανδημία πραγματοποιήθηκε μία μεγάλη συναυλία 25.000 ανθρώπων)*

(72) *-Τα παιδιά και οι εκτοπισμένοι λόγω πολέμου τα μεγαλύτερα θύματα της πανδημίας (αναφορά στον πόλεμο μεταξύ Ρωσίας-Ουκρανίας)*

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, διαγράφεται μία γλωσσική στρατηγική, η οποία, προωθώντας οικείους και καθημερινούς γλωσσικούς κώδικες, δημιουργεί ένα συναισθηματικό κλίμα ανάμεσα στον πομπό και τον δέκτη, διευκολύνοντας έτσι τη μεταφορά του μηνύματος. Αυτό, σύμφωνα με την Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2012α: 167-168), συνεργεί στη δημιουργία ενός κατ' επίφασιν προσωπικού διαλόγου μεταξύ πομπού και δέκτη, ο οποίος ωθεί τον ακροατή να ταυτιστεί με αυτή τη διαδικασία:

(73) *-Τα παιδιά μας κινδυνεύουν... εμείς τι κάνουμε;³⁴*

(74) *-Πώς θα θωρακιστούν τα σχολεία;*

(75) *-Τί έκανε η πανδημία στα παιδιά;*

(76) *-Γιατί η πανδημία «χτυπά» τα παιδιά;*

Μέσω ευθειών ερωτήσεων δημιουργείται μία *ψευδαίσθηση διαλόγου*, στην πραγματικότητα όμως δεν υπάρχει αντίλογος.

Επιπροσθέτως, οι γλωσσικές ιδεολογίες που εντοπίζονται στα δεδομένα δεν εμφανίζονται μόνο σε νοητικές κατασκευές και σε λεκτικοποιήσεις, αλλά και σε ενσωματωμένες πρακτικές, οι οποίες δεν αφορούν μόνο τη γλώσσα ως δομή, αλλά *σφυρηλατούν* δεσμούς μεταξύ της κοινωνίας, υποδεικνύοντας συγκεκριμένες αντιλήψεις για την προσωπικότητα, τη *σωστή ανθρώπινη συμπεριφορά*, τη νοημοσύνη, την αισθητική και την ηθική, μέχρι έννοιες όπως η αλήθεια, η καθολικότητα, η αυθεντικότητα (Woolard & Schieffelin, 1994), συνθέτοντας κατά αυτόν τον τρόπο ένα *δραματικό-εκφοβιστικό διήγημα* το οποίο παρουσιάζεται ως εξής:

---

³⁴ Σε αυτού του είδους το παράδειγμα αντιπαράκειται το αξιολογικό *εμείς* έναντι του *εγώ*, πρακτική η οποία συγκαταλέγεται σε ένα από τα χαρακτηριστικά του ιδεολογικού λόγου, τη διχοτόμηση (Φραγκουδάκη, 1987: 173).

Αρχικά η πανδημία εμφανίζεται ως ο *εχθρός*, μια οντότητα με ανθρώπινα και εκφοβιστικά χαρακτηριστικά³⁵ ο οποίος:

«βάζει στόχο τα παιδιά», «σαρώνει στα σχολεία», «απειλεί τα παιδιά», «τα παιδιά στο στόχαστρο της πανδημίας».

Οι κοινές μεταφορές αυτές αποτελούν μία εκλαϊκευμένη ενημέρωση³⁶, η οποία αποσκοπεί στο να φαίνεται ο λόγος περισσότερο ευμενής και προσιτός, για να μπορεί έτσι να διαχέει ευκολότερα ιδεολογικά προσανατολισμένα μηνύματα.

Στη συνέχεια, η πανδημία επέφερε *ψυχικές ζημιές, ανεπανόρθωτες ψυχικές απώλειες και αποτέλεσε νάρκη στην ψυχική υγεία των παιδιών*. Ο λόγος εδώ είναι αυταπόδεικτος, διαβεβαιωτικός, αξιολογικός και τελικά εξουσιαστικός³⁷, ο οποίος μεταφέρει μηνύματα και πληροφορίες, οι οποίες είναι οριστικές και αδιάψευστα αληθινές, ακόμη και αν οι πληροφορίες αυτές θα έπρεπε να αποδειχτούν και να τεκμηριωθούν. Τα παιδιά με τη σειρά τους απέκτησαν προβλήματα συμπεριφοράς και διαγνώστηκαν με χαμηλότερες νοητικές επιδόσεις:

«τί έκανε η πανδημία στα παιδιά λοιπόν;» «με κατάθλιψη ένα στα έξι παιδιά και διαδικτυακή εξάρτηση», «σφουγγάρια φόβων και θλίψεων τα παιδιά», «διαλύεται ο ψυχισμός τους», «ψυχική ζημία», «απειθαρχία», «απόλυτη αδιαφορία», «σοβαρό πλήγμα στην ψυχική υγεία των παιδιών».

Και επειδή η κατασκευή φόβου προϋποθέτει την ενοχοποίηση ή την εν μέρει ενοχοποίηση (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 29), και ενώ τα παιδιά παρουσιάζονται αρχικά ως *θύματα* της πανδημίας, ξαφνικά γίνονται αποδέχτες ενός *κοινωνικού διαχωρισμού* και της *επίρριψης ευθυνών*, ενδεχομένως εξαιτίας κάποιας *στάσης ανευθυνότητας* ως προς την τήρηση των υγειονομικών μέτρων (κοινωνική απομόνωση, χρήση μάσκας, υποχρεωτικός εμβολιασμός):

«χαμός με τα κρούσματα σε παιδιά», «η μετατόπιση της πανδημίας σε μικρότερες ηλικίες-μεγάλο ποσοστό του ανεμβολίαστου πληθυσμού τα παιδιά», «τα παιδιά οδηγούν την πανδημία», «τα παιδιά οδηγούν το 6^ο κύμα», «πιο μεταδοτικά τα παιδιά», «κίνημα αντιμάσκας σε σχολεία», «αυξάνεται η διασπορά στα παιδιά», «τα παιδιά ίσως διασπείρουν την covid-19-συμβάλλουν στην εξάπλωση του θανατηφόρου ιού».

---

³⁵ Όπως και κατά την περίοδο των μνημονίων στην Ελλάδα, η κρίση και εκεί αναδείχθηκε ως μία ενσαρκωμένη οντότητα με σαφή εκφοβιστικά γνωρίσματα (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 29).

³⁶ Στοιχείο που αποτελεί χαρακτηριστικό της *στάσης εικονικής ευμένειας* του δημοσιογραφικού λόγου, βλ. 5.2.3.

³⁷ Φραγκουδάκη (1987, όπως αναφέρεται στο Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, 2020: 55).

Αυτό οδήγησε με τη σειρά του στην κατηγοριοποίηση των παιδιών και των νηπίων ως *παιδιά της πανδημίας* με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα:

«νέα γενιά παιδιών», «κίνδυνος για μία κατεστραμμένη γενιά», «ghost children, παιδιά φαντάσματα», «αδικημένα», «ευάλωτα», «ορφανά», «αγχωμένα, θυμωμένα και μόνα», «παιδιά σιωπηλά/μεγάλα θύματα», «παιδιά αγρίμια».

Επιπρόσθετα, υπήρξε ένας διαχωρισμός των παιδιών ανάλογα με το κοινωνικο-οικονομικό τους υπόβαθρο. Από τη μία πλευρά παρουσιάζονται:

«οι επιπτώσεις της πανδημίας σε παιδιά από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα»

Και από την άλλη πλευρά:

«Ζωάρα! Δείτε πως περνούν τα πλουσιόπαιδα στην πανδημία»

Οι λόγοι των αναπαραστάσεων είναι κυρίως ιδεολογικοί και εξουσιαστικοί, καθώς παρατηρήθηκε μία έντονη χρήση λέξεων και φράσεων, που διεγείρανε το αίσθημα του φόβου, με σκοπό τη διαμόρφωση μίας στάσης ενοχοποίησης των παιδιών αλλά και μεταγενέστερα επίρριψης ευθυνών. Η γλώσσα του φόβου προσωποποίησε την πανδημία και την παρουσίασε ως μία έμψυχη οντότητα, με συγκεκριμένα και σαφή εκφοβιστικά χαρακτηριστικά, από την οποία θα έπρεπε να προφυλάξουμε τα παιδιά και τα νήπια. Στη συνέχεια, το *βάρος* της πανδημίας μετατοπίστηκε σε αυτά (ενν. τα παιδιά και τα νήπια), τα οποία βρέθηκαν αντιμέτωπα με την ευθύνη για την εξάπλωσή της και τέλος, τα παιδιά στιγματίστηκαν από τον λόγο των αναπαραστάσεων, ο οποίος ανέδειξε *μία νέα γενιά παιδιών*, με γνωρίσματα όπως *άγχος, θυμός, απειθαρχία, μοναξιά, ορφάνια κ.ά..*

Στη δημόσια σφαίρα και τις ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις «οι πομποί του λόγου επιστρατεύουν πλήθος λεκτικών πρακτικών με σκοπό να προειδοποιήσουν για την επερχόμενη συμφορά που θα χτυπήσει ένα μαζικό ακροατήριο, εάν αυτό δεν συμμορφωθεί με τις από πάνω προς τα κάτω ενδεδειγμένες λύσεις» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2017: 341), πρακτική η οποία αποδείχτηκε και από τα δεδομένα της παρούσας εργασίας.

Τέλος, η συνεχόμενη χρήση του μεταφορικού λόγου επιβεβαιώνει τον σημαίνοντα ρόλο της στην επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων, όπως αυτός εκφράστηκε βιβλιογραφικά στο κεφάλαιο 2.2.

7. Ευρύτερη συζήτηση δεδομένων

Η μελέτη των δεδομένων της περιόδου Μαρτίου 2022- Μαρτίου 2023 αποκαλύπτει, ότι στα κύρια άρθρα και στους τίτλους αυτών απεικονίζεται η πανδημία και οι συνέπειές της στα παιδιά και τα νήπια, με όρους κινδυνολογίας, δραματοποίησης και εγκατάστασης ενός εκφοβιστικού πλαισίου, στο οποίο ο κορονοϊός παρουσιάζεται μεταφορικά ως *εχθρός* και τα παιδιά και τα νήπια ως *εξιλαστήρια θύματά* του στην αρχή και ως *υπεύθυνοι* για την εξάπλωσή του αργότερα. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζονται τρεις άξονες πάνω στους οποίους κινούνται τα δεδομένα της έρευνας, ως εξής:

- Η χρήση της πολιτικής του φόβου μέσω μιας λαϊκής γλώσσας
- Η έμμεση εκδήλωση της ιδεολογίας μέσω της δημοσιογραφικής γλώσσας
- Η κυριαρχία του συναισθήματος μέσω του μεταφορικού λόγου

7.1. Η δυναμική του φόβου και η στάση εικονικής ευμένειας

Η κουλτούρα του φόβου έχει γίνει μια κεντρική προοπτική θεώρησης της ζωής στις δυτικές κοινωνίες, στις οποίες το αίσθημα της τρωτότητας και της ανασφάλειας έχει αυξηθεί τις τελευταίες δεκαετίες (Chaiuk & Dunaievskia, 2020: 184). Η έκδηλη χρήση της λέξης *φόβος* και των πολυάριθμων παραγώγων και εννοιών της είναι διάχυτη στο δημόσιο λόγο. Ο Atheide (1997), επιδιώκοντας να αποσαφηνίσει τη διαδικασία με την οποία παρουσιάζονται τα μηνύματα βίας και φόβου στα μέσα ενημέρωσης στην Αμερική, αναφέρει τη μέθοδο με την οποία τα γεγονότα και τα ζητήματα οργανώνονται και σημειώνει πως ο τρόπος με τον οποίο πλαισιώνονται τα θέματα και η γλώσσα που χρησιμοποιείται, είναι ζωτικής σημασίας:

«Υποστηρίζω ότι ο φόβος έχει γίνει ένα πιο διαδεδομένο συστατικό της αμερικανικής ζωής λόγω του προβληματικού πλαισίου που κυριαρχεί σε πολλά μηνύματα των μέσων ενημέρωσης».
(Atheide, 1997: 652)

Η πολιτική του φόβου επικοινωνείται και διαδίδεται δυναμικά μέσω των μέσων ενημέρωσης (Fischer & Bonss, 2013: 10) και στηρίζεται στην πρακτική, η οποία τα επιτάσσει να δίνουν προτεραιότητα σε αρνητικά και εντυπωσιακά θέματα. Ειδικότερα, όταν ο φόβος μετατρέπεται σε μία οικεία εμπειρία³⁸, το περιβάλλον είναι αρκετά ώριμο για να υποδεχτεί την πολιτική του φόβου, της οποίας η κύρια δράση είναι να επιβάλει την ιδέα ότι δεν υπάρχει εναλλακτική λύση

---

³⁸ Για παράδειγμα μέσω της *στάσης εικονικής ευμένειας και απατηλής οικειότητας*, κατά την οποία ο δημοσιογράφος παρουσιάζεται ως οικείο πρόσωπο. Βλ. και 5.2.3.

(Furedi, 2005: 132-133). Οι πρακτικές που ακολουθούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με σκοπό να διαμορφώσουν την αντίληψη της κοινωνίας για τον εκάστοτε κίνδυνο, περιλαμβάνει τον όγκο των παρεχόμενων πληροφοριών, τον τρόπο με τον οποίο πλαισιώνεται ο κίνδυνος καθώς και τα σύμβολα και τις μεταφορές που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή και τον χαρακτηρισμό του (Furedi, 2002: 52-53).

Από τη μελέτη των δεδομένων της εργασίας παρατηρείται πως το περιεχόμενο των άρθρων επικεντρώθηκε σε μεγάλο βαθμό στον ίδιο τον φόβο με χαρακτηριστικό το στοιχείο της υπερβολής, μέσω παραπλανητικών αναπαραστάσεων των απειλών και των κινδύνων *λ.χ. μία γενιά απειλείται και επιπλέον διακρίνεται μία επανειλημμένη εστίαση στις επιπτώσεις της πανδημίας π.χ. καταστροφικές συνέπειες της πανδημίας για τα παιδιά, σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών, βαριές συνέπειες, ολέθριες επιπτώσεις*. Όταν κάποιος έρχεται αντιμέτωπος με κάτι που τον φοβίζει, αντιδρά με προσοχή και άγχος. Από τα παραδείγματα αυτά διαφαίνεται μια εντυπωσιακή, συναισθηματική *γλωσσική συλλογή* με ιδιαίτερη επιδραστικότητα και εύρος χρήσης (Conboy, 2006:15) που στηρίζεται στη διακριτή χρήση του λαϊκού ιδιώματος (ό.π.: 12-13).

Αυτό οδηγεί τους δέκτες σε μία κατάσταση συνεχούς αισθήματος κινδύνου και φόβου, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στη διατάραξη της κοινωνικής συνοχής, και η πεποίθηση ότι η κατάσταση είναι εκτός ελέγχου είναι αυξημένη (Altheide, 2006: 123).

Παράλληλα, η υιοθέτηση από την πλευρά των πομπών ενός ανεπίσημου καθημερινού *λαϊκού γλωσσικού ρεπερτορίου και χαμηλών γλωσσικών ποικιλιών*, και η ήδη φαινομενικά εγκατεστημένη οικειότητα³⁹ μεταξύ πομπών και δεκτών, δημιουργεί ένα προσηγές περιβάλλον επικοινωνίας, όπου η χρήση λαϊκών λέξεων και εκφράσεων διευκολύνει τη συνύπαρξη τόσο της ενημερωτικής/πληροφοριακής λειτουργίας της δημοσιογραφικής γλώσσας, όσο και της προπαγανδιστικής, η οποία επιζητά τη διαμόρφωση μεταξύ των αποδεκτών στάσεων, κρίσεων και ιδεολογιών (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 118). Μολονότι η γλώσσα των δημοσιογράφων αναμένεται να πληροφορεί, να ενημερώνει, να αναλύει και να αποδεικνύει τα γεγονότα στους δέκτες, εντούτοις, φαίνεται να τείνει προς μία αυταρχική κατεύθυνση με στοιχεία υπερβολής, εντυπωσιασμού, σοφιστείας και δικολαβίστικου λόγου (ό.π.: 2020: 83), όπως και στοιχεία έντονης δραματικότητας.

---

³⁹ Η οικειότητα, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της υιοθέτησης της *στάσης εικονικής ευμένειας*.

Τέλος, στοιχείο της *στάσης εικονικής ευμένειας*, το οποίο παρατηρήθηκε ιδιαίτερος κατά τη μελέτη των κειμενικών τεμαχίων της εργασίας, θεωρείται και η *υψηλή προφορικότητα*, η οποία αναφέρεται στην ομοιότητα του δημοσιογραφικού λόγου με τον προφορικό και στη μετατροπή του σε *ιδιωτικό λόγο (private speech)* παρά σε *δημόσιο λόγο (public speech)* και ενέχει χαρακτηριστικά όπως ελλείψεις⁴⁰, χρήση λέξεων από τον καθημερινό προφορικό λόγο⁴¹, επαναλήψεις⁴², χρήση στερεοτυπικών εκφράσεων⁴³ κ.ά. (ό.π.: 102-103).

7.1.2. Ο ιδεολογικός σκόπελος

Η εξωτερίκευση της ιδεολογίας μέσα από τον δημοσιογραφικό λόγο τονίζει την κοινωνικά τοποθετημένη φύση όλων των αναπαραστάσεων της γλώσσας, οι οποίες διαμορφώνουν αντανακλαστικά, τόσο τις κοινωνικές, όσο και τις γλωσσικές δομές που υποτίθεται ότι απλώς αναπαριστούν (Woolard, 2020: 4). Έτσι, η γλώσσα μετατρέπεται σε ένα εξαιρετικό εργαλείο ελέγχου της *κοινής γνώμης*, η οποία «εξυπηρέτησε την κατασκευή της αποδοχής, της συναίνεσης, αλλά και την επιβολή, περιορίζοντας ή και μηδενίζοντας τον ρόλο του αποδέκτη και υπονομεύοντας την πολιτικότητα του διαλόγου» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη: 2020: 129).

Σύμφωνα με την Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (ό.π.: 130-132), η ιδεολογική γλώσσα εκ μέρους των δημοσιογράφων επιβάλλεται ως αυταπόδεικτη και αξιόπιστη μέσα από στοιχεία, όπως ο πληθωρισμός και ο αξιολογικός της χαρακτήρας. Σε αυτό συνεργούν η χρήση λαϊκόμορφων εκφράσεων, η συχνότητα ορισμένων τύπων και ρητορικών επαναλήψεων και η χρήση αξιολογικών φράσεων.

Συγκεκριμένα, κατά τη μελέτη των αναπαραστάσεων των παιδιών και των νηπίων, παρατηρήθηκαν πολλά από τα στοιχεία που θα όριζαν τη γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε ως ιδεολογική. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 7.1., υπήρξε έντονη χρήση ενός *λαϊκού γλωσσικού ρεπερτορίου* και σε συνδυασμό με τη χρήση ποικίλων αξιολογικών λέξεων και εκφράσεων⁴⁴, δημιουργήθηκε ένα πεδίο στο οποίο το εκάστοτε εκπεμπόμενο μήνυμα δε χρειαζόταν αιτιολόγηση και απόδειξη (ό.π.).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εναργής σημασιολογική κάλυψη των αναπαραστάσεων, μέσω ιδεολογικών λειτουργιών, δηλαδή της συστηματικής χρήσης της λαϊκής γλώσσας και της γλώσσας του φόβου, επέβαλε τη συγκατάθεση ως προς τα εκπεμπόμενα μηνύματα για την

---

⁴⁰ Βλ. 6.1.1.

⁴¹ Βλ. 6.2.1.

⁴² Βλ. 6.1.2.2.

⁴³ Βλ. 6.2.2.

⁴⁴ Βλ. 6.1.2.1.

τήρηση των μέτρων, χωρίς καμία μορφή αντίρρησης ή αμφισβήτησης από την πλευρά των αποδεκτών.

Τέλος, μέρος των στοιχείων που απαρτίζουν την ιδεολογική γλώσσα θεωρείτο και η χρήση του αξιολογικού *εμείς* (π.χ. *τα παιδιά μας κινδυνεύουν, εμείς τί κάνουμε;*), το οποίο χρησιμοποιήθηκε για να σχεδιάσει μία *κοινή γραμμή*, μία συμπόρευση ή ταύτιση του πομπού με τον δέκτη, που πολλές φορές χαρακτηρίζεται και ως αυθαίρετη με την έννοια ότι αναπαρίσταται μέσω της μορφής μίας λέξης και όχι κατ' ουσία (ό.π.).

7.1.3. Η δραματικότητα του μεταφορικού λόγου

Η γλώσσα αποτελεί ένα σύνολο ιδεολογικά διαμορφωμένων μορφολογικών, συντακτικών, λεξιλογικών και σημασιολογικών επιλογών. Σύμφωνα με την Γαβριηλίδου (2017: 273), η γνωσιακή γλωσσολογία ανέδειξε, πως η συστηματική χρήση του μεταφορικού λόγου αποτελεί τρόπο να διασαφηνιστούν οι βαθιά ριζωμένοι τρόποι αντίληψης ενός πεδίου της ανθρώπινης εμπειρίας με όρους ενός άλλου. Στην περίπτωση της πανδημίας και ειδικότερα κατά την αναπαράσταση των παιδιών και των νηπίων, οι εννοιολογικές μεταφορές που πλαισίωσαν τον δημόσιο λόγο των δημοσιογράφων συντέλεσαν στη δημιουργία μίας *φαινομενικής επικοινωνίας*, μάλιστα υπό δραματικό ύφος, επικαλούμενες οικεία πεδία της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως η ανάγκη προστασίας των παιδιών π.χ. *τα παιδιά μας κινδυνεύουν από έναν σιωπηρό εχθρό. Εμείς τι κάνουμε; Πώς θα θωρακιστούν τα σχολεία;*

Η μεταφορά του πολέμου, σύμφωνα με την Γαβριηλίδου (2021: 112-113), εκφράζει με σχεδόν απλουστευτικό τρόπο την έκτακτη ανάγκη που προκύπτει από μία αρνητική συγκυρία και φυσικοποιεί τη λήψη μέτρων, που σε ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ότι κινούνται στα όρια της λειτουργίας ενός δημοκρατικού κράτους, έτσι ώστε να επιτευχθεί άμεσο αποτέλεσμα. Η χρήση της οξύνει το αίσθημα έκτακτης ανάγκης και προτρέπει με αυτόν τον τρόπο την κοινωνία να εισακούσει στις υποδείξεις της εξουσίας για να προστατευτεί.

Με τα υπάρχοντα συγκείμενα, η μεταφορική κάλυψη της πανδημίας προσέφερε στον πομπό το εννοιολογικό, γλωσσικό και ιδεολογικό μέσο για να σκιαγραφήσει τη σύνθετη αυτή οντότητα «ανάλογα με τις ανάγκες του δέκτη, να προσφέρει ανακούφιση, να υπογραμμίσει την απειλή, να μεταθέσει τις ευθύνες, να δώσει έμφαση στην ηθική διάσταση και να καταδείξει ή να υπονοήσει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν» (ό.π.: 208-209). Εξάλλου, οι μεταφορές σχετικά με την πανδημία βοηθούν στη νοηματική μετάδοση δύσκολων ιατρικά και κοινωνικοπολιτικά ζητημάτων και ταυτόχρονα, ιεραρχούν τα νοήματα οδηγώντας

συστηματικά τους αποδέκτες να εννοήσουν την ασθένεια μέσα από συγκεκριμένες οπτικές γωνίες, που εμμέσως επιβάλλουν συγκεκριμένες στάσεις (ό.π.: 219).

Εντούτοις, η κυριαρχία του συναισθήματος έναντι της λογικής πάνω στα ευαίσθητα κοινωνικά θέματα, ενδεχομένως να παρακωλύσει τον λογικό και νοηματικό χειρισμό και την επεξεργασία των πληροφοριών από τους αποδέκτες και να καταλήξει «να θολώνει τα τοπία των εντυπώσεων και το πεδίο της ανθρώπινης κρίσης» (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 87, 133). Φράσεις, όπως *κόβουν τα φτερά, σφουγγάρια φόβων και θλίψεων, σιωπηρά θύματα της πανδημίας*, οι οποίες διατρέχονται από το στοιχείο της υπερβολής και της αυθαιρεσίας⁴⁵, ενισχύουν την ένταση του παραγόμενου συναισθήματος μέσω της επιδραστικότητας που τους παρέχει η φύση του μεταφορικού λόγου⁴⁶.

Όπως και κατά την πολιτική του φόβου, στην οποία για τη δημιουργία του αισθήματος του φόβου στους δέκτες δίνεται προτεραιότητα στην ανάδειξη των αρνητικών πλευρών του θέματος, έτσι και οι μεταφορικές εκφράσεις χρησιμοποιούνται επιπλέον για να εξηγήσουν τις επιπτώσεις της πανδημίας και να δώσουν έμφαση σε μία πλευρά της πραγματικότητας, η οποία συγκροτείται από την εικόνα, που οι φορείς του δημόσιου λόγου έχουν σχετικά με το θέμα π.χ. *το νέο κύμα χτυπά και τα παιδιά, η κρίση του κορονοϊού αφήνει τα σημάδια της στα παιδιά, νάρκη η Covid στην ψυχική υγεία των παιδιών*.

7.2. Η σκοπιμότητα των πρακτικών και η κοινωνική διαμόρφωση

Στο ερώτημα για τη σκοπιμότητα των πρακτικών των μέσων μαζικής ενημέρωσης και κατά πόσο αποτελούν μία συγκεκριμένη μέθοδο κατασκευής της πραγματικότητας, η απάντηση βρίσκεται στις ιδεολογικές και εξουσιαστικές σκοπιμότητες των γλωσσικών επιλογών. Σύμφωνα με την Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2020: 23-24), οι επιλογές της γλώσσας αποτελούν μία *κοινωνική πρακτική*, η οποία ελαττώνει τη δυνατότητα αντίδρασης στις κυρίαρχες πιέσεις των υποκειμένων και των αποδεκτών του δημόσιου λόγου.

Η επιλογή των ζητημάτων που καλύπτουν⁴⁷, οι προτεραιότητες σε θέματα, ο τρόπος που τα παρουσιάζουν και οι διάφορες μορφές λόγου⁴⁸ δύναται να σχηματίσουν τόσο την *κοινή γνώμη*

---

⁴⁵ Βαλιούλη, 2001· Διαμαντάκου, 2001, όπως αναφέρεται στο Τσιτσανούδη Μαλλίδη, 2020: 133.

⁴⁶ Βλ. 2.2.

⁴⁷ Ενασχόληση με θέματα που αφορούν το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας των πολιτών λ.χ. η πανδημία, τα οικονομικά μέτρα, οι εκλογές κ.ά.

⁴⁸ Έμφαση δόθηκε σε δραματοποιημένους, πληθωρικούς και εξουσιαστικούς λόγους, οι οποίοι διαμόρφωσαν τη δια του φόβου αποδοχή και συναίνεση από τη μεριά των αποδεκτών (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη: 2020: 29).

για το προς συζήτηση θέμα, όσο και την πιθανή, ή και όχι, αντίδραση προς αυτό. Άλλωστε, οι πρακτικές αυτές διαμορφώνουν συστηματικά τα αντικείμενα για τα οποία μιλούν (Foucault, 1982: 49), πλαισιώνοντάς τα με συμβολικό, ιδεολογικό και μεταφορικό κυρίως τρόπο, επιδιώκοντας την εξασφάλιση της *κοινωνικής συγκατάθεσης*, μίας δήθεν συμπάθειας και αίσθησης οικειότητας, η οποία μπορεί να εξασθενήσει και τελικά να μειώσει τη δυνατότητα κριτικής στάσης από την πλευρά των αποδεκτών (ό.π.: 2020: 96). Παράλληλα, υφίσταται μία έντεχνη προσπάθεια εγκατάστασης ενός κλίματος φόβου και ανασφάλειας, στο οποίο θα κατασκευάζονταν οι απαραίτητες συνθήκες που ουσιαστικά θα υπέβαλλαν την κοινωνική συμμόρφωση, στο όνομα αδιαμφισβήτητων αξιών, όπως η ασφάλεια, η υγεία, η ευθύνη και ειδικά η ατομική ευθύνη» (ό.π.: 2021α: 45).

7.3 Τα «παιδιά της πανδημίας»: η νέα γενιά παιδιών μετά την πανδημία;

Τα παιδιά και τα νήπια αναμφισβήτητα βίωσαν και εξακολουθούν να βιώνουν, εξαιτίας της πανδημίας και όντας σε μία αναπτυξιακά ευαίσθητη περίοδο, δραματικές αλλαγές στη ζωή και στην καθημερινότητά τους (Zengin et al., 2021: 239). Η συνεχής έκθεσή τους σε πληροφορίες σχετικά με την πανδημία μέσω των μέσων ενημέρωσης, η αλλαγή ρουτίνας, η απομάκρυνση από το σχολείο και τους φίλους στο πλαίσιο των μέτρων καραντίνας και απομόνωσης, οι περιορισμένες ευκαιρίες σωματικής δραστηριότητας και η συχνή ακρόαση εννοιών, όπως ασθένεια, ιός και θάνατος, μπορεί να επηρεάσουν το επίπεδο άγχους τους (ό.π.: 241).

Επιπρόσθετα, καθώς ο ιός εξαπλωνόταν, τα παιδιά και τα νήπια παρουσιάστηκαν ως ευάλωτη ομάδα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία έπαιξαν κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της δημόσιας αντίληψης για τον τρόπο με τον οποίο αυτά επηρεάστηκαν από τις συνέπειες της πανδημίας. Όταν έγινε σαφές πως τα παιδιά μπορούσαν να προσβληθούν από τον ιό και να τον μεταφέρουν, ξεκίνησε η εστίαση στις *καταστροφικές* επιπτώσεις, οι οποίες *πλήττουν* τα παιδιά και τα νήπια και έχουν ως αποτέλεσμα τη συναισθηματική τους επιβάρυνση, συμπεριλαμβανομένων των ψυχικών/νοητικών προβλημάτων και διαταραχών. Τα μέσα ενημέρωσης αναφέρθηκαν στη συνέχεια στον ρόλο των παιδιών και των νηπίων στη μετάδοση του ιού, παρουσιάζοντάς τα ως *πιο μεταδοτικά*, ενώ υπήρξε και μετατόπιση της ευθύνης της εξάπλωσης της πανδημίας προς αυτά. Ιδιαίτερο προβληματισμό αποτελεί η κατηγοριοποίηση των παιδιών και των νηπίων ως μία *νέα γενιά*, που την προσδιορίζουν χαρακτηριστικά όπως: *παιδιά αγρίμια, ευάλωτα, ορφανά, αγχωμένα, θυμωμένα, μοναχικά, καταθλιπτικά, παιδιά σφουγγάρια φόβων και θλίψεων, ghost children- παιδιά φαντάσματα, απείθαρχα, με απόλυτη*

αδιαφορία και έλλειψη στόχων, γενιά του Λεξ, του i-phone και της πανδημίας, τα οποία αποτελούν σημάδια μίας κατεστραμμένης γενιάς, όπως αυτή εμφανίζεται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Τοιουτοτρόπως, η έντονη στοχοποίηση της ομάδας των παιδιών με παραπλανητικούς όρους, η *ψευδοαντικειμενικότητα*⁴⁹ και η επικέντρωση σε ευαίσθητα θέματα, συνέβαλαν στη δημιουργία μίας κοινωνικά διαμορφωμένης πληθώρας αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων, στιγματίζοντας τα παιδιά μέσω των λέξεων και προωθώντας την εν δυνάμει αποξένωση και τον διαχωρισμό τους από την κοινωνία. Σε αυτό το σημείο υπάρχει ανάγκη διατράνωσης, πως οι γλωσσικές απεικονίσεις που μελετήθηκαν, αποτελούν μέρος «της φυσικοποίησης του εξουσιαστικού λόγου, της επιβολής, αλλά και του λόγου που είναι προϊόν λογοκρισίας, κυρίως της άορατης, αλλά και της αυτολογοκρισίας. Και αυτά τα φαινόμενα συνδέονται με τη χειραγώγηση και την προπαγανδιστική λειτουργία του λόγου»⁵⁰.

Προκειμένου να εξυπηρετηθούν, οι βλέψεις της χειραγώγησης και της προπαγάνδας, τα παιδιά έγιναν μέρος ενός *σκηνικού τρόμου* και *εργαλειοποιήθηκαν* με στόχο της πρόκληση της κοινωνίας απέναντί τους και την επιβολή συγκεκριμένων μέτρων. Βέβαια, αξίζει να τονιστεί πως η μη αντικειμενική πληροφόρηση⁵¹, η οποία κατά την Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (2020: 60-61) συνδέεται με την υπεραυξημένη προπαγανδιστική λειτουργία, μπορεί να οδηγήσει στη μείωση του κύρους του και, κατά συνέπεια, να μειώσει τη δυνατότητα ελέγχου και διαμόρφωσης της συλλογικής συνείδησης, προκαλώντας αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που επιδιώκονται.

---

⁴⁹ Πρόκειται για ένα φαινόμενο, κατά το οποίο οι δημοσιογράφοι προτιμούν μεταξύ της αντικειμενικότητας και της υποκειμενικότητας, την *ψευδοαντικειμενικότητα*, στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν τα γεγονότα *απαλλαγμένα* από την υποκειμενική τους άποψη και κρίση, ενώ αγνοείται επιμελώς ότι αυτό είναι αδύνατο. (Χατζησαββίδης, 2000: 28, 70).

⁵⁰ https://www.avgi.gr/politiki/438860_xekleidonontas-ti-leitoyrgia-tis-heiragogisis

⁵¹ Αν και στην εποχή μας στο πεδίο των μέσων ενημέρωσης υφίσταται ποικιλία και πλουραλισμός, κάτι το οποίο θεωρείτο ότι προάγει την αντικειμενικότητα και τη δυνατή πληροφόρηση, αυτή καθ' αυτή η ποικιλία δεν αποτελεί δικλίδα ασφαλείας, καθώς δύναται κάποια μέσα ενημέρωσης να ανήκουν σε έναν ιδιοκτήτη ή σε μία συγκεκριμένη ομάδα. Έτσι, ο πλουραλισμός και η ποικιλία μπορεί να αποτελούν εικονικά και ψευδή χαρακτηριστικά, τα οποία και αυτά με τη σειρά τους καλούνται να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα της εξουσίας (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 61).

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Συμπεράσματα και προτάσεις

8. Γενικά συμπεράσματα

Η μελέτη των γλωσσικών αναπαραστάσεων της δημόσιας σφαίρας, με έμφαση στα δημοσιογραφικά κείμενα, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι για την αναπαράσταση και περιγραφή των παιδιών και των νηπίων κατά τη διάρκεια της πανδημίας στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, χρησιμοποιήθηκαν ποικίλα δομικά σχήματα, μεταξύ αυτών πληθώρα ονοματικών και ρηματικών δομών. Οι ρηματικές δομές ανέδειξαν τον σε εξέλιξη κίνδυνο, που ανέκυπτε για τα παιδιά και τα νήπια από τον απειλητικό ιό και στη συνέχεια απεικόνισαν ένα παιχνίδι επιχειρούμενου καταλογισμού ευθυνών. Ταυτόχρονα, οι ονοματικές δομές εξιστόρησαν, με τη χρήση διαφόρων επιθέτων, τις συνέπειες της πανδημίας και προσέδωσαν χαρακτηριστικά γνωρίσματα και ιδιότητες στην προσωπικότητα των παιδιών και των νηπίων.

Επιπλέον, ο δημοσιογραφικός λόγος ανέπτυξε χαρακτηριστικά όπως αυθαιρεσία, υπερβολή και μεγαλοποίηση (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2020: 45). Στα πρώτα στάδια της πανδημίας, η κάλυψη (οι αντιλήψεις για τον ιό, οι επιπτώσεις και τα μέτρα που ελήφθησαν) των μέσων μαζικής ενημέρωσης επικεντρώθηκε κυρίως στη σοβαρότητα και την επικινδυνότητα του ιού και στην ανάγκη λήψης μέτρων για την προστασία των παιδιών και των νηπίων. Όσο όμως η πανδημία συνέχιζε να εξαπλώνεται, δίδεται η εντύπωση ότι διαμορφώνεται «ένα παιχνίδι κατασκευής ενοχών και απόδοσης ευθυνών, στο όνομα της μη τήρησης της προηγουμένως–τεκμηριωμένα ή και αυθαίρετα–εγκατεστημένης ευθύνης» (Πρεβελάκης & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2022).

Παράλληλα, η διόλου ασυνείδητη χρήση μίας γλώσσας με λαϊκές καταβολές στο όνομα εννοιών όπως το *κοινό καλό*, η συστηματική και οργανωμένη πλαισίωση του περιεχομένου των πληροφοριών με *λεκτικές φόρμες*, που προκαλούν φόβο και έντονα συναισθήματα κινδύνου, *άγχους* και *ανασφάλειας* στο δέκτη, για παράδειγμα λέξεις όπως *κορονοϊός*, *lockdown*, *μέτρα*, *κρούσματα*, *θύματα*, συνθέτουν ένα συγκεκριμένο εννοιολογικό πλαίσιο λειτουργίας του λόγου (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Σταυρόπουλος, 2021: 118). Σε συνδυασμό δε και με τη χρήση του μεταφορικού λόγου, που οδήγησε στην επικοινωνία σύνθετων ιδεών και συναισθημάτων, όπως για παράδειγμα ότι ο ιός είναι ο *αόρατος εχθρός*, από τον οποίο και πρέπει να προστατευτούμε και να προστατεύσουμε και τα παιδιά (λήψη προληπτικών μέσων, κοινωνική αποστασιοποίηση, χρήση μάσκας, εμβολιασμός), συγκροτήθηκε όσο το δυνατόν με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα το αίσθημα του φόβου.

Μπορεί η χρήση ενός τέτοιου μεταφορικού λεξιλογίου να διευκολύνει να μεν τη μετάδοση δύσκολων για τους πολίτες εννοιών⁵², παρόλα αυτά όμως η υπεραπλούστευση των θεμάτων, μέσω τόσο κοινά διαδεδομένων μεταφορών, όπως ο *ιός σαν πόλεμος ή εχθρός*, μπορεί τελικά να οδηγήσει σε παρανοήσεις ή και σε παραπληροφόρηση. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να επιφέρει την εν μέρει ή και ολική απώλεια αξιοπιστίας και εμπιστοσύνης από τη μεριά των πολιτών.

Ταυτόχρονα, εφόσον τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τη δημόσια *ατζέντα* και να διαμορφώνουν την επικαιρότητα, αποδεικνύεται πως η έντεχνη κατηγοριοποίηση των παιδιών και των νηπίων ως *παιδιά της πανδημίας* συνέργησε στη διαμόρφωση συλλογικών απόψεων και στάσεων αναφορικά με τη θέση τους στην κοινωνία και στην ανάδειξη του ρόλου τους, στην εξέλιξη και τη μετάδοση του ιού, μέσω ενός εξουσιαστικού, ιδεολογικού και δραματοποιημένου δημόσιου λόγου, που επιτύγχανε την εγκατάσταση ενός αβέβαιου κλίματος. Έτσι, η διαμόρφωση της *κοινής γνώμης* δια του φόβου και της ανασφάλειας έδρασε αποτελεσματικότερα στη διαμόρφωση της *πειθούς* και της *αποδοχής* από την πλευρά των πασχόντων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2022: 136).

Επιπρόσθετα, η χρήση του εξουσιαστικού και ιδεολογικού λόγου και των ιδιαίτερων συνυφάνσεων του συμβάλλει επίσης στη διαμόρφωση αρνητικών ή ανακριβών απόψεων, μέσω του εντυπωσιασμού (με σκοπό να γίνει η είδηση πιο συναρπαστική), της προκατάληψης/μεροληψίας και της δραματοποίησης/ υπερβολής.

Συμπερασματικά, αναδεικνύεται μία σκόπιμη πρακτική από την πλευρά των εκφραστών του δημοσίου λόγου κατά την αναπαράσταση των παιδιών και των νηπίων, προκειμένου να διευρυνθεί η απήχηση και η μετάδοση των παραγόμενων μηνυμάτων και να προωθηθούν τα συμφέροντα που υπόκεινται αυτών. Συγχρόνως, με τα γενικά συμπεράσματα συνίσταται η ανάγκη για εκπαίδευση των δεκτών και ιδιαιτέρως των παιδιών και των νηπίων προς τις πληροφορίες που λαμβάνουν από τα μέσα ενημέρωσης. Μία εκπαίδευση, η οποία θα τους επιτρέψει να σταθούν κριτικά απέναντι στις πληροφορίες αυτές και δη όταν αφορούν τα ίδια, και θα τα *οπλίσει* με μηχανισμούς άμυνας και αυτοπεποίθησης.

---

⁵² Όπως έχει υποστηριχθεί από τους Γεωργακοπούλου & Γούτσος (1999).

8.1. Η ανάγκη καλλιέργειας του κριτικού γραμματισμού των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην εκπαίδευση

Στο πλαίσιο της μαζικής επικοινωνίας ο δημοσιογραφικός λόγος αποτελεί κεντρικό μέρος, καθώς διαθέτει σαφέστατη επιρροή στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, των πολιτιστικών προτύπων και στον τρόπο θέασης των πραγμάτων και των ζητημάτων μίας κοινωνίας. Η μεταφορά μέσω του δημοσιογραφικού λόγου πληροφοριών με σκοπό την ενημέρωση, διαμορφώνει πέρα από αυτή καθ' αυτή τη λειτουργία της ενημέρωσης και άλλες λειτουργίες. Μέρος από αυτές αναφέρεται στην ανάλυση και την κατασκευή πραγματικότητας, οι οποίες εν τέλει ευθύνονται για τη διαμόρφωση διαφόρων ιδεολογιών και στερεοτύπων (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2011α: 60). Ως εκ τούτου και εξαιτίας της δυναμικής των μέσων μαζικής ενημέρωσης, με την έννοια της ευρείας απήχυσής τους, θεωρείται αναγκαία η διηλεκτική εξέταση των συνεπειών της κυριαρχίας τους στην κοινωνία και την εκπαίδευση καθώς και η δυνατότητα αξιοποίησής τους στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Θεοδωρόπουλος, 2019: 337).

Συνεπώς, η ανάπτυξη της ικανότητας ανάλυσης των μηνυμάτων των μέσων ενημέρωσης με έναν κριτικό και στοχαστικό τρόπο, δηλαδή μέσω της αξιολόγησης της αξιοπιστίας των πληροφοριών που λαμβάνονται, προκειμένου να διαμορφωθεί ένα όσο γίνεται αντικειμενικό νόημα (Παπούλια-Τζελέπη, 2004: 21), θα κατασκευάσει ένα πεδίο, στο οποίο οι αποδέκτες θα επιδιώκουν να ασχοληθούν ουσιαστικά και παραγωγικά με τη διαμόρφωση των θεμάτων. Σε τέτοιες συνθήκες θα αναπτύξουν δεξιότητες κριτικού γραμματισμού και εν τέλει θα αποτελέσουν *ενεργούς συντελεστές* της επικοινωνιακής διαδικασίας. Η διερεύνηση του νοήματος του κειμένου, του σκοπού και των κινήτρων του δημιουργού, εντάσσονται στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού, όπως και η αμφισβήτηση των τρόπων με τους οποίους τα κείμενα αντιπροσωπεύουν ιδιαίτερες απόψεις και αποκρύπτουν κάποιες άλλες (Baynham, 2002: 13-14).

Ταυτόχρονα, ο εκπαιδευτικός ρόλος των μέσων ενημέρωσης, η έντονη επιρροή τους στη γλωσσική επίγνωση και στη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών είναι σήμερα κοινώς αποδεκτά (Χατζησαββίδης, 2000:11, Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2011β: 60). Ο κριτικός γραμματισμός αποτελεί βασικό εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς, ώστε να εφοδιάσουν τους μαθητές τους με τις απαραίτητες δεξιότητες, για να περιηγηθούν στον πολύπλοκο κόσμο των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Επιπλέον, επιτρέπει στους μαθητές να αναπτύξουν την ικανότητα ανάλυσης, ερμηνείας και αξιολόγησης των μηνυμάτων των μέσων ενημέρωσης, προωθώντας

την κριτική σκέψη και τη βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα μέσα διαμορφώνουν τις αντιλήψεις μας για τον κόσμο.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Χατζησαββίδη, Κωστούλη και Τσιπλάκου (2011, οπ. αναφ. στο Ντίνας, 2013: 289), ο κριτικός γραμματισμός είναι ένα πρόγραμμα που βοηθά στην οργάνωση και τη διδασκαλία της γλώσσας, με στόχο τη σύνδεσή της με τη μετάδοση ή αμφισβήτηση νοημάτων που κυριαρχούν στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Γενικά, η ορθή και συστηματική περιγραφή, ερμηνεία και αξιολόγηση του περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης, όπως για παράδειγμα η γραμματική και το συντακτικό των τηλεοπτικών προγραμμάτων, αλλά και η εκμάθηση των γραπτών, οπτικών, προφορικών και επαγγελματικών κωδίκων, επιτρέπει στα παιδιά να ανευρίσκουν τους μηχανισμούς της τηλεοπτικής γλώσσας, της ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας, της πολιτικής επικοινωνίας και της διαφήμισης (Ντίνας & Ξανθόπουλος, 2007: 593-595).

Άλλωστε και σύμφωνα με τον Χατζησαββίδη (2000: 74-75), τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η γλωσσική αγωγή έχουν αρκετά κοινά σημεία, τα οποία αναφέρονται ακολούθως:

- «η διαμεσολαβητική λειτουργία των μέσων μαζικής ενημέρωσης διενεργείται μέσω της γλώσσας, πράγμα που σημαίνει ότι αποτελούν έναν από τους θεσμοθετημένους φορείς γλωσσικής αγωγής, ο οποίος προσφέρει γλωσσικά πρότυπα
- τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διευκολύνουν το άτομο ως προς τον αυτοκαθορισμό του μέσα στην κοινωνία. Η γλωσσική αγωγή, από την άλλη πλευρά, ως μία εξελικτική διαδικασία, στοχεύει στην κατάκτηση ενός «εργαλείου», ώστε να διευκολύνει το άτομο να καθορίσει τον εαυτό του μέσα στην κοινωνία,
- τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαμορφώνουν συνειδήσεις, στάσεις, πρότυπα και αξίες, ενώ η γλωσσική αγωγή διαμορφώνει τις γλωσσικές ικανότητες του ατόμου».

Συνοπτικά, ο Θεοδωρόπουλος (2019: 239) παρουσιάζει τις κυριότερες δεξιότητες που επιδιώκεται να καλλιεργηθούν μέσα από το σχολείο ως εξής:

- Η διαμόρφωση κριτικής στάσης απέναντι στα μηνύματα που λαμβάνουν από τα μέσα οι μαθητές/τριες.
- Η επεξεργασία από πλευράς τους των πληροφοριών που παίρνουν και η επιλογή εκείνων που θεωρούνται αξιόλογες, ωφέλιμες αλλά και ακίνδυνες.
- Η αξιολόγηση των νέων πληροφοριών με βάση το γνωστικό υπόβαθρο του εκάστοτε μαθητή/τριας τη στιγμή που τις δέχεται.

- Η αναζήτηση πιθανών σκοπών του πομπού πέρα από την προβολή της αντικειμενικότητας, πράγμα που θα οδηγήσει στην περαιτέρω εξέταση της αξιοπιστίας των μεταδιδόμενων μηνυμάτων
- Οι μαθητές/τριες, «πέρα από το καθαρώς γλωσσικό μήνυμα πρέπει να ασκούνται και στη σωστή εκτίμηση των εικόνων, γιατί ο τρόπος που δίνεται μια εικόνα μπορεί να παραποιεί τα γεγονότα και να παρέχει μια παραποιημένη άποψη της πραγματικότητας».

Ως εκ τούτου, ο κριτικός γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης είναι ένα ουσιαστικό εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς, ώστε να *εξοπλίσουν* τους μαθητές τους με τις απαραίτητες δεξιότητες, για να περιηγηθούν στον πολύπλοκο κόσμο των μέσων ενημέρωσης και να μάθουν να αξιολογούν κριτικά τις πληροφορίες που λαμβάνουν και να αλληλοεπιδρούν με σκοπό την κατάκτηση της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αντικειμενικότητας και αξιοπιστίας της είδησης.

8.2. Η ανάγκη για ευρύτερο αναστοχασμό στη δημόσια σφαίρα

Η αναπαράσταση των παιδιών και των νηπίων κατά την περίοδο της πανδημίας *Covid-19*, υπήρξε σύνθετη και πολύπλευρη. Από τη μία πλευρά, τα παιδιά και τα νήπια παρουσιάστηκαν και περιγράφηκαν ως ευάλωτα, σε κίνδυνο, με προβλήματα ψυχικής υγείας, κατάθλιψη, άγχος και από την άλλη εμφανίστηκαν ως *οδηγοί* της πανδημίας, φέροντας το *βαρύ φορτίο* της *ατομικής και κοινωνικής ευθύνης* για την εξέλιξη της.

Εντούτοις, ο τρόπος που τα παιδιά και τα νήπια απεικονίστηκαν στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, επηρεάστηκε και διαμορφώθηκε από μία σειρά παραγόντων⁵³. Μεταξύ αυτών η ιδεολογική υπόσταση του μηνύματος, δηλαδή οι υποκειμενικές πεποιθήσεις, αξίες και αρχές που επενεργούν στον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται και παρουσιάζονται τα γεγονότα και αντανακλούν τις απόψεις και τις ιδέες των ατόμων και των θεσμών που είναι υπεύθυνοι για την παραγωγή τους.

Εξαιτίας, λοιπόν, της σημαντικότητας της εκφοράς του δημόσιου λόγου, επείγει η εντεταμένη προσπάθεια εννοιολογικής χαρτογράφησης των γλωσσικών επιλογών, μέσω των οποίων διαβιβάζονται συμβολικά και ιδεολογικά μηνύματα από τον πομπό/παραγωγό στον αποδέκτη/κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο, το κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό ή υγειονομικό

---

⁵³ Ένας παράγοντας μπορεί να θεωρηθεί, το είδος του μηνύματος, το κοινό-στόχος (target group) των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

ζήτημα προωθείται βάσει οργανωμένων και εσκεμμένων πρακτικών με σκοπό τη δημιουργία του αισθήματος του φόβου και την καλλιέργεια ενοχών μέσω της (ψευδ-)αίσθησης ενός επείγοντος ή επικίνδυνου γεγονότος. Αυτή η ιδεολογικά διαμορφωμένη τοποθέτηση των θεμάτων υψηλού ενδιαφέροντος (όπως η παγκόσμια υγεία) από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης φαίνεται να αποτελεί μέρος μίας συγκεκριμένης μεθόδου, κατά την οποία τα θέματα μοιάζουν *αναγκαστικά προσανατολισμένα* στις πρακτικές που επιβάλλει το κοινωνικοπολιτικοοικονομικό πλαίσιο της εποχής.

Παράλληλα, καθώς το επικοινωνιακό περιβάλλον των μέσων μαζικής ενημέρωσης αποτελεί μέρος της καθημερινότητας των πολιτών, η διάχυση *εκφοβιστικών και δραματικών σεναρίων*, που αναφέρονται σε μία επικίνδυνη πραγματικότητα η οποία απαιτεί ακραία μέτρα για την προστασία των ανθρώπων, δημιουργεί ένα ευρύτατο πεδίο *κοινωνικού ελέγχου* (χειραγώγηση συναισθημάτων, διαμόρφωση απόψεων) με σκοπό τη *νομιμοποίηση των αναγκαίων μέτρων*.

Και εφόσον τα δημόσια κείμενα θεωρούνται «ως κρίσιμοι χώροι για τη διαπραγμάτευση της εξουσίας και της ιδεολογίας» (Burns & Coffin, 2001: 138) και ο λόγος που χρησιμοποιείται για την κατασκευή και τη διάδοση μιας κοινωνικής αναπαράστασης της πραγματικότητας χαρακτηρίζεται ως επί το πλείστον ιδεολογικός, εξουσιαστικός και προπαγανδιστικός, θεωρείται μείζονος σημασίας να αναλογιστεί κανείς, εάν η ικανότητα των μέσων ενημέρωσης να παρουσιάζουν τα γεγονότα με αντικειμενικό, ακριβή και αξιόπιστο τρόπο επιτυγχάνεται, ή η εμπιστοσύνη ως προς τους θεσμούς και τους εκπροσώπους τους έχει χαθεί, επηρεασμένη από τις εκάστοτε πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές πεποιθήσεις και προτεραιότητες.

Ειδικότερα στην περίπτωση των παιδιών, είναι σημαντικό οι δημιουργοί των μηνυμάτων των μέσων μαζικής ενημέρωσης, να λαμβάνουν υπόψη τον αντίκτυπο του περιεχομένου τους στα παιδιά και να επιδιώκουν περισσότερο ακριβείς και αντικειμενικές αναπαραστάσεις, που να αντικατοπτρίζουν με περισσότερη σαφήνεια και διαύγεια την πολυπλοκότητα των καταστάσεων.

Τέλος, από την πλευρά των αποδεκτών, συνίσταται η καλλιέργεια του *κριτικού γραμματισμού* για την ουσιαστική κατανόηση του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς επιτρέπει την κριτική αντιμετώπιση και ανάλυση του περιεχομένου τους και την αξιολόγηση της αντικειμενικότητας της πληροφορίας. Όπως ισχυρίζεται και ο Cummins (2002: 273), «ο κριτικός γραμματισμός καθιστά το άτομο ικανό να διαβάζει πίσω από τις γραμμές, να αναζητεί και να εξετάζει τα συμφέροντα που κρύβονται πίσω από τις κατά τα άλλα, αληθοφανείς κατασκευές».

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ανδρουτσόπουλος, Γ. (2001). Γλώσσα των νέων. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 108-113.

Αρχάκης, Α. & Κονδύλη, Μ. (2011). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.

Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. (2008). Αναλύοντας την κοινοβουλευτική ειδησεογραφία στις ελληνικές εφημερίδες. Στο Π. Πολίτης (επιμ.), *Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας: Το ελληνικό παράδειγμα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 25-49.

Γαβριηλίδου, Ζ. & Μητσιάκη, Μ. (2022). Εννοιολογική και κριτική ανάλυση των μεταφορών για τον κορονοϊό στον δημόσιο διαδικτυακό λόγο. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics*, 3, 202–229. Ανακτήθηκε από:

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/awpel/article/view/29956>

Γαβριηλίδου, Ζ. (2021). Νοηματοδοτώντας μεταφορικά των κορονοϊού. Στο Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Δ. Βαρδαβάς (επιμ.), *Γλώσσα, Ηθική και Ιδεολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις πεδίο, 107-118.

-(2017). Οι εννοιολογικές μεταφορές στον Τύπο την εποχή της λιτότητας. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ. Από την αρχαιοελληνική γραμματεία έως σήμερα*. Αθήνα: Gutenberg, 272-302.

Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ. (2011). *Κείμενο και Επικοινωνία*. Αθήνα: Πατάκης.

Γιαλαμπούκη, Ε. (2008). *Δημοσιογραφικός λόγος και διακειμενικότητα* (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Γκότοβος, Θ. (1996). *Ρατσισμός: κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές απόψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΓΛΕ.

Cummins, J. (2002). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση*, μτφρ. Σ. Αργύρη. Αθήνα: Gutenberg.

Δεληγκιαούρη, Α. (2007). *Πολιτικός λόγος και ΜΜΕ: Νομική, πολιτική και κοινωνική διάσταση* (Διδακτορική διατριβή στην Πολιτική Επιστήμη). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε στις 14/05/22 από:

<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/15433>

Δεναζά, Μ. (2021). Διαδρομές παρακμής και απαξίωσης των ΜΜΕ: επιρροές και Ηθικές αναζητήσεις, στο Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, & Δ. Βαρδαβάς (επιμ.) *Γλώσσα Ηθική και Ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο, 221-241.

Δούκα, Α., Α. Φτερνιάτη & Α. Αρχάκης (2016). Ειδησεογραφικός Λόγος και Κριτική Γλωσσική Εκπαίδευση στο Πλαίσιο των Πολυγραμματισμών: Διδακτικές Προτάσεις για το Γλωσσικό Μάθημα της Β΄ λυκείου. Στο Στάμου, Α.Γ., Πολίτης, Π., & Αρχάκης, Α. (επιμ.), *Γλωσσική Ποικιλότητα και Κριτικοί Γραμματισμοί στον Λόγο της Μαζικής Κουλτούρας: Εκπαιδευτικές Προτάσεις για το Γλωσσικό Μάθημα*. Καβάλα: Σαΐτα, 164-202.

Θεοδωρόπουλος, Ε. (2019). *Γλωσσικές απεικονίσεις του φόβου σε σύγχρονα δημοσιογραφικά κείμενα που αφορούν στην οικονομική κρίση και η παιδευτική τους σημασία* (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Κανελλοπούλου-Μαλούχου, Ν. (2012). *Η Χειραφέτηση της Ευρώπης – Συνταγματική Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης*. Εκδόσεις Παπαζήση.

Λασκαράτου, Χ. (2012). Η λειτουργία της γλώσσας στη βιωματική εμπειρία του πόνου σε διαλόγους θεραπειών-ασθενών. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.) *Η γλωσσική διαχείριση του πόνου στη δημόσια σφαίρα. Από τη νηπιακή ηλικία έως την ενηλικίωση*. Αθήνα: Προπομπός, 17-37.

Μαθιουδάκης, Ν. (2019). Η γλώσσα των νεολαιών στην τεχνολογική εποχή: γραφή γκρίκλις και ξενικές λέξεις. *Theology*, 90, 217-236.

Μανιτάκης, Α. (2001). *Συνταγματική Οργάνωση του Κράτους*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Μήτσης, Ν. (2017). Η αλληλεξάρτηση των λέξεων σε σημασιολογικό επίπεδο και ο ολιστικός χαρακτήρας της λεξικής γνώσης. Διδακτικές συνέπειες στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσα. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ), *Ελληνική Γλώσσα*,

Πολιτισμός και ΜΜΕ. Από την αρχαιοελληνική γραμματεία έως σήμερα. Αθήνα: Gutenberg, 58-84.

Μιχάλης, Α. (2022). Η γλώσσα ως κώδικας επικοινωνιακής ελευθερίας: ο ρόλος της γλωσσικής διδασκαλίας. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. & Κορομβόκη, Π. (επιμ.), *Γλώσσα και Ελευθερία Έκφρασης. Τα πρακτικά της Ύδρας*. Σίδνεϋ: Blink Print Pty Ltd, 203-222.

Ντίνας, Κ. & Γρίβα, Ε. (2017). (Δια/Πολυ) Πολιτισμική αφύπνιση και επικοινωνία στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας. Διδακτικές πρακτικές προτάσεις και προοπτικές. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ. Από την αρχαιοελληνική γραμματεία έως σήμερα.* Αθήνα: Gutenberg, 23-57.

Ντίνας, Κ. (2013). Η Γλωσσική Ποικιλότητα στο πλαίσιο της Παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού. Στο Τσιτσανούδη – Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Γλώσσα και σύγχρονη (πρωτο)σχολική εκπαίδευση. Επίκαιρες προκλήσεις και προοπτικές.* Αθήνα: Gutenberg, 265-303.

Ντίνας, Κ. & Ξανθόπουλος, Α. (2007). Η διδασκαλία των κειμενικών ειδών στα νέα βιβλία γλωσσικής διδασκαλίας στο Δημοτικό Σχολείο (Γ', Ε' και ΣΤ' τάξεις). Στο Καψάλης Γ.Δ. & Κατσίκης, Α.Π. (επιμ.), *Πρακτικά συνεδρίου. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση και οι προκλήσεις της εποχής μας, Συνέδριο, 17-20 Μαΐου 2007.* Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Αγωγής, 588-595.

Ξυδόπουλος, Γ. (2008). *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού.* Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Παπάνης, Ε. (2012). Τα ΜΜΕ ως επικοινωνιακό απαξία. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Η διαχείριση του πόνου στη δημόσια σφαίρα. Από τη νηπιακή ηλικία έως την ενηλικίωση.* Αθήνα: Προπομπός, 199-212.

Παπούλια – Τζελέπη, Π. (2004). Γραμματισμός ή γραμματισμοί: η πρόκληση του 21ου αιώνα. Στο Παπούλια – Τζελέπη, Π. & Τάφα, Ε. (επιμ.), *Γλώσσα και γραμματισμός στη νέα χιλιετία.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 19-24.

Πολίτης, Π. (2017). Εννοιακές και οπτικές μεταφορές σε προεκλογικά σποτ. Η περίπτωση των εθνικών εκλογών του Ιανουαρίου 2015. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ. Από την αρχαιοελληνική γραμματεία έως σήμερα.* Αθήνα: Gutenberg, 388-427.

Πολίτης, Π. (2001). Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: το επικοινωνιακό πλαίσιο και η γλώσσα τους. Στο Χριστίδης, Α. (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 114-120.

Πρεβελάκης, Ν. & Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2022). *Φοβογλώσσα/ Phoboglossa*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Στάμου, Α. Γ. (2014). Η Κριτική Ανάλυση Λόγου: Μελετώντας τον Ιδεολογικό Ρόλο της Γλώσσας. Στο Γεωργαλίδου, Μ., Σηφianού, Μ., Τσάκωνα, Β. (επιμ.), *Ανάλυση Λόγου: Θεωρία και Εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 149-187.

Saussure, F. (1979). *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*, μτφρ. Φ. Δ. Αποστολόπουλος. Αθήνα: Παπαζήσης.

Τζακώστα, Μ. (2021). Η πρόεδρος που δεν την αφήνουν να γίνει προεδρίνα. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν., & Βαρδαβάς, Δ. (επιμ.), *Γλώσσα Ηθική και Ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο, 19-43.

Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν., & Σταυρόπουλος, Α. (2022). Η κατασκευή της κοινωνικής συγκατάνευσης στα περιοριστικά μέτρα λόγω της πανδημίας: Μια προσέγγιση με βάση τις αναφορές με θέμα lockdown Ελλάδα στο διαδίκτυο. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics*, 3, 112–131. Ανακτήθηκε από:

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/awpel/article/view/29948>

Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν.

-(2022). Η μεταφορική χρήση της γλώσσας κατά την εφαρμογή των «μνημονίων» στην Ελλάδα και η διασύνδεση με τον φόβο και την επιβολή. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. & Κορομβόκη, Π. (επιμ.), *Γλώσσα και Ελευθερία της Έκφρασης. Τα πρακτικά της Υδρας*. Σίδνεϋ: Blink Print Pty Ltd, 123-140.

-(2021α). “The Greek language face to face with the successive crises over the last twelve years”. Προσκεκλημένη διάλεξη στον Κύκλο των Ελλήνων Ακαδημαϊκών της Βοστώνης (Circle of Hellenic Academics in Boston), μέσω zoom. 12 Δεκεμβρίου. Βλ. και:

<https://www.ekirikas.com/i-ekdilosi-tou-kyklou-akadimaikon-vos/> , και <https://www.hellenic-academics.org/events/>

-(2021β). «Η στάση υψηλής απατηλής οικειότητας στον σύγχρονο δημοσιογραφικό λόγο και οι επιδράσεις της στις πρωτογενείς και δευτερογενείς λειτουργίες του». Στο Θ. Μαρκόπουλος, Χ. Βλάχος, Α. Αρχάκης, Δ. Παπαζαχαρίου, Γ. Ι. Ξυδόπουλος και Α. Ρούσσου (επιμ.). *Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. Πανεπιστήμιο Πατρών (ISBN: 978-618-5496-03-6), 1371-1380.

Βλ. και: <https://pasithee.library.upatras.gr/icgl/article/view/3771/3814>.

-(2021γ). Παιδιά προσφύγων και ΜΜΕ. Γλωσσικές περιγραφές και κλίμακες έντασης. Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. & Βαρδαβάς, Δ. (επιμ.), *Γλώσσα Ηθική και Ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο, 45-61.

-(2020). *Ο Δημοσιογραφικός Λόγος από τη Μεταπολίτευση έως τα “Μνημόνια”*. Αθήνα: Center of Hellenic Studies, Harvard University & Gutenberg.

-(2017). *Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ. Από την Αρχαιοελληνική Γραμματεία έως σήμερα*. Αθήνα: Gutenberg.

-(2012α). Οι γλωσσικές απεικονίσεις της οικονομικής κρίσης στον ελληνικό διαφημιστικό λόγο–Ενδεικτικές αναπαραστάσεις σημερινών νηπίων και παιδιών. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 5, 150-181.

-(2012β). Γλώσσα και διεκπεραίωση των αιτημάτων του κόσμου στο δημόσιο λόγο». Στο Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Η διαχείριση του πόνου στη δημόσια σφαίρα. Από τη νηπιακή ηλικία έως την ενηλικίωση*. Αθήνα: Προπομπός, 89-105.

-(2011α). *Η γλώσσα της εξουσίας στις ημέρες του μνημονίου*. Αθήνα: Κ. Μ. Ζαχαράκης.

(2011β). *Η γλώσσα των ΜΜΕ στο σχολείο. Μια γλωσσολογική προσέγγιση για την (προ)σχολική εκπαιδευτική διαδικασία*. Αθήνα: Λιβάνης.

-(2006). *Η λαϊκή γλώσσα των ειδήσεων - Μια στάση απατηλής οικειότητας*. Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.

Φραγκουδάκη, Α. (1987). *Γλώσσα και Ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Χατζησαββίδης, Σ.

-(2000). *Ελληνική Γλώσσα και Δημοσιογραφικός Λόγος*. Αθήνα: Gutenberg.

-(1997). *Η ρητορική των τίτλων στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο*. Πρακτικά της 17ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 643-657.

Χρυσανθόπουλος, Μ. (2013). *Διαμορφώνοντας τη δημόσια σφαίρα: λογοτεχνικές διαδρομές της ιστορίας*. Ανακτήθηκε από :

http://www.lit.auth.gr/sites/default/files/documents/5._dimosia_sfaira.pdf

Ψύλλα, Μ. (2010). *Μεθοδολογία της ανάλυσης ενός γεγονότος από τον έντυπο λόγο*. Αθήνα: Τυπωθήτω Δαρδανός.

Ξενόγλωσση

Altheide, D.L. (1997). The News Media, the Problem Frame, and the Production of Fear. *The Sociological Quarterly*, Vol 38:4, 647-668. Doi: <https://10.1111/j.1533-8525.1997.tb00758.x>

Altheide, D.L. (2006). *Terrorism and the politics of fear*. UK: Altamira Press.

Baynham, M. (2002). *Πρακτικές γραμματισμού*. Μετάφραση: Μ. Αραποπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Bayram, F. (2010). Ideology and political discourse: a critical discourse analysis of Erdogan's political speech. *Annual review of education, communication & language sciences*, Vol 7, 23-40.

Beaugrande, R. De. (1980). *Text, Discourse and process*. Norwood: Ablex, London: Longman.

Beckett, C., & Deuze, M. (2016). On the role of emotion in the future of journalism. *Socialmedia+society*, Vol 2(3). 1-6. Doi:

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305116662395>

Bo'do, S., Siahaan, H., & Ida, R. (2019). Social Media, Public Sphere and Movement Discussion of Urban Farming in Indonesia. *Budapest International Research and Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal)* Vol 2(3), 250-261 DOI:

<https://doi.org/10.33258/birci.v2i3.414>

Burns, A., & Coffin, C. (eds.) (2001). *Analysing English in a Global Context: A Reader*. London: Routledge.

Chaiuk, T. A., & Dunaievska, O. V. (2020). Producing the Fear Culture in Media: An Examination on Coronavirus Discourse. *Journal of History Culture and Art Research*, Vol 9(2), 184-194. Doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i2.2636>

Chomsky, N. (1975). *Reflections on language*. New York: Pantheon Books.

Conboy, M. (2006). *Tabloid Britain: Constructing a Community Through Language*. New York: Routledge.

Corbett, J. (2003). *An Intercultural Approach to Language Teaching*. Clevedon, England: Multilingual Matters Ltd.

Edelman, M. J. (1977). *Political language: words that succeed and policies that fail*. New York: Academic Press.

Esteron, M. A. S. (2021). Different Language Usage on social media. *International Journal of Advanced Engineering, Management and Science*, Vol 7(3), 093-104.

Fairclough, N. (2003). *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.

Fairclough, N. (1995.). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.

Fairclough, N. (2006). Tony Blair and the language of politics. Ανακτήθηκε από: http://www.opendemocracy.net/democracy-blair/blair_language_4205.jsp.

Foucault, M. (1982). The subject and Power. *Critical Inquiry*, Vol 8(4), 777-795.

Fowler, R. (1991). *Language in the News*. London: Routledge.

Furedi F. (2005). *Politics of fear*. London: Continuum.

Furedi, F. (2002). *Culture of Fear. Risk-Taking and the Morality of Low Expectation*. London, New York: Continuum.

Fürsich, E. (2010). Media and the representation of Others. *International social science journal*, Vol 61(199), 113-130. Doi:[10.1111/j.1468-2451.2010.01751.x](http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01751.x)

- Habermas, J. (1991): "The public sphere" In Mukerji, C. & Schudson, M. (Ed.): *Rethinking popular culture. Contemporary perspectives in cultural studies*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 398-404.
- Hall, P. (1964). *Introductory Linguistics*. Philadelphia, PA: Chilton.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., & Roberts, B. (2017). *Policing the crisis: Mugging, the state and law and order*. Bloomsbury Publishing.
- Hall, S. (2003). *Representation: cultural representations and signifying practices*. The Open University, London, Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Hay, C. (1996). Narrating Crisis: The Discursive Construction of the "Winter of Discontent". *Sociology*, Vol 30 (2), 253-277.
- Iosifidis, P. (2011). The public sphere, social networks and public service media. *Information, Communication & Society*, Vol 14(5), 619-637.
- Kaplan, A. M. & Haenlein, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of social media. *Business Horizons*, Vol 53(1), 59-68.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (1999). Metaphor: Does it constitute or reflect cultural models? *Metaphor in Cognitive Linguistics*, 167.
- Kress, G. (1989). *Linguistic Processes in Sociocultural Practice*. Oxford: Oxford University.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction*. London: Sage Publications.
- Munishi, S. (2018). Language and ideology in the context of language policy of Albanian language. *Journal of Educational and Social Research*, Vol 8(2), 125.
- Murru, M. F. (2009). New media–new public spheres? An analysis of online shared spaces becoming public agoras. *Communicative Approaches to Politics and Ethics in Europe.*, eds N. Carpentier, T. Olsson & E. Sundin. Estonia: Tartu University Press. 141–153.

- O'Sullivan, T., Hartley, J., Saunders, D., Montgomery, M. & Fiske, J. (1994). *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*. London & New York: Routledge.
- Ponzio, A. (1978). *Jezična proizvodnja društvena ideologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications, Inc.
- Saffer, D. (2005). *The Role of Metaphor in Interacting Design*. Pennsylvania: Pittsburgh Publishing Ltd.
- Sapir, E. (1921). *Language*. New York: Harcourt Brace.
- Sapir, E. (1929). The Status of Linguistics as a Science. *Language*, Vol 5(4), 214.
- Schiffman, Harold F. (2006). Language policy and linguistic culture. An introduction to language policy: theory and method, (ed.) T. Ricento. Oxford: Blackwell. 111-125.
- Schiffman, H., & Ricento, T. (2006). An introduction to language policy: Theory and method. Ed. by T. Ricento, 111–125. Oxford: Blackwell.
- Sellers, M. N., & Sellers, M. N. S. (2003). *Ideals of public discourse*. UK: Palgrave Macmillan. 62-70 .Doi: <https://doi.org/10.1057/9780230513402>.
- Stojan, N., & Mijić, S. N. (2019). Conceptual metaphors in political discourse in Croatian, American and Italian newspapers. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol 8(1), 69. Doi: <http://archive.sciendo.com/AJIS/ajis.2019.8.issue-1/ajis-2019-0007/ajis-2019-0007.pdf>
- Trager, G. (1949). *The Field of Linguistics*. Norman: Battenberg Press.
- Unesco. (2009). *Investing in cultural diversity and intercultural dialogue: UNESCO world report*. UNESCO.
- Van Dijk, T. A. (2001). Critical discourse analysis. *The handbook of discourse analysis*, (eds D. Tannen, H.E. Hamilton and D. Schiffrin). Oxford, UK: Blackwell Publishers Inc.
- Van Dijk, T.A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage Publications.
- Van Dijk, T. A. (2004). Ideology and Discourse Analysis. *Ideology Symposium*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Ανακτήθηκε από:

<http://www.discourses.org/OldArticles/Ideology%20and%20discourse%20analysis.pdf>

Van Dijk, T. A. (1998). What is political discourse analysis? In Jan Blommaert & Chris Bulcaen (Eds.), *Political linguistics*. Amsterdam: Benjamins.

Van Dijk, T. A., Ting-Toomey, S., Smitherman, G., & Troutman, D. (1997). Discourse, ethnicity, culture and racism. *Discourse as social interaction*, Vol 2, 144-180. Doi: <https://dx.doi.org/10.4135/9781446221884>

Wahl-Jorgensen, K. (2019). Questioning the ideal of the public sphere: The emotional turn. *Social Media+ Society*, Vol 5(3).

Woolard, K. A. (1998). Introduction: language ideology as a field of inquiry. *Language ideologies: practice and theory*, (eds by B. B. Schieffelin, K. A. Woolard and P. V. Kroskrity), Vol 3(11), 3-47. Oxford: Oxford University Press.

Woolard, K.A. (2020). Language Ideology. In *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. Doi: <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0217>

Zengin, M., Yayan, E. H., & Vicnelioğlu, E. (2021). The effects of the COVID-19 pandemic on children's lifestyles and anxiety levels. *J Child Adolesc Psychiatr Nurs*. Vol 34, 236– 242. Doi: <https://doi.org/10.1111/jcap.12316>

Διαδικτυακές πηγές

1. https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b10/index.html
2. <https://dictionary.cambridge.org>
3. https://www.avgi.gr/politiki/438860_xekleidonontas-ti-leitoyrgia-tis-heiragogisis

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ακολουθούν οι διαδικτυακοί σύνδεσμοι από τους οποίους αντλήθηκαν τα κείμενα που αποτέλεσαν το ερευνητικό υλικό της παρούσας διατριβής:

1. https://www.efsyn.gr/themata/thema-tis-efsyn/289442_ta-paidia-tis-pandimias-sta-prothyra-neyrikis-krisis Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
2. https://www.efsyn.gr/kosmos/333615_pano-apo-52-ekatommyria-paidia-emeinan-orfana-apo-tin-pandimia%3famp Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
3. https://www.efsyn.gr/epistimi/epistimonika-nea/369573_ereyna-i-pandimia-kai-ta-lockdown-ekanan-toys-paidikoys-egkefalouys Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
4. https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/339737_olethries-oi-epiptoseis-tis-pandimias-gia-ta-dikaiomata-toy-paidiou Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
5. https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/309340_sholeia-ektetheimena-stin-pandimia-paideia-ektetheimeni-stis-politikes-tis Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
6. https://www.efsyn.gr/epistimi/iatrika-themata/337119_oi-neoi-anthropoi-plittontai-perissotero-apo-tin-pandimia-covid Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
7. https://www.efsyn.gr/nisides/327676_oi-megaloi-hamanoi-tis-pandimias Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
8. https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/321713_oi-mathites-meta-tin-pandimia Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
9. https://www.efsyn.gr/epistimi/iatrika-themata/307150_problimata-orasis-klirodotise-i-pandimia-sta-paidia Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
10. https://www.efsyn.gr/kosmos/eyropi/330701_baries-oi-synepeies-tis-pandimias-77-ayxisi-psyhiatrikon-peristatikon-se Προσπελάστηκε στις 23/12/2022

11. https://www.efsyn.gr/ellada/yegeia/365356_systasi-gia-emboliasmo-paidion-eos-4-eton-poy-anikoyn-se-omades-kindynoy Προσπελάστηκε στις 23/12/2022
12. https://www.efsyn.gr/nisides/292117_ta-paidia-sfoygaria-fobon-kai-thlipseon
Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
13. https://www.efsyn.gr/nisides/276055_covid-19-kai-paidia Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
14. https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/351278_i-genia-toy-lex-toy-i-phone-kai-tis-pandimias Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
15. https://www.efsyn.gr/kosmos/296773_kindynos-gia-mia-katestrammeni-genia-logo-tis-pandimias Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
16. https://www.efsyn.gr/kosmos/latiniki-ameriki-karaibiki/326479_enantia-ston-emboliasmo-ton-paidion-o-mpolosonaro-poy Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
17. <https://www.naftemporiki.gr/health/385401/pandimia-o-egkleismos-kai-o-aoratos-fovos-dialyei-ton-psychismo-ton-paidion/> Προσπελάστηκε στις 22/12/2022
18. <https://www.naftemporiki.gr/health/123192/isa-katathliptiko-synaisthima-kai-diadiktyaki-exartisi-vionoun-polla-paidia-mesa-stin-pandimia/> Προσπελάστηκε στις 25/12/2022
19. <https://www.naftemporiki.gr/society/101599/covid-19-oi-katastrofikes-synepeies-tis-pandimias-gia-ta-paidia/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023
20. <https://www.naftemporiki.gr/society/305843/unicef-i-pandimia-isos-prokalesei-emmesa-ton-thanato-eos-kai-6-000-paidion-imerisios/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023
21. <https://www.naftemporiki.gr/society/320126/enas-chronos-pandimias-afxise-10-ti-via-pros-ta-paidia-kai-30-tin-efiviki-paravatikotita/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023
22. <https://www.google.com/amp/s/www.in.gr/2021/07/27/apopsi/ta-paidia-pandimia-kai-eykoli-katastrofiki-lysi/amp/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023

23. <https://www.google.com/amp/s/www.in.gr/2022/04/29/b-science/sars-cov2/pandimia-sovaro-pligma-stin-psyxiki-ygeia-paidion-kai-efivon/amp/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023
24. <https://www.in.gr/2022/02/17/b-science/sars-cov2/pandimia-prokaloun-anisuxia-oi-meletes-gia-tis-epiptoseis-sta-paidia-kai-tous-efivous/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023
25. <https://www.in.gr/2021/10/11/greece/koronaios-pandimia-tis-orfanas-mia-nea-genia-paidion-xoris-goneis/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023
26. <https://www.in.gr/2022/10/05/apopsi/ta-paidia-mas-kindyneyoun-apo-ena-siopro-exthro-emeis-ti-kanoume/> Προσπελάστηκε στις 06/01/2023
27. <https://www.iefimerida.gr/stories/orfana-paidia-pandimia-fotoreportaz-associated-press> Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
28. <https://www.iefimerida.gr/kosmos/paidia-ta-aorata-thymata-tis-pandimias> Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
29. <https://www.iefimerida.gr/ygeia/bbc-oi-katastrofikes-synepeies-tis-pandimias-gia-ta-paidia> Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
30. <https://www.iefimerida.gr/kosmos/orfana-paidia-afinei-piso-tis-pandimia-stin-india> Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
31. https://www.avgi.gr/koinonia/437160_anisuxia-paidiatron-gia-ta-hamila-pososta-emboliasmoy-sta-paidia Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
32. https://www.avgi.gr/koinonia/396166_sobares-oi-synepeies-toy-lockdown-sta-paidia Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
33. https://www.avgi.gr/koinonia/367089_ta-paidia-kai-oi-ektopismenoi-logo-polemoy-ta-megalytera-thymata-tis-pandimias Προσπελάστηκε στις 15/02/2023
34. https://www.avgi.gr/tehnes/368190_o-fobos-einai-i-heiroti-synepeia-tis-pandimias Προσπελάστηκε στις 15/02/2023

35. <https://www.google.com/amp/s/www.parapolitika.gr/stories/article/1088899/oi-katastrofikes-sunepeies-tis-pandimias-gia-ta-paidia/AMP/> Προσπελάστηκε στις 12/02/2023
36. <https://www.parapolitika.gr/ugeia/article/1207864/ereuna-ta-anemvoliasta-paidia-ehoun-megalutero-kinduno-gia-long-covid/> Προσπελάστηκε στις 12/02/2023
37. <https://www.parapolitika.gr/stories/article/1087565/sovares-oi-sunepeies-tis-pandimias-kai-tou-lockdown-stin-anaptuxi-ton-paidion/> Προσπελάστηκε στις 12/02/2023
38. <https://www.kathimerini.gr/society/562242817/covid-19-anisychia-paidiatron-gia-ta-chamila-pososta-emvoliasmoy-metaxy-ton-paidion/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
39. <https://www.google.com/amp/s/www.kathimerini.gr/society/561885427/pandimia-paidia-antidoto-i-enischysi-koinonikopoiisis-me-synomilikoys/amp/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
40. <https://www.google.com/amp/s/www.kathimerini.gr/nytimes/561759055/pandimia-polla-paidia-xechasan-na-diavazoyn-kai-na-grafoyn/amp/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
41. <https://www.kathimerini.gr/society/561343432/paidia-kai-efivoi-ta-siopila-thymata-tis-pandimias/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
42. <https://www.kathimerini.gr/world/561885421/i-psychiki-ygeia-mathiton-thyma-tis-pandimias/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
43. <https://www.kathimerini.gr/society/561947527/paidia-kai-pandimia-ayximenes-nosileies-kai-megalyteros-kyklos-nosisis-odigoyn-to-6o-kyma/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
44. <https://www.kathimerini.gr/world/562023331/i-pandimia-gyrise-toys-mathites-polla-chronia-piso/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
45. <https://www.kathimerini.gr/society/1078317/ti-synevi-sta-paidia-kata-ti-diarkeia-tis-pandimias/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023

46. <https://www.kathimerini.gr/opinion/561496258/i-chora-ta-scholeia-i-pandimia/>
Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
47. <https://www.kathimerini.gr/world/561524614/unicef-i-psychiki-ygeia-paidion-kai-efivon-epideinothike-simantika-logo-koronoioy/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
48. <https://www.kathimerini.gr/world/562192423/ipa-ayxithike-i-antithesi-stis-entoles-emvoliasmon-sta-scholeia-mesa-stin-pandimia/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
49. <https://www.kathimerini.gr/opinion/561660133/giati-ta-scholeia-prepei-na-menoyn-anoikta/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
50. <https://www.kathimerini.gr/society/561727015/orfania-kai-i-stirixi-paidion-poy-echasan-gonio/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
51. <https://www.kathimerini.gr/world/561292177/unicef-enan-chrono-meta-tin-pandimia-mia-genia-apeileitai/> Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
52. <https://www.kathimerini.gr/society/561324538/chara-kefalidoy-ta-paidia-tis-pandimias/>
Προσπελάστηκε στις 18/02/2023
53. <https://www.kathimerini.gr/life/health/562165474/proori-giransi-egkefaloy-apo-ta-9-eti-pos-to-lockdown-epirease-tin-ygeia-ton-paidion/> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
54. <https://www.kathimerini.gr/world/561838849/ereyna-perissotera-paidia-mprosta-stis-othones-logo-pandimias/> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
55. <https://www.kathimerini.gr/society/1077510/eyaloti-i-genia-tis-pandimias/>
Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
56. <https://www.kathimerini.gr/society/561481921/ekpa-h-covid-19-sta-paidia-kai-o-rolos-ton-scholeion-sti-diaspora-toy-ioy/> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
57. <https://www.google.com/amp/s/www.kathimerini.gr/society/561885427/pandimia-paidia-antidoto-i-enischysi-koinonikopoiisis-me-synomilikoys/amp/> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023

58. <https://www.ethnos.gr/greece/article/149125/koronoiospoiapaidiakindyneyoynerissotero-symptomatakaitinaprosexoynoigoneis> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
59. <https://www.ethnos.gr/health/article/243250/kampanakipaidiatrongiatonkoronoioikindyneyoynaposobarhnosotapaidiexamhlaposostaemboliasmoysthnellada> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
60. <https://www.ethnos.gr/health/article/235747/neaereynagiakoronoiohegkefaloitonefbongerasantaxyteramesasthnpandhmia> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
61. <https://www.google.com/amp/s/www.ethnos.gr/health/amp/144926/koronoiosoiiepiptoseisthspandhmiassthnpnyxologiatonpaidion> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
62. <https://www.google.com/amp/s/www.ethnos.gr/greece/amp/151103/koronoiosereynahpandhmiaayxaneistresthymokaimonaxiastapaidia> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
63. <https://www.ethnos.gr/openlife/article/109850/ereynahkrishtoykoronoioyafhneitashmadia-thsstapaidia> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
64. <https://www.ethnos.gr/World/article/199365/koronoioistapaidiaoiimegaloixamenoithspandhmias> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
65. <https://www.ethnos.gr/health/article/121361/koronoioshhlikiakleidithspandhmiaskaihdiaporase10xronapaidia> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
66. <https://www.ethnos.gr/World/article/170506/koronoiospiometadotikatamikrapaidiaapotoysefhboys> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
67. <https://www.ethnos.gr/World/article/167336/koronoiospanoapo15ekatommyriopaidiaorfanalogothspandhmiasoiixoresmetomegalyteroproblhma> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
68. <https://www.ethnos.gr/greece/article/149008/paidiatroiexoymekathemerapleonpaidiamekoronoioayxhsheisagognstismeth> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
69. <https://www.ethnos.gr/greece/article/156585/synepeiesapotakleistasxoleiafobiessemikrapaidiaelleipshkinhtronstoysefhboys> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023

70. <https://www.ethnos.gr/health/article/120326/neaereynatapaidiametadidoyn-tonkoronoioak-omhkianeinaiasymptomatika> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
71. <https://www.ethnos.gr/greece/article/143106/lockdownsobaresoiepiptoseissepaidiasymboly-esgiathnepistrophstosxoleio> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
72. <https://www.ethnos.gr/greece/article/173434/koronoiospaylakhsnamhnanoixoyinthnepomenhebdomadatasxoleianagineiypoxreotikosoemboliasmospantoy> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
73. <https://www.ethnos.gr/health/article/152225/mosialosgiaemboliasmopaidionmialeptome3freiapoyparable3fpetaio3ftanmilamegiaanosi3fathsage3flhs> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
74. <https://www.ethnos.gr/greece/article/122766/koronoiostromazeiosokaihpanhmiatokinhm-athsan-timaskassygklonizeia-sthenhs> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
75. <https://www.ethnos.gr/health/article/240565/kampanakikindynoygiatoniorsvapozaoythep-hreazeiidiaiteratapaidiatieipegiatonkoronoio> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
76. <https://www.ethnos.gr/greece/article/101158/koronoiosetsixtypaocovid19tapaidiataxarakthristikathsmolynshs> Προσπελάστηκε στις 10/02/2023
77. <https://www.google.com/amp/s/www.protothema.gr/zoi/article/1151757/pandimia-me-poi-es-diatarahes-paleuei-ena-sta-tessera-paidia/AMP/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
78. <https://www.protothema.gr/koronoios-live/article/1165314/ta-paidia-thumata-tis-pandimias-aghos-katathlipsi-kai-autoktonikes-taseis-auximena-kata-80/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
79. <https://www.protothema.gr/zoi/article/1156843/koronoios-to-simadi-pou-afise-sta-paidia-i-pandimia/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023

80. <https://www.protothema.gr/koronoios-live/article/1189773/koronoios-giati-i-pandimia-ktupa-ta-paidia-ena-sta-tessera-krousmata-stis-ilikies-4-18/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
81. <https://www.protothema.gr/world/article/1204545/pandimia-anepanorthotes-apoleies-se-ekatommuria-paidia-prokalese-to-kleisimo-ton-sholeion/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
82. <https://www.protothema.gr/world/article/1282093/oie-ftoheia-paideia-viotiko-epipedo-i-pandimia-pige-ton-kosmo-pede-hronia-piso/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
83. <https://www.protothema.gr/zoi/article/1123432/pandimia-o-sovaros-kindunos-gia-ta-paidia-megali-i-anisuhia-gia-tin-ellada/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
84. <https://www.protothema.gr/paidi/article/1088050/koronoios-sovares-oi-sunepeies-tis-pandimias-kai-tou-lockdown-sta-paidia/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
85. <https://www.protothema.gr/ugeia/article/1116253/koronoios-i-pandimia-auxise-tis-viaies-suberifores-se-varos-paidion-kai-tin-efiviki-paravatikotita/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
86. <https://www.protothema.gr/koronoios-live/article/1261743/koronoios-to-neo-kuma-htupa-kai-ta-paidia-11042-ta-krousmata-anilikon-mesa-ston-ioulio/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
87. <https://www.protothema.gr/zoi/article/1144876/koronoios-ti-afinei-i-loimoxi-sta-paidia-pote-upohoroun-ta-subtomata/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
88. <https://www.tovima.gr/2022/09/16/world/koronoios-pano-apo-10-ekat-paidia-emeinan-orfana-se-olo-ton-kosmo/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
89. <https://www.tovima.gr/2020/12/06/science/koronoios-i-pandimia-apeilei-ta-paidia-sokaristika-stoixeia-stis-ipa/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023

90. [https://www.tovima.gr/2020/05/20/science/covid-19-oi-epiptoseis-tis-pandimias-se-
paidia-apo-xamila-koinoniko-oikonomika-stromata-stis-ipa/](https://www.tovima.gr/2020/05/20/science/covid-19-oi-epiptoseis-tis-pandimias-se-
paidia-apo-xamila-koinoniko-oikonomika-stromata-stis-ipa/) Προσπελάστηκε στις
30/03/2023
91. [https://www.tovima.gr/2021/09/27/science/koronaios-kampanaki-gia-tis-epiptoseis-stin-
psychiki-ygeia-ton-paidion-ta-eyalota-paidia-viosan-megalyteres-diakriseis/](https://www.tovima.gr/2021/09/27/science/koronaios-kampanaki-gia-tis-epiptoseis-stin-
psychiki-ygeia-ton-paidion-ta-eyalota-paidia-viosan-megalyteres-diakriseis/)
Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
92. [https://www.tovima.gr/2022/07/06/world/oie-ayksisi-tis-peinas-kai-tou-xroniou-
ypositismou-efere-i-pandimia-pagkosmios-megalo-thyma-ta-paidia/](https://www.tovima.gr/2022/07/06/world/oie-ayksisi-tis-peinas-kai-tou-xroniou-
ypositismou-efere-i-pandimia-pagkosmios-megalo-thyma-ta-paidia/) Προσπελάστηκε στις
30/03/2023
93. <https://www.tovima.gr/2021/12/29/society/narki-i-covid-stin-psychiki-ygeia-ton-paidion/>
Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
94. [https://www.tovima.gr/2022/04/12/society/o-koronoios-eixe-epiptoseis-sta-dikaiomata-
ton-paidion/](https://www.tovima.gr/2022/04/12/society/o-koronoios-eixe-epiptoseis-sta-dikaiomata-
ton-paidion/) Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
95. [https://www.tovima.gr/2021/09/07/science/sto-kokkalo-ftanei-to-stres-tis-pandimias-sta-
paidia/](https://www.tovima.gr/2021/09/07/science/sto-kokkalo-ftanei-to-stres-tis-pandimias-sta-
paidia/) Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
96. [https://www.tovima.gr/2021/10/20/society/koronoios-ta-paidia-paramenoun-sto-
stoxastro-tis-pandimias-poso-prostateyontai-apo-to-emvolio/](https://www.tovima.gr/2021/10/20/society/koronoios-ta-paidia-paramenoun-sto-
stoxastro-tis-pandimias-poso-prostateyontai-apo-to-emvolio/) Προσπελάστηκε στις
30/03/2023
97. [https://www.tovima.gr/2021/02/08/society/roilidis-pano-apo-70-paidia-nosileytikan-sto-
ippokrateio-me-koronoio](https://www.tovima.gr/2021/02/08/society/roilidis-pano-apo-70-paidia-nosileytikan-sto-
ippokrateio-me-koronoio) Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
98. [https://www.tovima.gr/2020/04/27/science/proeidopoiiseis-pou-i-pandimia-den-exei-
teleiose-i-fovoi-gia-ton-antiktypo-sta-paidia/](https://www.tovima.gr/2020/04/27/science/proeidopoiiseis-pou-i-pandimia-den-exei-
teleiose-i-fovoi-gia-ton-antiktypo-sta-paidia/) Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
99. [https://www.tovima.gr/2022/02/09/science/theoklis-zaoutis-sto-vima-etsi-tha-
prostateysoume-ta-paidia-apo-tin-omikron/](https://www.tovima.gr/2022/02/09/science/theoklis-zaoutis-sto-vima-etsi-tha-
prostateysoume-ta-paidia-apo-tin-omikron/) Προσπελάστηκε στις 30/03/2023

100. <https://www.tovima.gr/2021/12/10/world/ipa-167-000-orfana-afise-piso-tis-i-epelasi-tou-koronoiou/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
101. <https://www.tovima.gr/2021/09/14/vimatv/paylakis-pote-tha-erthei-to-telos-tis-pandimias-pos-tha-thorakistoun-ta-sxoleia/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
102. <https://www.tovima.gr/2021/07/22/world/ekatommyria-paidika-emvolia-xanontai-logo-pandimias/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
103. <https://www.tovima.gr/2021/01/25/science/sovares-oi-synepeies-tou-lockdown-sta-paidia/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
104. <https://www.tovima.gr/2020/12/24/science/koronoios-kai-paidia-o-rolos-tou-sxoleiou-sti-metadosi-tis-loimoksis/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
105. <https://www.tovima.gr/2021/02/18/society/koronoios-i-pandimia-anoigei-tin-psalidaton-ekpaideytikon-anisotiton/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
106. https://www.tovima.gr/printed_post/paidia-sti-dini-lftis-anexeias/ Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
107. <https://www.tovima.gr/2020/12/07/world/unicef-39-ek-paidia-xrizoun-amesis-voitheias-logo-covid/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
108. <https://www.tovima.gr/2020/04/24/society/tsiodras-aytes-oi-katigories-asthenon-kindyneyouun-perissotero-ti-isxyei-gia-ta-paidia&sa=U&ved=2ahUKEwiX4uqOqOL8AhVngv0HHQfUByQ4PBAWegQIERAC&usg=AOvVaw2TQecOfMdUDN9hXA2kLcxG> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
109. <https://www.tovima.gr/2022/06/22/society/pandimia-kai-politeia-kouvoun-ta-ftera-se-mathites/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023
110. <https://www.tovima.gr/2021/09/02/society/koronoios-oi-makroxronies-epiptoseis-tis-pandimias-den-mporo-na-sikoso-to-paidi-mou/> Προσπελάστηκε στις 30/03/2023

111. <https://www.tovima.gr/2022/01/15/science/ereyna-kampanaki-poia-paidia-apeilountai-apo-sovari-covid-19-oi-paragontes-kindynou/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
112. <https://www.tovima.gr/2021/02/22/society/koronoios-anisyxia-gia-tis-nosileies-paidion-stis-meth-o-rolos-ton-metallakseon/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
113. <https://www.tovima.gr/2021/09/17/society/sypsas-eos-ta-xristougenna-tha-nosisoun-ola-ta-anemvoliasta-paidia-to-85-stis-meth-einai-anemvoliastoi/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
114. <https://www.tovima.gr/2020/07/14/science/koronoios-nea-dedomena-gia-to-poso-einai-pithano-na-metadosoun-ton-io-ta-paidia/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
115. <https://www.tovima.gr/2021/04/06/society/paremvasi-tsiotra-gia-tin-pandimia/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
116. <https://www.tovima.gr/2021/09/27/vimatv/koronoios-epidimia-anemvolia-ton-vlepoun-oi-eidikoi-o-krisimos-oktovrios-kai-oi-fovoi-gia-ta-paidia/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
117. <https://www.tovima.gr/2021/02/22/society/koronoios-pote-tha-emvolia-stoun-paidia-kai-efivoi-oi-eksaireseis/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
118. https://www.tovima.gr/printed_post/i-omikron-den-xtyra-crpio-dynata-ta-paidia/ Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
119. <https://www.tovima.gr/2021/04/04/science/ilias-mosialos-na-emvolia-stoun-ta-paidia-ti-edeksan-oi-klinikes-dokimes-se-efivous/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
120. <https://www.tovima.gr/2020/09/08/world/koronoios-mathimata-skarfalomenoi-sta-dentra-sokaroun-oi-arithmoi-tis-zimias-stin-paideia/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023
121. <https://www.tovima.gr/2022/03/22/science/koronoios-ta-perissotera-anemvolia-sta-paidia-den-anaptyssoun-antisomata-an-prosvlithoun/> Προσπελάστηκε στις 01/03/2023

122. https://www.real.gr/politiki/arthro/z_rapti_h_ygeionomiki_krisi_epefere_megali_psyxi_zimia_sta_paidia-848379/ Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
123. <https://www.news247.gr/koinonia/epestrepsan-sta-scholeia-oi-mathites-ponokefalos-gia-ioseis-kai-pandimia-ti-ischyei-me-tis-apoysies.9897410.html> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
124. <https://www.lifo.gr/tropos-zois/health-fitness/ti-ekane-i-pandimia-sta-paidia> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
125. <https://www.lifo.gr/now/tech-science/ereyna-ta-paidia-poy-gennithikan-stin-pandimia-isos-choyn-hamiloteris-noitikes> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
126. <https://www.lifo.gr/now/greece/simantikes-epitoseis-stin-psyhiki-ygeia-ton-paidion-apo-tin-pandimia> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
127. <https://www.lifo.gr/now/greece/ereyna-i-pandimia-ayxise-stres-thymo-kai-monaxiase-paidia-kai-efiboys-tropoi> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
128. <https://www.lifo.gr/tropos-zois/health-fitness/asfyxia-kai-thymos-ta-paidia-oi-efiboi-kai-i-pandimia> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
129. <https://www.lifo.gr/now/greece/isa-i-pandimia-plithei-tin-psyhologia-ton-paidion-diatarahes-ypnoy-kai-metatrmatiko> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
130. <https://www.lifo.gr/now/world/koronoios-kleisimo-ton-sholeion-prokalese-anepanorthotes-apoleies-se-ekatommyria-paidia> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
131. <https://www.lifo.gr/tropos-zois/health-fitness/asfyxia-kai-thymos-ta-paidia-oi-efiboi-kai-i-pandimia> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
132. <https://www.tanea.gr/print/2022/10/16/greece/ghost-children-crsta-ellinika-sxoleia/> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
133. <https://www.makeleio.gr/%CE%B5%CF%80%C8C%CF%80%CE%B1%CE%B9/> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023

134. <https://eleftherostypos.gr/koronoios/892981-koronoios-ayxanetai-i-diaspora-sta-paidia-synexomena-arnitika-rekor-se-thanatous-logo-pandimias> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
135. <https://eleftherostypos.gr/koronoios/839722-koronoios-sta-forte-tis-i-pandimia-bazei-stoxo-ta-paidia-synagermos-sti-b-ellada> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
136. <https://eleftherostypos.gr/apopseis/774322-kalh-epituxia-sta-pio-adikhmena-paidia-ths-pandhmias> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
137. <https://www.thetoc.gr/koinwnia/article/xaropaleuei-25-eton-koritsaki-me-koronoio---1-pithanotita-na-zisei/> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
138. <https://www.voria.gr/article/karantaglis-ginete-chamos-me-ta-krousmata-se-pedia-efichos-nosoun-elaфра> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
139. <https://www.agon.gr/epikairotita/64606/paidia-kai-efivoys-chtypa-i-omikron/> Προσπελάστηκε στις 19/01/2023
140. <https://www.patris.gr/2022/01/26/pandimia-anepanorthotes-apoleies-se-ekatommyria-paidia-prokalese-to-kleisimo-ton-scholeion/> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
141. <https://www.patris.gr/2021/08/14/echoyn-chamiloteris-noitikes-epidoseis-ta-paidia-poy-gennithikan-stin-pandimia/> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
142. <https://www.larissanet.gr/2022/04/29/pandimia-sovaro-pligma-stin-psychiki-ygeia-paidion-kai-efivon/> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
143. <https://www.larissanet.gr/2021/07/10/ta-orfana-paidia-tou-koronoiou-einai-ena-skliro-minyma-gia-kathe-antiemvoliasi/> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
144. <https://www.larissanet.gr/2021/10/26/koronoios-saronei-i-pandimia-sta-scholeia-sto-kokkino-i-agonia-ton-goneon/> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
145. <https://www.larissanet.gr/2021/09/27/koronoios-i-epidimia-anemvolia-ton-avevaios-oktovrios-kai-ta-paidia-pou-tha-nosisoun/> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023

146. <https://www.makthes.gr/dysaresta-symperasmata-gia-tis-epiptoseis-tis-pandimias-stous-mathites-626853> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
147. <https://www.makthes.gr/ta-paidia-tis-pandimias-echoyn-chamiloteris-noitikes-epidoseis-425754> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
148. <https://www.makthes.gr/e-roilidis-ta-paidia-odigoyn-pleon-tin-pandimia-anoigoyn-paidiatrikes-klines-se-ola-ta-nosokomeia-445649> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
149. <https://www.makthes.gr/ereyna-bbc-katastrofikes-oi-synepeies-tis-pandimias-gia-ta-paidia-352886> Προσπελάστηκε στις 20/01/2023
150. <https://www.tanea.gr/2022/02/08/health/koronaioi-synagermos-gia-to-syndromo-misc-pou-xytpaei-ta-paidia/> Προσπελάστηκε στις 02/03/2023
151. https://www.avgi.gr/koinonia/435633_efialtis-stoys-diadromoys-ton-nosokomeion-gia-paidia-kai-goneis Προσπελάστηκε στις 02/03/2023
152. <https://www.google.com/amp/s/www.thetoc.gr/koinwnia/best-of-internet/bradial-kolasi-sto-nosokomeio-paidon-250-paidia-emfanistikan-me-sumptomata-koronoiou/%3famp=true> Προσπελάστηκε στις 02/03/2023
153. <https://www.ethnos.gr/health/article/120326/neaereynatapaidiametadidoyn-ton-koronaioi-oakomhkiaineinaiasymptomatika> Προσπελάστηκε στις 02/03/2023
154. <https://www.kathimerini.gr/world/561462664/i-makrochronia-covid-plittei-polla-paidia/> Προσπελάστηκε στις 02/03/2023

Κορωνοϊός

 # κορονοϊός

 # Κορωνοϊός

Κορονοϊός: Στα φόρτε της η πανδημία, βάζει στόχο τα παιδιά - Συναγερμός στη Β. Ελλάδα

20/10/2021 | ⌚ 07:21

Στο «κόκκαλο» φτάνει το στρες της πανδημίας στα παιδιά

Όσο μεγαλύτερο είναι το στρες από τον κοροναϊό, τόσο μεγαλύτερο είναι το πρόβλημα συμπεριφοράς των παιδιών, σύμφωνα με έρευνες για τη συγκέντρωση κορτιζόλης – της ορμόνης του στρες – στα μαλλιά των παιδιών

Ελλάδα

Σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών από την πανδημία

Σχεδόν ένα στα τρία παιδιά στις ηλικίες μεταξύ 7 και 17 ετών εμφανίζουν μικρές ή μεγάλες διαταραχές της ψυχικής τους υγείας

Newsroom

GETTY IMAGES

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ «ΕΦ.ΣΥΝ.»

ΕΝΤΥΠΗ ΕΚΔΟΣΗ

11.04.2021, 12:05

Τα παιδιά της πανδημίας στα πρόθυρα νευρικής κρίσης

Ντίνα Δασκαλοπούλου, Εύα Παπαδοπούλου

ΚΟΡΩΝΟΙΟΣ LIVE

#Ψυχική υγεία #Κορωνοϊός #Παιδιά
#Έφηβοι

Τα παιδιά «θύματα» της πανδημίας - Άγχος, κατάθλιψη και αυτοκτονικές τάσεις αυξημένα κατά 80%

Δραματική αύξηση σημείωσαν οι επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων - Βασικοί παράγοντες για την επιδείνωση της κατάστασης είναι το ψηφιακό χάσμα, ο περιορισμός των μετακινήσεων, η ενδοοικογενειακή και διαδικτυακή εκμετάλλευση

Έντυπη Έκδοση

English edition

ΤΑ ΝΕΑ

Νέα

Ελλάδα

Πολιτική

Οικονομία

Κόσμος

Παιδεία Δικαιοσύνη Αστυνομικά Εργασία

🏠 > Έντυπες Ειδήσεις > Ελλάδα

Μετά την πανδημία...

«Ghost children» στα ελληνικά σχολεία - Τι είναι τα... παιδιά φαντάσματα

Μετά την τριετή κρίση της πανδημίας πολλοί μαθητές έχουν δυσκολία προσαρμογής στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις που δεν επέστρεψαν ποτέ στις αίθουσες

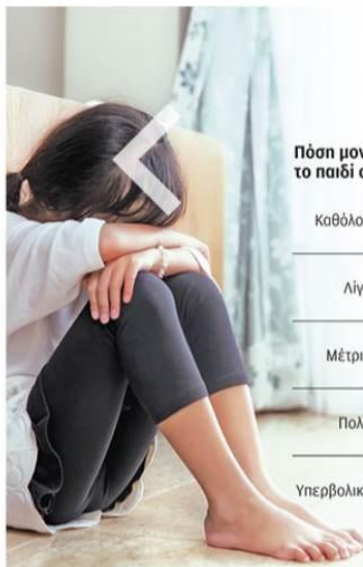

Κάθε
ΤΕΤΑΡΤΗ

«Θέματα Υγείας»
του Χάρβαρντ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

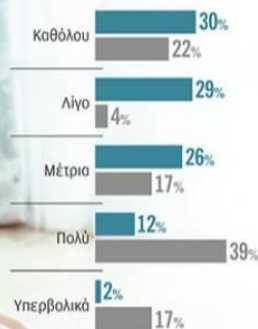
Ευάλωτη η γενιά της πανδημίας

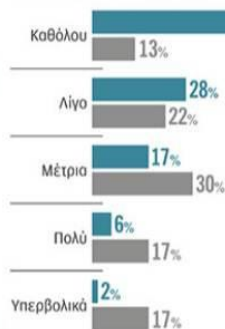
Ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις στα παιδιά

■ Χωρίς προηγούμενα ψυχικά προβλήματα
■ Με προηγούμενα ψυχικά προβλήματα

Πόση μοναξιά αισθάνθηκε το παιδί σας;

Δυσκολία στη συμμόρφωση για κοινωνική απομόνωση

Στρες στις οικογενειακές σχέσεις λόγω πανδημίας

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

■ **Λίνα Γιάνναρου**

11.05.2020 • 20:51

www.efsyn.gr

Ανεξάρτητη Συνεταιριστική Εφημερίδα
efsyn.gr

ΝΗΣΙΔΕΣ

Dreamstime.com

ΕΝΤΥΠΗ ΕΚΔΟΣΗ

01.05.2021, 18:59

Τα παιδιά, σφουγγάρια φόβων και θλίψεων

ΚΟΣΜΟΣ

03.06.2021, 08:12

Κίνδυνος για μια «κατεστραμμένη γενιά» λόγω της πανδημίας

efsyn.gr

☁️ 17 °C Αθήνα

#TRENDS

ΕΚΛΟΓΕΣ 2023

ΑΛΕΞΗΣ ΓΕΩΡΓΟΥ...

Τα παιδιά μας κινδυνεύουν από ένα «σιωπηρό» εχθρό. Εμείς τι κάνουμε;

ΑΠΟΨΗ

Βασίλης Σ. Κανέλλης

5 Οκτωβρίου 2022, 14:10

